بسم الله الرحمن الرحيم

Bu çalışmamı, anamla babama ithaf ediyorum.

Gözden geçirilmiş baskı

HAK DÎNİ KUR'ÂN DİLİ

KUR'ÂN-I KERÎM'in TÜRKÇE MEÂLİ

ELMALILI M. HAMDİ YAZIR

Hazırlayan ve Notlandıran
ERTUĞRUL ÖZALP

işaret

İŞARET YAYINLARI: 194
Kur'ân Kitâblığı

Hak Dîni Kur'ân Dili: KUR'ÂN-I KERÎM'in TÜRKÇE MEÂLİ
Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır

İşaret Yayınları

Editör: Prof. Dr. Ömer Aydın

Hazırlayan ve Notlandıran
© Ertuğrul Özalp

Dizgi-İndeks-Mizanpaj
Ertuğrul Özalp

Baskı-Cilt
Şenyıldız Matbaacılık Yay. LMT. ŞTİ.
Gümüşsuyu cad. No: 3/2, Topkapı/İstanbul
Tel: 0212 483 47 91
Sertifika no: 11964

Kapak: Talat Alkan

1. bsk. İstanbul 2017

14x20 cm. Mushafsız

Mizanpaj programı: QuarXPress
Karakter/Font: Garamond Türk ve Utopia
Metin: 8.8 pt. (Satır arası: 12 pt., Paragraf arası: 1.5 mm.)
Dipnot: 8 pt. (Satır arası: 11.2 pt.)

ISBN: 978-975-350-317-4

Sertifika no: 15826

Hak Dîni Kur'ân Dili: KUR'ÂN-I KERÎM'in TÜRKÇE MEÂLİ: Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır; *Hazırlayan ve Notlandıran:* Ertuğrul Özalp.—1. bsk.—İstanbul 2017.
s. 138+1238=1376; 14x20 cm.—(İşaret Yayınları, No: 194)
İndeks ve Sûre dizilişleri: s. 1103-1264.
I. Yapıt adı. II. Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi. III. Özalp, Ertuğrul. IV. Dizi.

İŞARET YAYINLARI
Hobyar mah. Ankara cad. Ünal Han, No: 21/1, Cağaloğlu–Fatih
Tel: (0 212) 519 17 28—528 30 63
Fax: (0 212) 528 30 59
isaret@isaretyayinlari.com.tr
www.isaretyayinlari.com.tr

لقوم يتفكرون

tefekkür eden bir qavm için

İÇİNDEKİLER

İthaf 2
Eserin Hazırlanışı Hakkında (Ertuğrul Özalp) 13
Matbu Nüsha'da Atlanıp Tercüme Edilmeyen Kelime, İbâre ve Cümlelerin Listesi (Ertuğrul Özalp) 21
Matbu Nüsha İle Osmanlıca Yazma Nüsha Arasındaki Farkları Gösteren Liste (Ertuğrul Özalp) 27
Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır: Hayâtı-Eserleri 71
Mukaddime (Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır) 73
Kur'ân ve Kur'ân Târihi (Ertuğrul Özalp) 99

SÛRELER

1 Fâtiha 139
2 Bakara 141
3 Âl-i İmrân 221
4 Nisâ 264
5 Mâide 308
6 En'âm 341
7 A'râf 380
8 Enfâl 425
9 Tevbe [Berâe] 441
10 Yûnus 474
11 Hûd 497
12 Yûsuf 522
13 Ra'd 544
14 İbrâhîm 557
15 Hicr 568

16 Nahl.....578
17 İsrâ 602
18 Kehf.....623
19 Meryem 642
20 Tâ-Hâ 655
21 Enbiyâ 671
22 Hacc 688
23 Mü'minûn.....705
24 Nûr 719
25 Furkân.....735
26 Şu'arâ.....748
27 Neml.....767
28 Kasas 782
29 'Ankebût.....800
30 Rûm.....814
31 Lokmân 825
32 Secde.....832
33 Ahzâb 838
34 Sebe'.....854
35 Fâtır 868
36 Yâ-Sîn.....878
37 Sâffât 888
38 Sâd.....902
39 Zümer.....912
40 Mü'min [Ğâfir].....928
41 Fussılet 943
42 Şûrâ 953

43 Zuhruf 963
44 Duhân 976
45 Câsiye 982
46 Ahkâf 989
47 Muhammed 998
48 Feth 1006
49 Hucurât 1014
50 Kâf 1019
51 Zâriyât 1025
52 Tûr 1032
53 Necm 1037
54 Kamer 1043
55 Rahmân 1049
56 Vâkı'a 1057
57 Hadîd 1064
58 Mücâdele 1072
59 Haşr 1078
60 Mümtehine 1085
61 Saff 1090
62 Cum'a 1093
63 Münâfıkûn 1096
64 Teğâbün 1099
65 Talâk 1103
66 Tahrîm 1107
67 Mülk 1111
68 Kalem [Nûn] 1117
69 Hâkka 1124

70 Me'âric 1128
71 Nûh 1132
72 Cinn 1136
73 Müzzemmil 1140
74 Müddessir 1143
75 Kıyâmet 1147
76 İnsân [Dehr] 1150
77 Mürselât 1154
78 Nebe' 1157
79 Nâzi'ât 1160
80 'Abese 1164
81 Tekvîr 1167
82 İnfitâr 1170
83 Mutaffifîn 1173
84 İnşikâk 1177
85 Burûc 1179
86 Târık 1182
87 A'lâ 1184
88 Ğâşiye 1187
89 Fecr 1189
90 Beled 1193
91 Şems 1195
92 Leyl 1197
93 Duhâ 1200
94 İnşirâh [Şerh] 1202
95 Tîn 1204
96 'Alak 1205

97 Kadr 1207
98 Beyyine 1208
99 Zilzâl [Zelzele] 1210
100 ‘Âdiyât 1211
101 Kâri‘a 1213
102 Tekâsür 1215
103 ‘Asr 1217
104 Hümeze 1218
105 Fîl 1220
106 Kureyş 1222
107 Mâ‘ûn 1223
108 Kevser 1225
109 Kâfirûn 1226
110 Nasr 1227
111 Tebbet [Mesed] 1228
112 İhlâs 1229
113 Felâk 1230
114 Nâs 1231

Muhtasar Kur’ân İndeksi (Ertuğrul Özalp) 1235
Sûrelerin Nüzûl Sırasına Göre Dizilişi 1371
Sûrelerin Mushaf Tertîbine Göre Dizilişi 1373
Sûrelerin Alfabetik Dizilişi 1372

ESERİN HAZIRLANIŞI HAKKINDA

Öncelikle, "Neden yeni bir Elmalılı Meâli?" sorusuna, açıklık getirmek istiyoruz:

Yıllarca *Türkçe Meâl* ve tefsîrler ile ilgilenmem netîcesinde, bende şu kanaat hâsıl oldu: Türkçe'de özgün/bağımsız Meâl çalışması –ne yazık ki– çok azdır;[1] bunların en başında da –eksik ve kusurlarına rağmen– Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır'ın Meâl'i (daha doğrusu, Tefsîri'nin Meâl kısmı) gelmektedir.

Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır'ın *Meâl-Tefsîri*'nden önce hazırlanmış Türkçe Meâllerin büyük çoğunluğu, –Elmalılı Hamdi Yazır'ın da *Mukaddime*'de işâret ettiği üzere– sırf ticârî kaygılarla ehliyetsiz birtakım kimselere hazırlatılmıştır. Elmalılı Hamdi Yazır'ın *Meâl-Tefsîri*'nden sonra hazırlanan Türkçe Meâller ise, –genellikle Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır'ın Meâli'ni –müstakil bir Meâl olmamasına rağmen– bir şekilde taklîd etmişlerdir.[2]

---

1 Burada, hakîkaten büyük bir ilm ve emek mahsulü olan Muhammed Esed'in, *KUR'ÂN MESAJI: Meâl-Tefsîr* ismiyle Türkçe'ye kazandırılan *The Message of THE QUR'ÂN* adlı çalışmasını zikretmeden geçemeyeceğim.

2 Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır'ın Meâl-Tefsîri'nden önce ve sonra hazırlanan Meâller hakkında bkz. Dücane Cündioğlu: *Kur'ân Çevirilerinin Dünyâsı* (İstanbul 1999); *Kur'ân Dil ve Siyaset Üzerine Söyleşiler* (İstanbul 1998); *Sözlü Kültür'den Yazılı Kültür'e Anlam'ın Tarihi* (İstanbul 1997); *Bir Siyasî*

Ancak *Elmalılı Meâli*'nin orijinalinden; –atlamalar, tekrârlar, tercüme bozuklukları, dilinin ağırlığı, cümlelerinin mübhemliği, cümle düşüklükleri; âyetler, ifâde ve bölümler arasındaki kopukluklar nedeniyle– yeterli istifâde sağlanamamaktadır; (*Elmalılı Meâli*'nin sâdeleştirmeleri (!) ise, zâten Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır'a âid olmaktan çıkmışlardır).

Bunlara bir de, –Elmalılı'ya âid *Meâl-Tefsîr*'in *Osmanlıca Yazma nüsha*'sının ortaya çıkmasıyla– *Matbu nüsha*'sının birtakım müdâhalelere ma'rûz kaldığı/budandığı yolundaki iddiâlar eklenince, Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır'ın *Meâl ve Tefsîr*'nin yeniden yayıma hazırlanması gerektiği kendiliğinden ortaya çıkar.

İşte bu sebeblerden ötürü "Elmalılı Meâli'ni" –*Osmanlıca Yazma nüsha* ile *Matbu nüsha*'yı, *Meâl* ile *Mushaf*'ı karşılaştırarak, anlaşılmadığı veyâ anlamada zorluk çekildiği yolundaki şikâyetleri de dikkate alarak– yeniden hazırladık.

Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır'ın *Meâl-Tefsîr*'nin Osmanlıca Yazma nüshası'nı fotokopi yoluyla çoğaltıp ciltleyen ve bir nüshasını da bize verme lütfunda bulunan sayın Yusuf Subaşı'na teşekkür borçluyum.

Proje Olarak Türkçe İbadet (İstanbul 1999); *Türkçe Kur'ân ve Cumhuriyet İdeolojisi* (İstanbul 1998); Ömer Rıza (Doğrul): *Kur'ân Nedir?* (İstanbul 1345 H., 1927 M.); Osman Nuri Ergin: *Türk Maarif Tarihi* (İstanbul 1943, 2. bsk., 1977); Doç. Dr. Salih Akdemir: *Cumhuriyet Dönemi Kur'ân Tercümeleri –Eleştirel Bir Yaklaşım–* (Ankara 1989); Şeyhu'l-İslâm Mustafa Sabri: *Kur'ân Tercümesi Meselesi* (İstanbul 1993); Dr. Halil Altuntaş: *Kur'ân'ın Tercümesi ve Tercüme İle Namaz Meselesi* (Ankara 1998).

Eserin bir kısmını kontrol eden üstad Hikmet Zeyveli ile –özellikle imlâ konusundaki uyarı ve tavsiyelerinden ötürü– amcam N. Ahmet Özalp'e de teşekkür etmem gerekir.

İlgi ve teşvikleriyle beni dâimâ gayretlendiren dost ve kardeşlerim Ercüment Koçoğlu'na ve Kudret Büyükcoçkun'a minnettârım.

Yine; ilgileri, gayretleri, samîmiyyet ve heyecanları ile bana şevk veren ve bu baskı için *Meâl*'i tekrâr gözden geçirmeme vesîle olan dost ve kardeşlerim Hidayet Saat'e, Kale Saat'e, Eser Öztürk'e, İslâm Öztürk'e, Abdullah İnal'a, Enes Selâm'a, Sadullah Yaşar'a, Numan Demirbaş'a, Onur-Reyhan Obalı'ya, Alper-Hayriye Kılıç'a, Ramazan Kadir Dut'a, Sait Kızılkaya'ya, Ahmet Görkem Görk'e, Alaattin Tosun'a, Harun Armağan'a, Serdar Kaymak'a, Tuncay Kaymak'a, Rufi Tiryaki'ye, Muaz Yanılmaz'a ve Ekrem Yıldırım'a medyûn-ı şükrânım.

Ve yine; bana her türlü desteği veren dostum ve kardeşim Prof. Dr. Ömer Aydın'a minnet borçluyum.

Son olarak, Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır'ın *Meâl-Tefsîri*'nin *Osmanlıca Yazma nüshası*'nın *Meâl kısmı* ile *Matbu nüshası*'nın *Meâl kısmı*'nı ve *Mushaf* ile *Meâl*'i baştan sona benimle birlikte karşılaştıran ve Meâl'deki atlamaların ve eksikliklerin tesbîtinde büyük yardımı dokunan, ayrıca hazırladığımız *Muhtasar Hak Dîni Kur'ân Dili: MEÂL-TEFSÎR*'in bilgisayar çıkışını okuyup tashîhlerini yapan kardeşim Ömer Hakan Özalp'in hakkını nasıl ödeyeceğimi bilemiyorum; Allâh çabasını mükâfâtlandırsın ve dâim etsin.

Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır'ın *Hak Dîni Kur'ân Dili* isimli "Meâl-Tefsîri" ile ilgili olan bu çalışmamızın mâhiyetini ve özelliklerini şöylece sıralayabiliriz:

1) Bu çalışmada, Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır'ın "Meâl-Tefsîri"nin *Osmanlıca Yazma nüsha*'sını esâs almayı düşünüyorduk, ancak *Osmanlıca Yazma nüsha* ile *Matbu nüsha*'yı karşılaştırdığımızda, bunun mümkün olmadığını-olamayacağını; zîrâ *Osmanlıca Yazma nüsha*'da bulunan hatâ ve eksiklerin, –*Meâl* kısmı için söylüyorum– *Matbu nüsha*'dakinden kat kat fazla olduğunu, *Osmanlıca Yazma nüsha*'daki hatâ ve eksiklerin bir çoğunun *Matbu nüsha*'da düzeltilip tamâmlandığını gördük ve bu düzeltmelerin de bizzât Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır tarafından yapıldığını öğrendik.

Bununla birlikte, *Matbu nüsha*'nın budandığı/tahrîf edildiği yolundaki iddiâlardan ötürü, her iki nüshayı birlikte kullandık; *Osmanlıca Yazma nüsha* ile –Eser Neşriyat'ın neşrettiği– *Matbu nüsha*'yı karşılaştırıp aralarındaki bütün farklılıkları göstermek durumunda kaldık.

Ayrıca, Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır'ın Matbu Meâl-Tefsîri'nin matbaa tashîhlerinin de işbilir eller tarafından yapıldığını kaydetmek gerekir. Bu husûsta Abdullah Âtıf Tüzüner'in Meâli'nin girişindeki "Müellifin Hâl Tercümesi" kısmında şu bilgiler verilmektedir:

> Abdullah Âtıf Tüzüner, Ömer Nasuhi Bilmen ile birlikte 6 sene Üstad Hamdi Yazır Hoca'nın (Meâl)-Tefsîri'nin matbaa tashîhlerinde çalıştı. (Bkz. *Kur'ân-ı Kerîm ve Türkçe Meâli*, Abdullah Âtıf Tüzüner, İstanbul 1970)

2) *Matbu nüsha*'da atlanıp tercüme edilmeyen kelimeleri, ibâreleri ve cümleleri (ki bunlar –birkaç tânesi hâriç– *Osmanlıca Yazma nüsha*'da da atlanmıştır) Mushaf'la karşılaştırarak mümkün-mertebe tesbît edip –parantez içine almadan– yerlerine koyduk ve durumu dibnotta açıkladık.

Ayrıca, *Matbu nüsha*'da atlanıp tercüme edilmeyen kelimeleri, ibâre ve cümleleri (–ki, sayısı 200 küsurdur–) aşağıda liste hâlinde de sunduk.

3) *Osmanlıca Yazma nüsha*'da ise, *Matbu nüsha*'da atlananların –birkaçı hâriç– tümü atlandığı gibi, *Matbu nüsha*'da bulunan kelimelerin, ibâre ve cümlelerin bir kısmı da atlanmıştır. Bunların yanısıra bir de *Matbu nüsha*'da doğru olan yâhûd düzeltilen birçok kelime *Osmanlıca Yazma nüsha*'da yanlış yazılmıştır.

İki nüsha arasındaki bütün farklılıkları (–ki, bunların sayısı 1.000 küsurdur–) aşağıda liste hâlinde sunduk.

4) Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır'ın, *Meâl*'de yanlış tercüme ettiği kelimelerin, ibâre ve cümlelerin doğru çevirisini –varsa *Tefsîr*'den alarak– verdik ve keyfiyeti dibnotta îzâh ettik. Fakat bunları, burada liste hâlinde vermeye gerek duymadık.

5) Âyette karşılığı bulunmayan; parantez içinde olması gereken kelimelere, ibâre ve cümlelere mümkün olduğunca dikkat çektik.

6) Metinden hiçbir kelime çıkarmadığımız gibi, metne –yuvarlak ve köşeli parantez içine alarak koyduklarımız hâricinde– hiçbir kelime de eklemedik.

7) Metinde sâdeleştirme yapmadık ve metne –ilmen kaynak olma vasfına halel getirecek– hiçbir müdâhalede bulunmadık.

8) Meâl metninde yaptığımız tek tasarruf, birtakım kelimelerin yazılışıyla ilgilidir; şöyle ki: *hıssa* yerine *hisse, iremeyen* yerine *eremeyen, bedter* yerine *beter, sirr* yerine *sırr, vakıt mı*

yerine *vakit mi, fâide* yerine *fayda, masharalığı* yerine *maskaralığı, bakare* yerine *bakara, afv* yerine *aff, mütteki* yerine *muttakî, netekim* yerine *nitekim, bağçe* yerine *bahçe, çabık* yerine *çabuk...* şeklinde yazmaktan ibârettir.

9) Metinde üç tür parantez kullandık. Bunlardan yuvarlak ( ) parantezler ile köşeli [ ] parantezler bize, diğeri { } ise Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır'a âiddir.

Niçin üç tür parantez kullandığımıza gelince:

I. Yuvarlak ( ) parantezler, cümledeki düşüklüğü, mübhemliği, kopukluğu gidermek ve cümlenin akıcılığını sağlamak için kullanılmıştır.

ÖRNEKLER:

a) (Özellikleri) nedir o(nun) bize beyân etsin. (Bakara/68)

b) Bir de (yehûdîler,) "Yehûd(î olun ki hidâyet bulasınız" dediler) ve (hristiyanlar da aynı iddiâ)ya (kalkışarak,) "Nasârâ [hristiyan] olun ki hidâyet bulasınız" dediler. (Bakara/135)

c) O diri (diri) gömü(lerek öldürü)len (kız çocuklarına), hangi günâhla öldürüldü(kleri) sorulduğu vakit... (Tekvîr/8-9)

II. Köşeli [ ] parantezler, Arabca-Osmanlıca kelime ve terkiblerin karşılıklarını göstermek yâhûd tefsîrî bir alternatif olmak üzere kullanılmıştır.

ÖRNEKLER:

a) Allâh her hâlde [gerçekten] semî/[işiten]dir, alîm/[bilen]dir. (Enfâl/42)

b) Onlardır bütün şerru'l-beriyye [halkın en şerrlileri]. (Beyyine/6)

c) Hem, nâsa [insânlara] avurdunu şişirme [böbürlenip kibirlenme]. (Lokmân/18)

III. Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır tarafından konulan parantezler –ki bunları { } şeklinde gösterdik– ise, ba'zan kelime veyâ terkîbin aslını göstermek, ba'zan cümledeki mübhemliği veyâ kopukluğu gidermek için, ba'zan da tefsîrî bir îzâh olarak kullanılmıştır.

ÖRNEKLER:

a) ...onlar ki mürâîlik ederler ve yardımlığı sakınır {zekâtı vermezler}. (Mâ'ûn/6-7)

b) ...her hâlde sonu da Bizim, önü de {âhiret de, dünyâ da}. (Leyl/13)

c) İki de tepe gösterdik, fakat o göğüs veremedi o {*akabeye*}/sarp yokuşa, bildinmi o sarp yokuş ne? {*Fekk-i rakabe*}/esîr bir boyun kurtarmak... (Beled/10-15)

10) Gerektiğinde, âyetler arasındaki boşluğu doldurup ma'nâyı açığa çıkarmak için *Tefsîr* metninden de istifâde ederek –yine yuvarlak parantez içinde– îzâh edici uzun ibâre ve cümleler koymaktan da çekinmedik.

ÖRNEKLER:

a) (Yehûdîlere, "Eğer siz beldenizden çıkarılırsanız biz de sizinle çıkarız, sizin aleyhinize kimseye itâ'at etmeyiz, şâyet sizinle savaşılırsa size yardım ederiz" diyen münâfıkların meseli ise,) tıpkı şeytânın meseli gibi, ki hani (o), insâna "Küfret" dedi de, küfredince, "Ben" dedi, "senden

berîyim; çünkü ben âlemlerin rabbi olan Allâh'tan korkarım." (Haşr/16)

b) İşte Âd (kavminin harâbeleri gözünüzün önünde duruyor. Peki o korkunç azâba neden uğradıklarını biliyormusunuz: Onlar) Rabb'lerinin âyâtını [âyetlerini] inkâr ettiler ve peygamberlerine isyân eylediler ve her bir inadcı cebbârın [zorbanın] emri ardın(c)a gittiler; (o yüzden de) hem bu dünyâda bir la'netle ta'kîb edildiler, hem Kıyâmet Günü'nde... (Hûd/59-60)

c) Nihâyet peygamberler (nasîhatlerinin tutulmasından) ümîdlerini kesecek hâle geldikleri ve o (isyâ)n(kâr)lar (da, peygamberler) yalana çıkarıldılar zannettikleri vakit... (Yûsuf/110)

11) Metne, –yuvarlak veyâ köşeli paranteze alarak– koyduğumuz açıklayıcı kelimeleri, ibâre ve cümleleri, –bulabildiğimiz ölçüde– benzer âyetlerin tercümelerinde geçen daha açık kelimelerden, ibâre ve cümlelerden veyâ *Tefsîr*'in konuyla ilgili îzâhlarından aldık.

12) Metnin imlâsını –asıl metnin imlâsını da dikkate alarak– yeniden yaptık.

Rabbimiz! Eğer unutur [emrini terkedersek] veyâ (bile bile bir) hatâ/günâh işlersek bizi (hemen) cezâlandırma! (Bakara/286)

Ben sâdece gücümün yettiği ölçüde ıslâh etmek istiyorum; fakat muvaffak olmam tamâmen Allâh(ın yardımın)a bağlıdır. (Hûd/88)

ERTUĞRUL ÖZALP

MATBU NÜSHADA ATLANIP TERCÜME EDİLMEYEN KELİMELERİN, İBÂRELERİN ve CÜMLELERİN LİSTESİ

BAKARA: 27 [O'nun]; 76 [onunla]; 91 [önceden/daha önce]; 102 [ve]; 106 [onun]; 139 [Rabbiniz]; 161 [cümlesinin/tümünün]; 189 [ve]; 194 [size]; 215 [maldan]; 224 [Allâh semîdir, alîmdir]; 231 [kendisiyle]; 246 [savaş]; 246 [Allâh yolunda]; 273 [yeryüzünde]; 275 [sersemleyen]; 285 [kendisine].

ÂL-İ İMRÂN: 7 [ona]; 7 [indin(den)]; 11 [ve onlardan öncekilerin]; 61 [bu husûsta]; 127 [onları]; 133 [Onun]; 135 [onlar]; 152 [O'nun izniyle]; 188 [sanma] ve [onları].

NİSÂ: 4 [size]; 14 [O'nun]; 34 [sizi]; 46 [ve]; 64 [Allâh'a]; 74 [Allâh yolunda]; 77 [onlardan bir kısmı]; 92 [mü'min]; 101 [Yeryüzünde]; 109 [Allâh ile]; 173 [onlar].

MÂİDE: 36 [onunla birlikte]; 45 [kulağa kulak]; 49 [sana]; 56 [ve]; 64 [günü(ne)]; 72 [muhakkak ki O]; 106 [yeryüzünde].

EN'ÂM: 8 [sonra]; 10 [onlardan (veyâ içlerinden)]; 25 [ona]; 37 [Rabbinden]; 70 [Allâh'tan]; 70 [ondan]; 70 [yaptıkları yüzünden]; 81 [hakkında size]; 97 [karanlıklarında]; 125 [onun]; 128 [ecelimize].

A'RÂF: 27 [ikisinin de elbiselerini soyarak]; 89 [ondan]; 102 [onların]; 124 [sonra].

ENFÂL: 2 [O'nun]; 17 [Kendinden (veyâ tarafından/Kendi tarafından)]; 19 [geldi]; 34 [onun]; 36 [kâfir].

TEVBE: 5 [onlar için]; 33 [o'nu/onu]; 42 [sizinle berâber]; 42 [Allâh'a]; 65 [O'nun]; 79 [Mü'minlerden]; 109, [(cehennem) ateşin(e)]; 118 [sonra]; 125 [onlar].

YÛNUS: 2 [apaçık]; 22 [onlar]; 22 [O'na]; 70 [şiddetli].

HÛD: 35 [onu]; 56 [ben]; 71 [ayakta idi]; 109 [önceden (veyâ daha önce)]; 120 [kendisiyle].

YÛSUF: 4 [Ey]; 5 [Ey]; 9 [o'nu]; 12 [o'nu]; 13 [o'ndan]; 21 [o'nu]; 33 [beni]; 62 [onu]; 66 [o'na]; 84 [o]; 96 [o'nun].

RA'D: 13 [O'na]; 13 [O'nun]; 25 [O'nun]; 32 [onları]; 36 [onun].

İBRÂHÎM: 1 [onu]; 8 [Ve Mûsâ dedi ki]; 27 [hayât]; 27 [Allâh].

HİCR: 7 [bize]; 93 [bütün yaptıklarından].

NAHL: 11 [her]; 29 [sürekli]; 88 [onlara]; 126 [o].

İSRÂ: 5 [o ikisinden]; 7 [ona]; 57 [O'nun]; 88 [onun]; 89 [insânlar için].

KEHF: 17 [hidâyete]; 27 [kitâb(ından)]; 28 [hayâtın]; 31 [orada]; 43 [kendisine]; 55 [Rabb'lerinden]; 77 [oranın ehlinden/halkından yiyecek istedikleri hâlde].

MERYEM: 5 [tarafından]; 61 [bi'l-ğayb/ğaybda-ğıyâben]; 65 [O'nun]; 67 [bundan evvel]; 72 [orada]; 77 [âyetlerimize]; 82 [onların]; 90 [yer yarılacak].

TÂ-HÂ: 10 [ateşin]; 63 [sihrleriyle]; 69 [sağ]; 71 [önce]; 114 [onun]; 133 [bize].

ENBİYÂ: 11 [onların]; 16 [ve o ikisi arasındakileri]; 18 [o onun]; 24 [bu]; 51 [ve Biz o'nu biliyorduk]; 102 [onun hışıltısını bile duymazlar/duymayacaklar].

HACC: 5 [sonra bir nutfeden]; 36 [sizin için]; 46 [orada olanlar hakkında (2 kere)]; 60 [onun]; 65 [ve denizde emriyle yüzüp giden gemileri].

MÜ'MİNÛN: 27 [onlardan]; 36 [heyhat]; 113 [kaldık].

NÛR: 1 [onu]; 11 [onlardan]; 11 [onun]; 15 [onu]; 18 [Allâh]; 35 [kendisine]; 45 [onlardan]; 47 [onlardan bir kısmı]; 62 [o'nunla birlikte].

FURKÂN: 12 [uzak bir mekândan]; 15 [De ki].

ŞU'ARÂ: 32 [o]; 37 [sana]; 49 [önce]; 51 [hatâlarımızı]; 94 [ve azgınlar]; 152 [haddi aşan... emrine]; 166 [Rabbinizin]; 199 [onu]; 199 [ona]; 223 [onların]; 226 [hem de onlar yapmayacakları şeyi söylerler].

NEML: 49 [ehlinin].

KASAS: 11 [O'nun]; 11 [o'nu]; 16 [o'nu]; 75 [muhakkak].

'ANKEBÛT: 13 [Kıyâmet Günü]; 40 [onlar]; 46 [onlardan]; 48 [sağ]; 68 [ona].

RÛM: 7 [Onlar]; 23 [O'nun]; 28 [onda]; 30 [sen]; 33 [O'na yönelir]; 58 [insânlar için].

LOKMÂN: 10 [orada]; 31 [Allâh'ın]; 32 [Allâh'a].

SECDE: 4 [ve o ikisi arasındakileri].

AHZÂB: 6 [onların]; 35 [sabreden erkekler ve sabreden kadınlar]; 38 [kendisi için]; 43 [ve melekleri de]; 50 [halan kızlarından]; 53 [ebediyyen/aslâ].

SEBE': 23 [O'nun]; 23 [kendisine]; 44 [kendisinden].

FÂTIR: 13 [ve gündüzü geceye sokuyor]; 36 [Hakklarında]; 36 [onun]; 37 [Orada].

YÂ-SÎN: 28 [Onun]; 56 [gölgelerde/gölgeler altında].

SÂFFÂT: 54 [der].

SÂD: 24 [onu]; 29 [onu sana].

ZÜMER: 8 [O'nun]; 9 [De ki]; 31 [Kıyâmet Günü]; 59 [sen]; 71 [onun]; 73 [onun].

MÜ'MİN: 15 [emrinden]; 44 [size].

FUSSILET: 14 [elbette]; 44 [Onun].

ŞÛRÂ: 18 [ona]; 18 [onun]; 33 [onun].

ZUHRUF: 10 [onda]; 51 [onun]; 64 [Muhakkak ki Allâh, O hem benim rabbim, hem de sizin rabbinizdir; öyle ise O'na ibâdet edin].

DUHÂN: 56 [orada].

CÂSİYE: 26 [onda hiçbir rayb/şübhe yoktur].

AHKÂF: 3 [ve o ikisi arasındakileri]; 5 [gününe]; 8 [onu].

MUHAMMED: 4 [onların].

FETH: 9 [O'nu]; 27 [ve].

HUCURÂT: 7 [ve onu kalblerinize güzel gösterdi]; 12 [ondan].

KÂF: 7 [ona]; 7 [ona]; 7 [onda].

ZÂRİYÂT: 25 [o'nun]; 29 [o'nun].

TÛR: 13 [ateşine]; 16 [sizin için].

NECM: 35 [onu (veyâ o/kendisi)]; 62 [Allâh'a].

VÂKI'A: 65 [dilesek].

HADÎD: 7 [kendisine]; 19 [Küfredenlere ve].

HAŞR: 15 [meseli].

MÜMTEHİNE: 5 [Rabbimiz]; 12 [Allâh'a].

TEĞÂBÜN: 8 [ve].

TAHRÎM: 6 [ve].

MÜLK: 9 [başka değil/ancak].

KALEM: 16 [yakında Biz onu o hortumunun üzerinden damgalayacağız]; 28 [dedi].

MÜDDESSİR: 39 [hâric].

KIYÂMET: 18 [onu].

MÜRSELÂT: 36 [kendilerine].

DUHÂ: 6 [bulup/seçip]; 7 [bulup/seçip]; 8 [bulup/seçip].

BEYYİNE: 8 [adn].

NASR: 3 [O'nun].

MATBU NÜSHA İLE YAZMA NÜSHA ARASINDAKİ FARKLARI GÖSTEREN LİSTE

SÛRE ve ÂYET	MATBU NÜSHA	YAZMA NÜSHA
Fâtiha/6	[—]	[o]
Bakara/4	[yakîni]	[yakîn]
Bakara/7	[inmiştir]	[indirmiştir]
Bakara/23	[Eğer]	[Ve eğer]
Bakara/30	[şeyler]	[şeyleri]
Bakara/31	[haydin]	[haydi]
Bakara/54	[yanında]	[indinde]
Bakara/54	[Filhakîka]	[—]
Bakara/55	[bakınıp]	[bakıp]
Bakara/59	[bir murdar]	[murdar bir]
Bakara/61	[peygamberleri]	[peygamberlerini]
Bakara/65	[içinizden]	[içinizde]
Bakara/69	[et]	[et de]
Bakara/71	[Rabbim]	[Allâh]
Bakara/73	[böyle Allâh]	[Allâh böyle]
Bakara/78	[ardında]	[ardına]
Bakara/84	[diyârınızdan]	[diyârınız]
Bakara/90	[değdiler]	[uğradılar]
Bakara/90	[mühîn]	[mühimm]
Bakara/102	[—]	[ve]
Bakara/107	[Bilmez misin]	[Bilmez misiniz]

SÛRE ve ÂYET	MATBU NÜSHA	YAZMA NÜSHA
Bakara/107	[Bilmez misin]	[Bilmez misiniz]
Bakara/109	[kendilerine]	[kendiler]
Bakara/110	[hayr da]	[hayr]
Bakara/111	[aslâ]	[—]
Bakara/113	[Nasâr]	[Nasârâ]
Bakara/118	[ya]	[ye]
Bakara/125	[ibâdete kapananlar]	[ibâdet yapanlar]
Bakara/127	[işiten]	[—]
Bakara/128	[ümmet-i müslime]	[millet-i müslime]
Bakara/139	[ancak biz]	[biz ancak]
Bakara/143	[numûnesi]	[ümniyesi/emniyesi]
Bakara/161	[üstüne]	[üzerine]
Bakara/163	[rahmân-ı rahîm]	[rahmân-rahîm]
Bakara/165	[zulmü edenler]	[zulmedenler]
Bakara/185	[yâhûd]	[veyâhûd]
Bakara/213	[gönderdi]	[gön]
Bakara/224	[—]	[Allâh semîdir, alîmdir]
Bakara/243	[kimseler]	[kimselere]
Bakara/245	[katlayıverirsin]	[katlayıversin]
Bakara/245	[hep]	[hem]
Bakara/249	[Derken Tâlût ve maiyyetinde îmân edenler nehri geçtiler]	[—] (–kenara çıkma yapılarak, “maiyyetinden îmân” yazılmış, fakat eksiktir–)
Bakara/249	[çalmışlar]	[etmişler]
Bakara/257	[Onlar işte]	[İşte onlar]

SÛRE ve ÂYET	MATBU NÜSHA	YAZMA NÜSHA
Bakara/258	[kâdir-i kayyûmdur]	[kâdir ve kayyûmdur]
Bakara/267	[ğani]	[ğani ve]
Bakara/278	[bakayayı]	[bakiyyeyi]
Bakara/279	[ne]	[ne de]
Bakara/282	[Allâh-ı]	[Allâhu]
Bakara/282	[olamıyorsa]	[olmuyorsa]
Bakara/282	[adâlete]	[—]
Bakara/282	[ne]	[ne de]
Bakara/282	[hem]	[hemen]
Bakara/283	[—]	[eğer]
Bakara/285	[peygamberlerinden]	[peygamberlerden]
Bakara/285	[hiç birinin]	[hiç birisinin]
Âl-i İmrân/2	[O]	[—]
Âl-i İmrân/5	[ve]	[—]
Âl-i İmrân/7	[fitne aramak, te'vîlini aramak için]	[fitne aramak, te'vîlini aramak, fitne aramak için]
Âl-i İmrân/12	[sürüleceksiniz]	[sürükleneceksiniz]
Âl-i İmrân/20	[kalkışanlara]	[kalkışırlarsa]
Âl-i İmrân/29	[sînelerinizdekini]	[sînelerinizde]
Âl-i İmrân/33	[Gerçek]	[Gerçi]
Âl-i İmrân/33	[üzerine]	[üzre/üzere]
Âl-i İmrân/37	[nereden]	[nerden]
Âl-i İmrân/38	[işitensin]	[işitirsin]
Âl-i İmrân/45	[Îsâ]	[—]
Âl-i İmrân/49	[evlerinize]	[evlerinizde]

SÛRE ve ÂYET	MATBU NÜSHA	YAZMA NÜSHA
Âl-i İmrân/49	[biriktiriyorsanız]	[biriktiriyorsunuz]
Âl-i İmrân/49	[Elbette]	[—]
Âl-i İmrân/61	[yalancıların]	[zâlimlerin]
Âl-i İmrân/65	[ancak]	[—]
Âl-i İmrân/75	[gene]	[yine]
Âl-i İmrân/81	[size]	[—]
Âl-i İmrân/101	[içinizde]	[içinde]
Âl-i İmrân/107	[ebed-nişinler]	[ebed-nişindirler]
Âl-i İmrân/118	[buğzları]	[boğazları]
Âl-i İmrân/118	[size âyetleri]	[âyetleri size]
Âl-i İmrân/119	[aleyhinizde]	[—]
Âl-i İmrân/126	[Allâh size]	[size Allâh]
Âl-i İmrân/135	[hem]	[hep]
Âl-i İmrân/146	[rubûbiyyet]	[rubûbiyyete]
Âl-i İmrân/148	[yapan muhsinleri]	[yapanları]
Âl-i İmrân/151	[şerîk]	[şirk]
Âl-i İmrân/154	[açamadıkları]	[açmadıkları]
Âl-i İmrân/154	[üzerlerine]	[üzerine]
Âl-i İmrân/159	[Demeki]	[Demek]
Âl-i İmrân/171	[Allâh]	[Allâh'ın]
Âl-i İmrân/171	[Daha]	[Daha bir]
Âl-i İmrân/171	[büyük bir]	[—]
Âl-i İmrân/179	[resûllerine]	[Resûlü'ne]
Âl-i İmrân/181	[bakalım]	[—]
Âl-i İmrân/195	[du'âlarına]	[bunlara]

SÛRE ve ÂYET	MATBU NÜSHA	YAZMA NÜSHA
Âl-i İmrân/195	[uğrayanların]	[uğraşanların]
Âl-i İmrân/195	[taraflarından]	[tarafından]
Âl-i İmrân/199	[içinden]	[içinde]
Nisâ/1	[üretti]	[türedi]
Nisâ/4	[içinize]	[içinir]
Nisâ/6	[olması]	[olduğu]
Nisâ/8	[bulunuyorlarsa]	[bulunurlarsa]
Nisâ/10	[karınlarında]	[karınlarda]
Nisâ/15	[evlerde]	[evlerinde]
Nisâ/18	[oldukları hâlde]	[olarak]
Nisâ/23	[zifâfa girdiğiniz]	[zifâf ettiğiniz]
Nisâ/24	[isteyesiniz]	[isteyiniz]
Nisâ/24	[verin]	[veriniz]
Nisâ/24	[cünhâ]	[cünâh]
Nisâ/25	[câriyelerinizden]	[câriyelerden]
Nisâ/29	[o]	[—]
Nisâ/43	[o]	[—]
Nisâ/46	[dinlenilmesi]	[dinlenmesi]
Nisâ/58	[veresiniz]	[veriniz]
Nisâ/58	[hükmedesiniz]	[hükmediniz]
Nisâ/64	[bulacacaklardı]	[bulacaklardı]
Nisâ/73	[büyük bir mu-râda ereydim]	[—]
Nisâ/74	[O hâlde sefer-ber olun da]	[—]
Nisâ/78	[değdimi]	[geldimi]

SÛRE ve ÂYET	MATBU NÜSHA	YAZMA NÜSHA
Nisâ/79	[Sana]	[Sonra]
Nisâ/83	[onu]	[—]
Nisâ/83	[üzerinizde]	[üzerinde]
Nisâ/87	[celâli]	[celâl]
Nisâ/89	[küfre]	[—]
Nisâ/89	[bulduğunuz]	[bulunduğunuz]
Nisâ/90	[vermemiştir]	[vermiştir]
Nisâ/93	[azîm]	[elîm]
Nisâ/97	[etsenizdi]	[etse idiniz]
Nisâ/98	[olanlar]	[onlar]
Nisâ/99	[aff buyurması]	[affetmesi]
Nisâ/102	[o]	[—]
Nisâ/104	[edemeyecekleri]	[edemeyeceği]
Nisâ/112	[bir]	[—]
Nisâ/119	[ve lâ-büdd onları sapıtacağım ve her hâlde onları ümniyyelere düşürüp olmayacak kuruntularla aldatacağım]	[—]
Nisâ/127	[istemediğiniz]	[istediğiniz]
Nisâ/129	[besleseniz]	[beslerseniz]
Nisâ/135	[uğraşır]	[uğraşırlar]
Nisâ/135	[çekinirseniz]	[çekerseniz]
Nisâ/136	[sapmış sapmış]	[sapmış]
Nisâ/155	[nakzetmeleri]	[nakzettikleri]

SÛRE ve ÂYET	MATBU NÜSHA	YAZMA NÜSHA
Nisâ/157	[şekk]	[şikâk]
Nisâ/160	[çevirmeleri]	[çevirmeleri ve]
Nisâ/163	[Yûnus'a]	[—]
Nisâ/165	[i'tizâr]	[i'tirâz]
Nisâ/167	[Şübhesiz ki]	[Şübhesiz]
Nisâ/171	[ibn]	[bin/b.]
Nisâ/171	[resûllerine]	[Resûlü'ne]
Nisâ/175	[sarılırlarsa]	[sarılırsa]
Mâide/6	[olursunuz]	[olursanız]
Mâide/12	[içinizden]	[—]
Mâide/14	[unuttular]	[tuttular]
Mâide/18	[oğulları]	[oğlu]
Mâide/24	[giremeyiz]	[girmeyiz]
Mâide/27	[Hani]	[Yâni]
Mâide/31	[hâ]	[ah]
Mâide/38	[kelepçek]	[kelepçe]
Mâide/40	[Bilmez misin]	[Bilmezsin]
Mâide/43	[sonra arkasından ne diye dönüyorlar]	[—]
Mâide/45	[birbirine]	[birbirlerine]
Mâide/48	[ediyor idiğinizi]	[ediverdiğinizi]
Mâide/49	[şaşırtmasınlar]	[şaşırmasınlar]
Mâide/58	[koyuyorlar]	[koyanlar]
Mâide/70	[bir takımına]	[bir takımlarına]
Mâide/72	[cennetini]	[cenneti]
Mâide/76	[zarâra]	[zarâr]

SÛRE ve ÂYET	MATBU NÜSHA	YAZMA NÜSHA
Mâide/83	[görürsün ki]	[görürsün]
Mâide/86	[ashâb-ı cahîmdirler]	[ashâb-ı cehennemdirler]
Mâide/96	[haşrolunacağınız]	[haşrolunacaksınız]
Mâide/97	[kurbanlıkları]	[kurbanları]
Mâide/106	[o vasiyyet]	[ve vasiyyet]
Mâide/107	[şehâdetinden]	[şehâdetlerinden]
Mâide/112	[ibn]	[bin/b.]
Maide/113	[bulsun]	[dolsun]
Mâide/114	[ibn]	[bin/b.]
Mâide/118	[şübhe yok]	[şübhesiz]
Mâide/119	[buyurur]	[buyurulur]
Mâide/120	[onlara]	[onları]
En'âm/5	[olduklarının]	[—]
En'âm/14	[—]	[ve]
En'âm/14	[de]	[—]
En'âm/19	[vahyolundu]	[vahyolunuyor]
En'âm/25	[o]	[—]
En'âm/28	[döneceklerdi]	[düşeceklerdi]
En'âm/41	[ve o lahzâ siz o şirk koştuklarınızın hepsini unutursunuz]	[—]
En'âm/50	[ben ancak bana verilen vahye ittibâ ederim]	[—]
En'âm/54	[olanlar]	[onlar]
En'âm/58	[O]	[Eğer o]

SÛRE ve ÂYET	MATBU NÜSHA	YAZMA NÜSHA
En'âm/62	[ve]	[—]
En'âm/70	[kimselere]	[kimseleri]
En'âm/70	[olunmuş]	[olmuş]
En'âm/73	[Ol]	[O]
En'âm/81	[şerîk]	[şirk]
En'âm/87	[kısmını]	[kısmı]
En'âm/89	[müekkel]	[müekkil]
En'âm/91	[—]	[bir]
En'âm/96	[attırıp sabâh çıkaran]	[attıran]
En'âm/110	[bocalar]	[bocalarlar]
En'âm/116	[saptırırlar]	[sapıtırlar]
En'âm/128	[hakîmdir, habîrdir]	[alîmdir, hakîmdir]
En'âm/145	[ğafûrdur]	[ğafûr]
En'âm/147	[be'si]	[be's]
En'âm/151	[kıldı]	[kıldığını]
En'âm/151	[işittiniz a]	[işittiniz e]
En'âm/152	[ölçeği]	[ölçüyü]
En'âm/157	[hidâyet de geldi, rahmet de geldi]	[—]
A'râf/4	[yatarlarken]	[yatarken]
A'râf/11	[Sizi evvelâ halkettik]	[—]
A'râf/12	[Sana]	[Ona]
A'râf/24	[bir]	[—]
A'râf/26	[gerektir]	[gerek]
A'râf/28	[de]	[da]
A'râf/31	[tutunun]	[tutun]

SÛRE ve ÂYET	MATBU NÜSHA	YAZMA NÜSHA
A'râf/33	[şirk]	[şerîk]
A'râf/33	[koşmanızı ve Allâh'a, bilmediğiniz şeyler isnâd etmenizi]	[—]
A'râf/35	[olacak olanlar]	[olacaklar]
A'râf/37	[alırlarken]	[alırken]
A'râf/38	[İşte]	[—]
A'râf/38	[azâb]	[—]
A'râf/50	[ni'metlerden]	[ni'metlerinden]
A'râf/51	[kâfirlere]	[kâfirler]
A'râf/57	[derken ona su indirmişizdir]	[—]
A'râf/59	[—]	[sizin]
A'râf/63	[ve korunmanız için]	[—]
A'râf/63	[edilirsiniz]	[edilesiniz]
A'râf/68	[risâletlerini]	[risâletini]
A'râf/81	[pek]	[çok]
A'râf/92	[Şu'ayb'ı tekzîb edenler, hüsrâna düşenler onlar olmuşlardı]	[—]
A'râf/93	[risâletlerini]	[risâletini]
A'râf/95	[batırıvermişlerdir]	[batırıvermişizdir]
A'râf/127	[cemiyet]	[cemaat]
A'râf/130	[Âl-i Fir'avn]	[Âl-i Fir'avn'ı]
A'râf/133	[çekirge gönderdik]	[—]
A'râf/146	[görseler]	[gösterseler]

SÛRE ve ÂYET	MATBU NÜSHA	YAZMA NÜSHA
A'râf/147	[amelleri]	[emelleri]
A'râf/162	[etmeleri]	[edinmeleri]
A'râf/163	[sebt'te]	[sebt'e]
A'râf/163	[yapmayacakları]	[yapamayacakları]
A'râf/163	[fâsıklıkları]	[fâsıkları]
A'râf/164	[Rabbinize]	[Rabbimize]
A'râf/169	[bir de]	[beride]
A'râf/169	[öyle]	[böyle]
A'râf/172	[demeyesiniz]	[demeyiniz]
A'râf/173	[şirk]	[şerîk]
A'râf/179	[doymazlar]	[duymazlar]
Enfâl/2	[karşılarında O'nun âyetleri okunduğu zamân îmânlarını artırır]	[—]
Enfâl/15	[artık]	[—]
Enfâl/16	[çarpışmak]	[çarpmak]
Enfâl/19	[askeriniz]	[ekseriniz]
Enfâl/22	[o]	[ve]
Enfâl/26	[düşünün]	[düşününüz]
Enfâl/28	[bilin]	[biliniz]
Enfâl/28	[—]	[ve]
Enfâl/41	[kalmışlaradır]	[kalmışlardır]
Enfâl/43	[sana onları]	[onları sana]
Enfâl/58	[reddettiğini]	[nakzettiğini]
Enfâl/60	[verseniz]	[verirseniz]

SÛRE ve ÂYET	MATBU NÜSHA	YAZMA NÜSHA
Enfâl/61	[selm'e]	[silm'e]
Enfâl/66	[sizden bin olursa –Allâh'ın izniyle– iki bine galebe ederler]	[—]
Enfâl/70	[Allâh]	[—]
Enfâl/72	[barındırdılar]	[barındırıldılar]
Enfâl/73	[velîleridir]	[velîleridirler]
Tevbe/6	[aman]	[eman]
Tevbe/16	[bırakılıverecek-siniz de]	[bırakılacak-sınız da]
Tevbe/16	[—]	[bir]
Tevbe/20	[canlarıyla]	[canlarına]
Tevbe/24	[kardeşleriniz]	[—]
Tevbe/24	[uğramasından]	[—]
Tevbe/35	[böğürleri]	[—]
Tevbe/41	[takımdan]	[takımından]
Tevbe/45	[etmezler, –ve Allâh o muttakîleri bilir– ancak o kimseler senden istîzân]	[—]
Tevbe/46	[elbet]	[elbette]
Tevbe/47	[içinizde]	[içinizden]
Tevbe/52	[Onun için gözetin, çünkü biz berâbe-rinizde gözetiyoruz]	[—]
Tevbe/57	[ona]	[onu]
Tevbe/58	[sadakalar]	[sâdıklar]

SÛRE ve ÂYET	MATBU NÜSHA	YAZMA NÜSHA
Tevbe/58	[eden]	[edenler]
Tevbe/63	[ebedâ]	[ebedî]
Tevbe/69	[bakmışlardı]	[başlamışlardı]
Tevbe/74	[o]	[—]
Tevbe/75	[ederse]	[edersen]
Tevbe/83	[harbedemeyecek-siniz]	[harbetmeyecek-siniz]
Tevbe/84	[onlar]	[—]
Tevbe/86	[içlerinde]	[içlerinden]
Tevbe/89	[o]	[—]
Tevbe/100	[altlarında]	[altından]
Tevbe/100	[ebeden]	[—]
Tevbe/100	[olacaklar]	[kalacaklar]
Tevbe/101	[A'râbîlerden]	[Arablardan]
Tevbe/101	[onları Biz biliriz]	[—]
Tevbe/101	[ta'zîb]	[tekzîb]
Tevbe/105	[—]	[ve]
Tevbe/108	[ebedâ]	[ebeden]
Tevbe/108	[üzerine]	[üzre/üzere]
Tevbe/114	[uyanık]	[yanık]
Tevbe/116	[ve size]	[ve size ve size]
Tevbe/117	[o]	[—]
Tevbe/118	[derece]	[derecede]
Yûnus/2	[vahyedişimiz]	[vahyetmişiz]
Yûnus/2	[sâhir]	[sâhirdir]
Yûnus/11	[onların]	[olanların]

SÛRE ve ÂYET	MATBU NÜSHA	YAZMA NÜSHA
Yûnus/11	[hayr]	[hayrı]
Yûnus/12	[kendine]	[kendilerine]
Yûnus/22	[ederler]	[edenler]
Yûnus/28	[tapmıyordunuz]	[tapıyordunuz]
Yûnus/34	[De ki: “Allâh]	[Allâh de ki:]
Yûnus/38	[ve Allâh'tan başka kime gücünüz yeterse çağırın]	[—]
Yûnus/39	[böyle]	[öyle]
Yûnus/51	[kalamazlar]	[bırakılmazlar]
Yûnus/52	[huld]	[hulûd]
Yûnus/54	[hepsi içten içe nedâmet ederek kendini kurtarmak için onu fedâ ederdi, fakat]	[—]
Yûnus/68	[edemeyeceğiz]	[edemeyeceğiniz]
Yûnus/74	[vardılar]	[varıldı]
Yûnus/75	[Hârûn'u]	[Hârûn]
Yûnus/77	[diyorsunuz]	[yapıyorsunuz]
Yûnus/78	[inanamayız]	[inanmayız]
Yûnus/94	[şu]	[su]
Yûnus/94	[indirdiğimiz şeylerde –bilfarz– şekk edecek olursan, senden evvel Kitâb okuyanlara sor; kasem olsun ki sana]	[—]
Yûnus/97	[âna]	[güne]

SÛRE ve ÂYET	MATBU NÜSHA	YAZMA NÜSHA
Hûd/1	[hakîm-i habîrin]	[hakîm habîrin]
Hûd/14	[veremedilerse]	[vermedilerse]
Hûd/20	[hem de görmü-yorlardı]	[—]
Hûd/23	[yapanlar]	[yaparlar]
Hûd/34	[helâk]	[—]
Hûd/37	[altında]	[—]
Hûd/38	[eğleniyorsanız]	[eğleniyorsunuz]
Hûd/38	[sizi]	[—]
Hûd/41	[ğafûr-i rahîmdir]	[ğafûr, rahîmdir]
Hûd/58	[tarafımızdan bir rahmet-le kurtardık, hem onları]	[—]
Hûd/63	[yapmayacaksınız]	[yapamayacaksınız]
Hûd/64	[Allâh'ın]	[Allâh]
Hûd/66	[kavî]	[raûf]
Hûd/70	[acâib]	[acîb]
Hûd/78	[âdem]	[adam]
Hûd/82	[siccîl]	[siccîn]
Hûd/83	[damgalanmışlar]	[damgalanmıştır]
Hûd/88	[tutarım]	[tuttum]
Hûd/91	[iyi]	[—]
Hûd/116	[erdirdiğimiz]	[erdirdiklerimiz]
Hûd/120	[de]	[—]
Yûsuf/2	[akıl erdiresiniz]	[akledersiniz]
Yûsuf/5	[insâna belli bir düşmândır]	[insânın belli bir düşmânıdır]

SÛRE ve ÂYET	MATBU NÜSHA	YAZMA NÜSHA
Yûsuf/6	[Rabbin]	[Rabbim]
Yûsuf/8	[—]	[daha]
Yûsuf/8	[babamız belli ki]	[belli ki babamız]
Yûsuf/9	[babanızın]	[babamızın]
Yûsuf/11	[pederimiz]	[babamız]
Yûsuf/14	[çok]	[—]
Yûsuf/17	[baktık]	[bıraktık]
Yûsuf/26	[akrabâsından]	[arkasından]
Yûsuf/27	[ve]	[—]
Yûsuf/31	[beriden]	[derken]
Yûsuf/37	[gelecek]	[gelecek a]
Yûsuf/41	[sunacak]	[sıkacak]
Yûsuf/50	[âdem]	[adam]
Yûsuf/59	[yararlısıyım]	[hayrlısıyım]
Yûsuf/66	[göndermem]	[gönderemem]
Yûsuf/70	[bağırdı]	[gönderdi]
Yûsuf/80	[babanızın]	[babamızın]
Yûsuf/81	[babanıza]	[babamıza]
Yûsuf/88	[bir]	[—]
Yûsuf/107	[emânda]	[amanda]
Yûsuf/109	[korunanlar]	[korkanlar]
Yûsuf/109	[akletmeyecek misiniz]	[akletmeyecekler mi]
Yûsuf/110	[dilediklerimiz]	[dilediğimiz]
Ra'd/5	[edilecek]	[edecek]
Ra'd/8	[olur]	[oluyor]

SÛRE ve ÂYET	MATBU NÜSHA	YAZMA NÜSHA
Ra'd/16	[zulumât]	[zulmet]
Ra'd/17	[üzerini]	[üzerine]
Ra'd/22	[onlara]	[bunlara]
Ra'd/33	[saptırırsa]	[saptırsa]
Ra'd/34	[elbet]	[elbette]
Ra'd/36	[şirk]	[şerîk]
Ra'd/37	[bu]	[—]
İbrâhîm/1	[çıkarasın]	[çıkarsın]
İbrâhîm/7	[elbette size artırırım ve eğer nankörlük ederseniz]	[—]
İbrâhîm/18	[o]	[—]
İbrâhîm/22	[eylediniz]	[ettiniz]
İbrâhîm/22	[kurtarmazsınız]	[kurtaramazsınız]
İbrâhîm/24	[Gördün a]	[Gördün ya]
İbrâhîm/36	[gelirse]	[giderse]
İbrâhîm/43	[heva]	[hava]
Hicr/3	[kendilerin]	[kendilerini]
Hicr/4	[yazısı]	[yazı]
Hicr/10	[açtırılmaz]	[açtırmayız]
Hicr/21	[Biz]	[Bizi]
Hicr/22	[onunla]	[onlarla]
Hicr/49	[Hakîkat]	[Hakîkaten]
Hicr/56	[Rabbinin]	[Rabbimin]
Hicr/64	[ve sana emr-i hakk ile geldik, emîn ol biz sâdıklarız]	[—]

SÛRE ve ÂYET	MATBU NÜSHA	YAZMA NÜSHA
Hicr/82	[emniyetli emniyetli]	[emniyetli]
Hicr/85	[ancak]	[—]
Hicr/88	[atma]	[etme]
Hicr/89	[nezîr-i mübînim]	[zikr-i mübînim]
Nahl/2	[emrinden]	[emreden]
Nahl/5	[—]	[ve]
Nahl/20	[yaratamazlar]	[yaratmazlar]
Nahl/23	[hep]	[—]
Nahl/27	[üstünedir]	[üstündedir]
Nahl/33	[Allâh]	[Allâh'a]
Nahl/39	[hakkı]	[—]
Nahl/40	[dememizdir]	[demektir]
Nahl/41	[her hâlde]	[—]
Nahl/44	[edeler]	[ederler]
Nahl/60	[—]	[var]
Nahl/60	[ve]	[—]
Nahl/63	[amellerini]	[emrlerini]
Nahl/67	[meyvalarından da]	[meyvelerinden de]
Nahl/67	[bir]	[—]
Nahl/69	[meyvaların]	[meyvelerin]
Nahl/77	[lemh-i basar]	[lemha-i basar]
Nahl/80	[serilecek]	[—]
Nahl/89	[getirdiğimiz]	[getireceğimiz]
Nahl/90	[atâyı]	[îtâyı]
Nahl/93	[elbet]	[elbette]

SÛRE ve ÂYET	MATBU NÜSHA	YAZMA NÜSHA
Nahl/100	[onu]	[—]
Nahl/100	[koşanlaradır]	[koşanlardır]
Nahl/112	[o]	[—]
Nahl/114	[Allâh'ın ni‘metine]	[—]
Nahl/126	[muâkabe]	[mukâbele]
İsrâ/2	[diye]	[—]
İsrâ/8	[hisâr]	[hasîr]
İsrâ/12	[âyet]	[—]
İsrâ/16	[devletlilerine]	[devletlerine]
İsrâ/16	[orada]	[arada]
İsrâ/16	[artık]	[—]
İsrâ/19	[sa‘y ile]	[sa‘y'e]
İsrâ/28	[müstahakklardan]	[müstahakklarından]
İsrâ/29	[hem de]	[hem de hem de]
İsrâ/33	[sebeble]	[sebebiyle]
İsrâ/33	[vermişizdir]	[vermemişizdir]
İsrâ/44	[hamdiyle]	[hamd ile]
İsrâ/53	[söylesinler]	[söylemesinler]
İsrâ/56	[ne]	[—]
İsrâ/69	[salıvererek]	[salıverecek]
İsrâ/75	[tattırırdık]	[tattırdık]
İsrâ/76	[de]	[—]
İsrâ/78	[gecenin]	[gecesinin]
İsrâ/80	[zavallıdır]	[zevâllidir]
İsrâ/82	[hasarın]	[hasarını]

SÛRE ve ÂYET	MATBU NÜSHA	YAZMA NÜSHA
İsrâ/88	[toplansalar]	[toplansınlar]
İsrâ/94	[beşeri]	[beşer]
İsrâ/107	[secdelere]	[secdeye]
İsrâ/110	[deseniz]	[derseniz]
Kehf/2	[beis]	[be's]
Kehf/9	[âyâtımızdan]	[âyetlerimizden]
Kehf/17	[görüyorsun a]	[görüyorsun ya]
Kehf/17	[makaslar]	[mikraslar]
Kehf/17	[âyâtındandır]	[âyetlerindendir]
Kehf/17	[saptırırsa]	[saptırsa]
Kehf/21	[bunların]	[onların]
Kehf/22	[köpekleri]	[köpekleridir]
Kehf/22	[köpekleri]	[köpekleridir]
Kehf/22	[bir]	[—]
Kehf/25	[sene]	[—]
Kehf/26	[—]	[ve]
Kehf/28	[Sen]	[Ve o]
Kehf/28	[bırakmışız]	[kılmışız]
Kehf/29	[Rabbinizdendir]	[Rabbimizdendir]
Kehf/29	[sertâkları]	[sirtâkları]
Kehf/29	[eker]	[eğer]
Kehf/32	[ikisinin]	[ikincisinin]
Kehf/36	[bundan]	[—]
Kehf/46	[Rabbinin]	[Rabbin]
Kehf/46	[emelce]	[amelce]

SÛRE ve ÂYET	MATBU NÜSHA	YAZMA NÜSHA
Kehf/47	[günü]	[gün]
Kehf/48	[zulm etmiştiniz]	[zu'm etmiştiniz]
Kehf/55	[önüne]	[önce]
Kehf/56	[bâtılla]	[bâtıla]
Kehf/57	[kimseden]	[kimselerden]
Kehf/57	[edilmiştir]	[edilmişler]
Kehf/59	[miâd]	[mev'ıd]
Kehf/68	[almadığı]	[almayacağı]
Kehf/70	[eğer]	[—]
Kehf/71	[birşey]	[bir iş]
Kehf/84	[müknet]	[hükûmet]
Kehf/96	[Körükleyin]	[Getirin bana]
Kehf/110	[vahyolunuyor]	[buyuruluyor]
Kehf/110	[şirk]	[şerîk]
Meryem/3	[O vakit ki]	[Vaktâ ki]
Meryem/16	[tarafında]	[tarafındaki]
Meryem/24	[arkı]	[harkı]
Meryem/26	[Rahmân'a]	[Rabbime]
Meryem/34	[ibin]	[bin/b.]
Meryem/49	[Vaktâ ki]	[Vaktiyle]
Meryem/58	[İsrâîl]	[İsmâîl]
Meryem/60	[yenmeyerek]	[yenmeyecek]
Meryem/63	[O cennettir]	[O, o cennettir]
Meryem/71	[kazıyye-i mahkeme]	[kazıyye-i muhkeme]
Meryem/73	[mahfilce]	[mehâfilce]

SÛRE ve ÂYET	MATBU NÜSHA	YAZMA NÜSHA
Meryem/77	[veled]	[evlâd]
Meryem/77	[herifi]	[kâfiri]
Meryem/96	[sevdirecektir]	[sevindirecektir]
Tâ-Hâ/6	[ve bütün arzdakiler]	[—]
Tâ-Hâ/15	[ezâlansın]	[cezâlansın]
Tâ-Hâ/36	[dileğine]	[dilediğine]
Tâ-Hâ/39	[yetiştirilesin]	[yetiştirilsin]
Tâ-Hâ/42	[âyetlerimle]	[âyetlerimizle]
Tâ-Hâ/47	[sana]	[—]
Tâ-Hâ/52	[Rabbim]	[Rabbimiz]
Tâ-Hâ/61	[Veyl]	[Evvel]
Tâ-Hâ/61	[yalanı]	[yalan]
Tâ-Hâ/63	[tarîkatinizi]	[tarîkatimizi]
Tâ-Hâ/81	[kim]	[kimin]
Tâ-Hâ/84	[üzerindeler]	[üzerindedirler]
Tâ-Hâ/97	[hulfedilmeyeceksin]	[hulfedemeyeceksin]
Tâ-Hâ/97	[O]	[Ve]
Tâ-Hâ/98	[Allâh'tır]	[hâlık'tır]
Tâ-Hâ/115	[bulmadık]	[bulduk]
Tâ-Hâ/120	[huld]	[hulûd]
Tâ-Hâ/128	[âyetler]	[ibretler]
Tâ-Hâ/129	[lizâm]	[lâzım]
Enbiyâ/5	[edğâsu]	[doğrusu]
Enbiyâ/5	[gönderildikleri]	[gönderdikleri]
Enbiyâ/5	[getirsin]	[getirsen]

SÛRE ve ÂYET	MATBU NÜSHA	YAZMA NÜSHA
Enbiyâ/13	[şımartıldığınız]	[şımardığınız]
Enbiyâ/24	[olanların]	[onların]
Enbiyâ/26	[ikrâm]	[ekrem]
Enbiyâ/33	[hâlık]	[hâlık'tır]
Enbiyâ/34	[huld]	[hulûd]
Enbiyâ/35	[şerr ve hayr]	[hayr ve şerr]
Enbiyâ/44	[onlar]	[olurlar]
Enbiyâ/50	[zikrdir]	[zikrimizdir]
Enbiyâ/61	[nâsın]	[nâsa]
Enbiyâ/63	[şu]	[—]
Enbiyâ/66	[veremeyecek]	[vermeyecek]
Enbiyâ/66	[nesnelere]	[nesneleri]
Enbiyâ/81	[içine]	[içinde]
Enbiyâ/82	[onları]	[bunları]
Enbiyâ/84	[o'na]	[—]
Enbiyâ/87	[Zennûn'u]	[Zünnûn'u]
Enbiyâ/89	[nidâ]	[du'â]
Enbiyâ/92	[bu]	[—]
Enbiyâ/100	[zefîri]	[zaferi]
Enbiyâ/109	[düpedüz]	[düpdüz]
Hacc/5	[—]	[sonra bir nutfe'den]
Hacc/5	[da]	[—]
Hacc/9	[şaşırtmak]	[şaşırmak]
Hacc/9	[bükerek]	[büker]
Hacc/11	[hasire'd-dünyâ]	[hasirete'd-dünyâ]

SÛRE ve ÂYET	MATBU NÜSHA	YAZMA NÜSHA
Hacc/25	[o]	[—]
Hacc/26	[—]	[ve]
Hacc/27	[bir]	[—]
Hacc/28	[yoksulu]	[yoksul]
Hacc/31	[kapışıyor]	[parçalıyor]
Hacc/31	[ocara]	[ücrâ]
Hacc/36	[bedeneler]	[bedenelere]
Hacc/36	[kanaatliye]	[kanaatiyle]
Hacc/37	[muhsinleri]	[muhsinlere]
Hacc/40	[Rabbimiz]	[Rabbiniz]
Hacc/51	[muaccizlik]	[muâcizlik]
Hacc/52	[hakîmdir]	[kadîrdir]
Hacc/59	[medhal'e]	[mahall'e]
Hacc/60	[bağyolunursa]	[bağyolursa]
Hacc/61	[basîrdir]	[alîmdir]
Hacc/68	[yapıyorsunuz]	[yapıyorsanız]
Hacc/71	[tapıyorlar]	[toplanıyorlar]
Mü'minûn/10	[onlardır]	[bunlardır]
Mü'minûn/14	[hilkat neş'eti]	[neş'et hilkati]
Mü'minûn/20	[katıkla]	[katıklık]
Mü'minûn/21	[sizi]	[size]
Mü'minûn/27	[o]	[—]
Mü'minûn/33	[ise]	[—]
Mü'minûn/36	[Heyhat]	[Hayât]
Mü'minûn/43	[geriletemezler]	[geriletilmezler]

SÛRE ve ÂYET	MATBU NÜSHA	YAZMA NÜSHA
Mü'minûn/59	[şirk]	[şerîk]
Mü'minûn/65	[kurtarılamazsınız]	[kurtulamazsınız]
Mü'minûn/74	[caddeden]	[cidden]
Mü'minûn/85	["Allâh'ın!" diyecekler. "O hâlde düşünmez misiniz?" de!]	[—]
Mü'minûn/89	[Allâh'ın]	[Allâh]
Mü'minûn/103	[kalanlardır]	[kalacaklardır]
Mü'minûn/106	[derler]	[dediler]
Mü'minûn/116	[o]	[—]
Nûr/3	[başkasını]	[başkasına]
Nûr/6	[şâhidleri]	[şehâdetleri]
Nûr/9	[üzerinedir]	[üzerindedir]
Nûr/11	[içinizden]	[içinden]
Nûr/12	[ifktir]	[iftirâdır]
Nûr/13	[onlar]	[onlara]
Nûr/16	[desenizdi]	[deseydiniz]
Nûr/17	[veriyor]	[ediyor]
Nûr/22	[ve affetsin]	[—]
Nûr/25	[tamâmen]	[—]
Nûr/29	[olan]	[olan olan]
Nûr/31	[olanı]	[olan]
Nûr/35	[sırçada]	[siraçta]
Nûr/39	[—]	[ise]
Nûr/39	[serî hesâblıdır]	[serîu'l-hisâbdır]
Nûr/40	[zulumât]	[zulmet]

SÛRE ve ÂYET	MATBU NÜSHA	YAZMA NÜSHA
Nûr/43	[hakîkate]	[hakîkat]
Nûr/43	[yağmuru]	[yağmur]
Nûr/44	[taklîb]	[ta'kîb]
Nûr/54	[erersiniz]	[eresiniz]
Nûr/58	[o]	[—]
Nûr/58	[âyetleri]	[âyetlerini]
Nûr/61	[analarınızın]	[annelerinizin]
Nûr/61	[akıl erdiresiniz]	[akledersiniz]
Furkân/4	[o'na]	[—]
Furkân/8	[hem]	[hemen]
Furkân/12	[vakit]	[—]
Furkân/12	[hışımlanma]	[hışımlanması]
Furkân/12	[işitirler]	[işitilir]
Furkân/15	[huld]	[hulûd]
Furkân/16	[Onlar için orada ne isterlerse var, hem-ebedî kalacaklar; Rabbbinin uhdesin-de bu, bir va'd-i mes'ûl bulunuyor]	[—]
Furkân/19	[ve içinizden herkim zulmederse ona bü-yük bir azâb tattıracağız]	[—]
Furkân/29	[beni]	[bizi]
Furkân/37	[kavmini]	[kavmi]
Furkân/40	[etmiyorlar]	[etmeyenler]

SÛRE ve ÂYET	MATBU NÜSHA	YAZMA NÜSHA
Furkân/41	[diyorlar]	[diyor]
Furkân/59	[ne]	[—]
Furkân/64	[secdeler]	[secdeler ederler]
Furkân/72	[yalana şâhid olmazlar ve lağv'e rastgeldikleri vakit kerîmâne geçerler]	[—]
Furkân/73	[Ve onlar ki]	[—]
Furkân/73	[edildikleri]	[ettikleri]
Furkân/74	[bizi]	[bizleri]
Furkân/74	[pîşuvâ]	[pîşvâ]
Furkân/75	[mükâfâtlanacaklar]	[mükâfâtlandırılacaklar]
Şu'arâ/52	[çünkü]	[—]
Şu'arâ/56	[ise]	[—]
Şu'arâ/62	[benimledir]	[bizimledir]
Şu'arâ/68	[o]	[—]
Şu'arâ/78	[eder]	[verdi]
Şu'arâ/93	[kurtarıyorlar mı]	[kurtarabiliyorlar mı]
Şu'arâ/106	[onlara]	[—]
Şu'arâ/111	[düşmüş]	[düşsün]
Şu'arâ/148	[sarkmış]	[sarmış]
Şu'arâ/155	[şirb]	[şurb]
Şu'arâ/174	[mutlak]	[—]
Şu'arâ/194	[olasın]	[olsun]
Şu'arâ/199	[etmeyeceklerdi]	[etmeyecekti]
Şu'arâ/205	[zevkettirsek]	[zevkettirdik]

SÛRE ve ÂYET	MATBU NÜSHA	YAZMA NÜSHA
Şu'arâ/207	[yaşatıldıkları]	[yaşadıkları]
Şu'arâ/224	[sapkınlar]	[—]
Neml/8	[havâlisindekiler]	[havlusundakiler]
Neml/18	[geçirmesin]	[geçirmesinler]
Neml/30	[o]	[—]
Neml/31	[bana]	[—]
Neml/40	[kırpmadan]	[kapamadan]
Neml/51	[Kendileri]	[Kendilerini]
Neml/51	[toptan]	[—]
Neml/55	[mutlak]	[—]
Neml/66	[şekk]	[şirk]
Neml/82	[idiklerini]	[idikleri]
Neml/87	[hor-hakîr]	[hor ve hakîr]
Neml/89	[ondan]	[—]
Neml/92	[de]	[—]
Kasas/4	[ezmek]	[takmak]
Kasas/17	[artık]	[—]
Kasas/21	[Yâ Rabbî]	[Yâ Rabb]
Kasas/26	[ikinin]	[ikisinin]
Kasas/27	[sâlihînden]	[sâlihlerden]
Kasas/31	[—]	[dönüp]
Kasas/38	[—]	[Hâmân]
Kasas/38	[Maamâfih, ben o'nu her hâlde yalancılardan sanıyorum]	[—]
Kasas/43	[edeler]	[ederler]

SÛRE ve ÂYET	MATBU NÜSHA	YAZMA NÜSHA
Kasas/46	[edeler]	[ederler]
Kasas/55	[selâmun ‘aleykum/ Allâh'a ısmarladık, biz câhillik edenleri aramayız]	[—]
Kasas/60	[akıl etmez misiniz]	[akletmez misiniz]
Kasas/66	[—]	[ve]
Kasas/78	[günâhlarından]	[gürûhundan]
Kasas/79	[Ne olurdu]	[—]
Kasas/80	[seriyor]	[veriyor]
‘Ankebût/6	[âlemînden]	[âlemlerden]
‘Ankebût/8	[sence]	[—]
‘Ankebût/18	[ise]	[size]
‘Ankebût/27	[o]	[—]
‘Ankebût/34	[bir fecî]	[fecî bir]
‘Ankebût/52	[—]	[ise]
‘Ankebût/58	[altlarından]	[altından]
‘Ankebût/61	[sorsan]	[sonra]
‘Ankebût/63	[onunla]	[onlara]
‘Ankebût/63	[aklı ermezlerdir]	[akletmezler]
Rûm/5	[Allâh'ın]	[Allâh]
Rûm/9	[gezip bir]	[bir gezip]
Rûm/11	[ilkin]	[yeniden]
Rûm/27	[hakîm]	[rahîm]
Rûm/28	[akledecek]	[anladıkca]
Rûm/33	[şirk]	[şerîk]

SÛRE ve ÂYET	MATBU NÜSHA	YAZMA NÜSHA
Rûm/43	[hiç]	[bir]
Rûm/58	[mubtilsiniz]	[mubtelisiniz]
Lokmân/4	[ve]	[—]
Lokmân/11	[bana]	[daha]
Lokmân/11	[apaçık]	[açık]
Lokmân/14	[onu]	[ona]
Lokmân/14	[anana]	[anaki]
Lokmân/15	[eyle]	[et]
Lokmân/18	[övüngen]	[övünen]
Lokmân/25	[elbet]	[elbette]
Lokmân/32	[olanlar]	[olan]
Lokmân/34	[kazanacağımı]	[kazanacağını]
Secde/2	[İndirilişi]	[İndirilmiş]
Secde/3	[hakktır]	[hakîkattir]
Secde/3	[olan]	[—]
Secde/4	[velî]	[vekîl]
Secde/5	[urûc]	[rücû]
Secde/9	[o]	[ve]
Secde/14	[huld]	[hulûd]
Secde/17	[bilemez]	[bilmez]
Secde/19	[o]	[de]
Secde/21	[edeler]	[ederler]
Secde/23	[onu]	[onun]
Ahzâb/2	[yaparsanız]	[yapıyorsanız]

SÛRE ve ÂYET	MATBU NÜSHA	YAZMA NÜSHA
Ahzâb/7	[ibn]	[bin/b.]
Ahzâb/9	[gelmişti]	[göndermişti]
Ahzâb/20	[sanıyorlar]	[sanıyorlardı]
Ahzâb/20	[Urabâ'nın]	[Urbâ'nın]
Ahzâb/34	[okunan]	[okuyun]
Ahzâb/35	[bir büyük]	[büyük bir]
Ahzâb/37	[ilişiği]	[ilişiğini]
Ahzâb/50	[ma'lûmumuz]	[ma'lûmunuz]
Ahzâb/52	[zevcelere]	[zevcelerle]
Ahzâb/68	[katlısını]	[katını]
Sebe'/6	[sâhib hamdin]	[sâhib-i hamdin]
Sebe'/7	[Böyle]	[Böyle böyle]
Sebe'/8	[o]	[—]
Sebe'/16	[dilber iki]	[iki dilber]
Sebe'/17	[öyle]	[böyle]
Sebe'/22	[miktârına]	[miktârı]
Sebe'/28	[ancak]	[—]
Sebe'/30	[kalamazsınız]	[kalmazsınız]
Sebe'/31	[büyüklük]	[büyük]
Sebe'/33	[zebûn edilenler]	[zulmedenler]
Sebe'/33	[tomrukları]	[tomruklar]
Sebe'/42	[zulmedenlere]	[zu'm edenlere]
Sebe'/43	[sizi]	[sizin]
Sebe'/43	[taptığı]	[taptıkları]
Sebe'/43	[Bu]	[O]

SÛRE ve ÂYET	MATBU NÜSHA	YAZMA NÜSHA
Sebe'/45	[Onlardan evvelkiler de tekzîb etmişlerdi, hem bunlar onlara]	[—]
Sebe'/45	[ermediler]	[eremediler]
Sebe'/45	[inkârım]	[inkârımız]
Sebe'/46	[düşünürsünüz]	[düşünürseniz]
Sebe'/50	[hidâyeti]	[hidâyet]
Fâtır/3	[üzerinizdeki]	[üzerindeki]
Fâtır/6	[ancak]	[—]
Fâtır/7	[onlar]	[—]
Fâtır/8	[dilediğini]	[dilediğinizi]
Fâtır/10	[târ-mâr]	[târ u mâr]
Fâtır/11	[eksiltmek]	[eksilmek]
Fâtır/12	[şükredesiniz]	[şükredersiniz]
Fâtır/15	[—]	[olan]
Fâtır/16	[—]	[ve]
Fâtır/20	[zulumât]	[zulmet]
Fâtır/22	[diriler de]	[dirilerle]
Fâtır/22	[işittirirse]	[işittirse]
Fâtır/30	[—]	[da]
Fâtır/32	[hayrlarda]	[hayrlardan]
Fâtır/35	[bizi]	[bizleri]
Fâtır/35	[yurda]	[yerde]
Yâ-Sîn/12	[Biziz]	[—]
Yâ-Sîn/20	[hemşerilerim]	[hemşehrîlerim]
Yâ-Sîn/35	[ve kendi ellerinin ma'mûlâtından]	[—]

SÛRE ve ÂYET	MATBU NÜSHA	YAZMA NÜSHA
Yâ-Sîn/37	[onlara gece: ondan gündüzü soyarız, bir de]	[—]
Yâ-Sîn/38	[azîz-i alîmin]	[azîz alîmin]
Yâ-Sîn/62	[aklınız]	[akıllarınız]
Yâ-Sîn/72	[zebûn]	[—]
Yâ-Sîn/79	[O]	[—]
Yâ-Sîn/80	[şimdi]	[—]
Sâffât/11	[yoksa]	[yoksa yoksa]
Sâffât/51	[söyleyen]	[söyleten]
Sâffât/70	[koşturuluyorlar]	[koşturuyorlar]
Sâffât/85	[tapıyorsunuz]	[tapınıyorsunuz]
Sâffât/109	[nâmına da bıraktık sonrakiler içinde: Selâm İbrâhîm'e]	[—]
Sâffât/138	[akıl edip]	[akledip]
Sâffât/158	[O'nunla]	[onlarla]
Sâffât/176	[iviyorlar]	[eviyorlar]
Sâd/22	[sen]	[—]
Sâd/23	[böyle]	[öyle]
Sâd/24	[sanmıştı ki Dâvûd, onu kendisine sırf bir fitne yaptık; hemen]	[—]
Sâd/28	[gibi]	[—]
Sâd/44	[onunla]	[onlarla]
Sâd/47	[ahyârdan]	[ahyârdır]

SÛRE ve ÂYET	MATBU NÜSHA	YAZMA NÜSHA
Sâd/49	[her hâlde]	[her hâl]
Sâd/49	[güzel]	[güz]
Sâd/60	[—]	[derler]
Sâd/72	[bir beşer yaratmaktayım, onu tesviye ettim de rûhumdan]	[—]
Zümer/8	[yolundan]	[yoldan]
Zümer/21	[akılları olanlar]	[akıllılar]
Zümer/38	[sorsan]	[sorun]
Zümer/42	[verdiklerini]	[verildiklerini]
Zümer/43	[erdiremezlerse de]	[erdiremezler de]
Zümer/47	[etmedikleri]	[etmediği]
Zümer/49	[üzerine]	[—]
Zümer/52	[—]	[ki]
Zümer/57	[muttakîlerden]	[küfredenlerden]
Zümer/65	[çalışman]	[—]
Zümer/66	[—]	[Allâh'ın]
Zümer/68	[üflenmiştir]	[üfürülmüştür]
Zümer/68	[üflenmiştir]	[üfürülmüştür]
Zümer/71	[Velâkin]	[Fakat]
Mü'min/6	[öyle]	[şöyle]
Mü'min/7	[o]	[ve]
Mü'min/7	[cahîm]	[cehennem]
Mü'min/9	[fenâlıklardan]	[fenâlıktan]
Mü'min/15	[gününün]	[gününü]
Mü'min/19	[—]	[bir]

SÛRE ve ÂYET	MATBU NÜSHA	YAZMA NÜSHA
Mü'min/29	[reyimden]	[rey eden]
Mü'min/29	[reşâd]	[rüşd]
Mü'min/35	[her]	[bir]
Mü'min/35	[öyle]	[böyle]
Mü'min/46	[ateş]	[ateşe]
Mü'min/55	[Rabbine]	[—]
Mü'min/55	[hamdiyle]	[hamd ile]
Mü'min/60	[ibâdetimden]	[ibâdetlerimden]
Mü'min/67	[akıl edesiniz]	[akledesiniz]
Mü'min/77	[va'îdin]	[va'din]
Mü'min/82	[kurtarmadı]	[kurtaramadı]
Mü'min/84	[şirk koştuğumuz]	[şerîk koştuklarımız]
Fussılet/10	[düzeye]	[düziye]
Fussılet/12	[kandillerle]	[kendileriyle]
Fussılet/25	[yanaşıklar]	[arkadaşlar]
Fussılet/27	[etmişlerdir]	[etmiştir]
Fussılet/32	[konuklu]	[konukluk]
Fussılet/40	[yaparsanız]	[yapıyorsanız]
Fussılet/45	[edildi]	[ettiler]
Şûrâ/8	[onlara]	[—]
Şûrâ/9	[velîleri]	[velîler]
Şûrâ/14	[bitirilirdi]	[—]
Şûrâ/14	[bitirilirdi]	[—]
Şûrâ/23	[buna]	[bana]
Şûrâ/24	[künhünü]	[küfrünü]

SÛRE ve ÂYET	MATBU NÜSHA	YAZMA NÜSHA
Şûrâ/25	[kabahatlerden]	[kabahatlerinden]
Şûrâ/25	[yaparsanız]	[yapıyorlarsa]
Şûrâ/29	[âyâtındandır]	[âyetlerindendir]
Şûrâ/46	[saptırırsa]	[saptırsa]
Şûrâ/52	[çağırıyorsun]	[çeviriliyorsun]
Zuhruf/3	[akıl erdiresiniz]	[akledersiniz]
Zuhruf/6	[peygamber]	[peygamberler]
Zuhruf/16	[oğullarla]	[oğullara]
Zuhruf/23	[üzerinde]	[üzere]
Zuhruf/28	[edeler]	[ederler]
Zuhruf/33	[olacak olmasa idi]	[olacaklarsa idi]
Zuhruf/39	[demek]	[demekte]
Zuhruf/42	[va'îdi]	[va'di]
Zuhruf/52	[hakîr]	[kâfir]
Zuhruf/53	[melâikeler]	[melekler]
Zuhruf/55	[—]	[da]
Zuhruf/87	[sorsan onlara, "Kendilerini kim yarattı?"]	[re'sen onlara, "Kendilerini kim yarattı?" sorsan]
Duhân/10	[duman]	[duhân]
Duhân/16	[intikâm alacağız]	[imtihân olacağız]
Duhân/18	[emîn bir resûlüm]	[—]
Duhân/19	[Ve Allâh'a karşı başkaldırmayın]	[—]
Duhân/24	[ğarkolunacaklar]	[ğarkolacaklar]
Duhân/32	[üzere]	[üzerine]

SÛRE ve ÂYET	MATBU NÜSHA	YAZMA NÜSHA
Duhân/54	[hûrilerle]	[hûriler]
Câsiye/5	[birçok]	[çok]
Câsiye/6	[sana]	[sonra]
Câsiye/13	[musahhar kıldı. Şübhesiz ki bunda düşünecek bir kavm için]	[—]
Câsiye/18	[emrden]	[emrinden]
Câsiye/24	[—]	[ve]
Ahkâf/2	[Allâh'tan]	[Allâh'ın]
Ahkâf/4	[ortaklıkları]	[ortakları]
Ahkâf/11	[Eğer]	[—]
Ahkâf/15	[anama-babama]	[anama ve babama]
Ahkâf/17	[eskilerin]	[evvelkilerin]
Ahkâf/21	[vakti ki]	[vakit ki]
Ahkâf/24	[ufukta]	[ufaktan]
Ahkâf/35	[edilecek]	[edecek]
Muhammed/4	[da]	[—]
Muhammed/4	[ya]	[veyâ]
Muhammed/12	[sâlih sâlih]	[sâlih]
Muhammed/13	[karyenden]	[karyeden]
Muhammed/14	[üzerinde]	[üzere]
Muhammed/18	[başlarına]	[başkalarına]
Muhammed/18	[verir]	[verdi]
Muhammed/26	[bilip duruyor]	[duyuyor]
Muhammed/33	[ve Resûl'e itâ‘at edin]	[—]
Feth/2	[dosdoğru]	[doğru]

SÛRE ve ÂYET	MATBU NÜSHA	YAZMA NÜSHA
Feth/6	[sû-i zann eden]	[sû-i zanndan]
Feth/13	[Her]	[Hem]
Feth/15	[diyecek]	[diyecekler]
Feth/19	[Ve Allâh]	[—]
Feth/20	[Şimdilik]	[Şimdi]
Feth/24	[O'dur]	[O odur]
Feth/25	[çekilebilselerdi]	[çekinebilselerdi]
Feth/27	[bildi]	[diledi]
Hucurât/14	[eksiklemez]	[eksilmez]
Hucurât/18	[görür]	[ğafûr]
Zâriyât/14	[istediğiniz]	[ettiğiniz]
Zâriyât/20	[îmân ehli]	[îqân ehli]
Zâriyât/25	[girdiler]	[geldiler]
Zâriyât/44	[bakınıp duruyorlardı]	[—]
Zâriyât/47	[vüs'a]	[vâsi]
Zâriyât/51	[bir açık]	[açık bir]
Zâriyât/54	[onlardan]	[bunlardan]
Tûr/18	[cahîm]	[cehennem]
Tûr/24	[Bırıl bırıl]	[Pırıl pırıl]
Tûr/28	[hakîkat]	[hakîkaten]
Tûr/43	[şirkinden]	[şerrinden]
Tûr/45	[çarpılacakları]	[çırpınacakları]
Tûr/47	[de]	[—]
Necm/4	[ancak]	[—]
Necm/5	[kuvveleri]	[kuvvetli]

SÛRE ve ÂYET	MATBU NÜSHA	YAZMA NÜSHA
Necm/16	[ki cennetu'l-me'vâ onun yanında]	[—]
Necm/28	[tâbi oluyorlar]	[ittibâ ediyorlar]
Necm/35	[görüyor mu]	[güveniyor mu]
Necm/36	[haber mi]	[haber]
Necm/42	[gidilecek]	[gidecek]
Kamer/29	[çırptı]	[çarptı]
Kamer/37	[ve o'nun misâfirlerinden kâm almaya kalkıştılar]	[—]
Kamer/50	[lemh-i basar]	[lemha-i basar]
Rahmân/24	[alem]	[âlem]
Rahmân/38	[Şimdi]	[—]
Rahmân/46	[makâmından]	[makâmında]
Rahmân/54	[Şimdi Rabbinizin hangi eltâfına dersiniz yalan]	[—]
Rahmân/66	[şadravan]	[şadırvan]
Vâkı'a/24	[—]	[bir]
Vâkı'a/46	[cinâyete]	[cinâyette]
Vâkı'a/50	[lâ-büdd cem' olunacaklar; mîkâtına ma'lûm günün]	[—]
Vâkı'a/56	[konuklukları]	[kovuldukları]
Vâkı'a/62	[Her hâlde ilk neş'eti biliyorsunuz, o hâlde düşünsenize]	[—]

SÛRE ve ÂYET	MATBU NÜSHA	YAZMA NÜSHA
Vâkı'a/65	[çeviriverdik]	[çeviriverirdik]
Hadîd/2	[hem diriltir, hem öldürür]	[—]
Hadîd/10	[infâk]	[—]
Hadîd/11	[—]	[bir]
Hadîd/14	[gözettiniz]	[—]
Hadîd/16	[gelmedi]	[geldi]
Hadîd/16	[dalmış]	[düşmüş]
Hadîd/21	[resûllerine]	[Resûlü'ne]
Hadîd/24	[emrederler]	[emreylerler]
Hadîd/24	[Her]	[Hem]
Hadîd/27	[rikkat]	[firkat]
Mücâdele/6	[saymış]	[yazmış]
Mücâdele/6	[—]	[ise]
Mücâdele/13	[Allâh]	[—]
Mücâdele/19	[hizbi]	[hizy]
Mücâdele/22	[hemşerileri]	[hemşehrîleri]
Haşr/9	[duymazlar]	[bulmazlar]
Haşr/9	[nefsinin hırsından korunursa]	[nefsini hüsrândan korursa]
Haşr/12	[yapılırsa]	[yaparlarsa]
Haşr/23	[melik]	[mâlik]
Mümtehine/4	[taptıklarınızızdan]	[taptıklarımızdan]
Mümtehine/7	[getire]	[getirir]
Mümtehine/10	[mü'mineler]	[mü'minler]
Mümtehine/10	[mü'minelere]	[mü'minlere]

SÛRE ve ÂYET	MATBU NÜSHA	YAZMA NÜSHA
Mümtehine/10	[etmenizide de]	[etmenizi de]
Mümtehine/12	[mü'mineler]	[mü'minler]
Mümtehine/12	[bu]	[şu]
Mümtehine/12	[ediver]	[ediyor]
Saff/5	[Allâh'ın]	[Allâh]
Saff/6	[ve benden sonra gelecek bir resûlün müjdecisi]	[—]
Saff/6	[apaçık]	[pek açık]
Saff/10	[mi]	[—]
Saff/14	[küfre gitti]	[küfretti]
Cum'â/3	[lâhık]	[ilhâk]
Cum'â/6	[yehûdî]	[yehûd]
Cum'â/10	[yeryüzünde]	[yeryüzüne]
Teğâbün/1	[O]	[—]
Teğâbün/4	[ve sizler her ne sırr tutar ve her ne açıklarsanız hepsini bilir]	[—]
Teğâbün/12	[Resûlümüze]	[Resûlünüze]
Teğâbün/15	[mallarınız]	[belleriniz]
Talâk/1	[hudûduna]	[hudûdunu]
Tahrîm/3	[—]	[dedi]
Tahrîm/5	[seyyibler]	[seyyibeler]
Tahrîm/8	[o]	[bu]
Tahrîm/10	[O iki kadının ikisine de denildi ki: "Girin ateşe girenlerle berâber!"]	[—]

SÛRE ve ÂYET	MATBU NÜSHA	YAZMA NÜSHA
Kalem/10	[şunların]	[onların]
Kalem/13	[dakma]	[takma]
Kalem/15	[masalları]	[masalı]
Kalem/22	[—]	[kesiniz]
Kalem/22	[harsınıza]	[—]
Kalem/37	[onda]	[ondan]
Kalem/39	[üzerimizde]	[üzerinizde]
Kalem/40	[kefil]	[kâfil]
Kalem/42	[güçleri]	[gözleri]
Kalem/46	[cereme]	[cerime]
Kalem/49	[elbette o fezâya fenâ bir hâlde atılacaktı. Fakat Rabbi]	[—]
Kalem/50	[buyurdu]	[buyurup]
Hâkka/5	[ediliverdiler]	[ediliverdi]
Hâkka/7	[bir de görürsün ki o kavmi o müddet zarfında yıkılakalmışlar]	[—]
Hâkka/12	[kulaklar]	[kullar]
Hâkka/13	[o]	[ve]
Hâkka/40	[bir]	[—]
Me'âric/5	[bir]	[—]
Me'âric/11	[o günün azâbından]	[o gün azâbdan]
Me'âric/16	[soyan]	[saran]
Me'âric/17	[tersine]	[tepesine]
Me'âric/30	[bunda]	[bundan]

SÛRE ve ÂYET	MATBU NÜSHA	YAZMA NÜSHA
Me‘âric/38	[mi]	[—]
Me‘âric/43	[kabirlerden]	[—]
Nûh/12	[mallar]	[mallarla]
Nûh/15	[—]	[size]
Nûh/21	[arttırmayan]	[artırmayan]
Nûh/28	[anama]	[—]
Cinn/1	[acâib]	[acîb]
Cinn/13	[istilâ olunmak]	[istilâya uğramak]
Cinn/24	[en]	[ne]
Cinn/28	[O]	[—]
Müzzemmil/18	[semâ]	[sonra]
Müddessir/11	[tem-tek]	[tam tek]
Müddessir/45	[dalar]	[batar]
Kıyâmet/6	[sorar]	[sonra]
Kıyâmet/23	[Rabbine]	[Rabb'lerine]
İnsân/1	[olmadı]	[değildi]
İnsân/22	[mükâfâtınızdı]	[mükâfâtınızdır]
Mürselât/12	[te’cil]	[ta‘cil]
Nebe’/18	[fevcâ fevc]	[fevc fevc]
Nebe’/38	[kimseden]	[kimselerden]
Nebe’/40	[n'olaydı]	[n'olurdu]
Nâzi‘ât/39	[cahîmdir]	[cehennemdir]
Tekvîr/15	[sinenlere]	[sînelere]
Tekvîr/19	[{Kur’ân}ı kerîm]	[{Kur’ân}, kerîm]
Mutaffifîn/11	[o Dîn Günü'nü tekzîb edenlere]	[—]

SÛRE ve ÂYET	MATBU NÜSHA	YAZMA NÜSHA
Mutaffifîn/17	[denecek]	[dönecek]
Mutaffifîn/24	[revnâkını]	[revkını]
Mutaffifîn/28	[mukarrebûn onunla]	[mukerrebûn olanlar]
Mutaffifîn/31	[zevk anarak]	[zevklenerek]
Burûc/3	[şâhide]	[şâhid]
Burûc/9	[mülkü]	[hükmü]
Burûc/11	[kurtuluştur]	[kurtuluş odur]
Beled/3	[vâlidle]	[vâlide]
Beled/7	[zannediyor]	[sanıyor]
Beled/12	[yokuş]	[tepe]
Beled/17	[vasiyetleşenlerden]	[vasiyetleşenenlerden]
Leyl/7	[en]	[ey]
‘Alak/2	[‘alaktan]	[‘alekadan]
Kadr/4	[Rabb'lerinin]	[Rabbinin]
Kadr/4	[emrden]	[emrinden]
Beyyine/7	[yarar]	[hayr]
Beyyine/8	[olacaklar]	[kalacaklar]
‘Âdiyât/7	[şâhiddir]	[şâhididir]
‘Âdiyât/9	[kabirdekiler]	[kabirlerdekiler]
Kevser/2	[ve]	[—]
Kâfirûn/5	[tapıcılardan]	[tapıcı]
Nasr/3	[hamdiyle]	[hamdile/hamd ile]
Tebbet/2	[kazandığı]	[kazancı]
İhlâs/3	[Doğurmadı]	[Doğmadı]
Felâk/4	[neffâsların]	[nefeslerin/nefislerin]

ELMALILI M. HAMDİ YAZIR: HAYÂTI-ESERLERİ

Küçük Hamdi olarak da bilinen Muhammed Hamdi Yazır (d. 1878, ö. 27 Mayıs 1942), Osmanlı'nın son döneminde yetişen en önemli İslâm âlimlerindendir.

İlk ve orta tahsilini, doğum yeri olan Elmalı'da yaptı. 1895'-te İstanbul'a gelerek Kayserili Mahmûd Hamdi Efendi'nin derslerini ta'kîb etti, dönemin diğer âlimlerinden de yararlanarak icâzet aldı. Kadı yetiştiren Mekteb-i Nuvvâb'ı bitirdi. 1905-1908 arasında Bayezid Câmii'nde dersler verdi. Bu vazîfeyi yürütürken 1906'da Meşîhat Dâiresi Mektûbî Kalemi'ne ta'yîn olundu. Bir yandan da Mekteb-i Nuvvâb, Mekteb-i Mülkiye, Medresetu'l-Vâizîn ve Medrese-i Süleymâniye'de dersler verdi; Meclis-i Maarif azalığında bulundu.

II. Meşrûtiyet'in ilânından (1908) sonra Antalya mebusu oldu, II. Abdulhamid'in azli için gereken fetvânın metnini yazdı. 1918'de Dâru'l-Hikmeti'l-İslâmiye üyeliğine, ertesi yıl da başkanlığına atandı. Dâmad Ferid Paşa'nın birinci ve ikinci kabinelerinde Evkaf Nâzırlığı yaptı. 1919'da Heyet-i A'yân üyeliğine getirildi. İttihad ve Terakki Cemiyeti'nin ilm şûbesinde görev aldı.

Cumhuriyet'in ilânından sonra, Dâmad Ferid Paşa kabinelerinde görev aldığı için gıyâben idama mahkûm edildiyse de Ankara İstiklâl Mahkemesi'nde görülen da'vâda berat etti. İstanbul'a döndükten sonra, zamânını, –Diyânet İşleri Başkanlığı'nın kendisinden istediği– Kur'ân tefsîri çalışmalarına ayırdı. Son zamânlarda yazılmış en önemli Kur'ân tefsîri *Hak Dîni*

Kur'ân Dili, Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır'ın başyapıtıdır. Ayrıca, *İrşâdu'l-Ahlâf fî-Ahkâmi'l-Evkâf*'ı (1914) yazmış, Paul Janet'le Gabriel Seailles'in *Felsefe Târihi*'ni, geniş bir giriş ve notlar ilâvesiyle *Metâlib ve Mezâhib* (1925) adıyla Fransızca'dan Türkçe'ye çevirmiştir. Ayrıca, *Beyânu'l-Hakk, Sırât-ı Mustakîm, Sebîlu'r-Reşâd* gibi dergilerde bir çok makâlesi yayımlanmıştır.

Bunlardan başka, Prens 'Abbâs Halîm Paşa'nın teşvîkiyle büyük çaplı bir hukûk kâmûsu hazırlamaya başlamışsa da tamâmlayamamıştır.

MUKADDİME[1]

İlâhî! Hamdini sözüme sertâc [baş tâcı] ettim, zikrini kalbime mi'râc ettim, Kitâbını kendime minhâc [yol-usûl] ettim. Ben yoktum var ettin, varlığından haberdâr ettin, aşkınla gönlümü bî-karâr ettin. İnâyetine sığındım kapına geldim, hidâyetine sığındım lütfuna geldim, kulluk edemedim affına geldim. Şaşırtma beni, doğruyu söylet, neş'eni[2] duyur, hakîkati öğret. Sen duyurmazsan ben duyamam,[3] Sen söyletmezsen ben söyleyemem,[4] Sen sevdirmezsen ben sevdiremem. Sevdir bize hep sevdiklerini, yerdir bize hep yerdiklerini, yâr et bize erdirdiklerini! Sevdin Habîbini kâinâta sevdirdin, sevdin de hil'at-i risâleti [risâlet kaftanını] giydirdin, makâm-ı İbrâhîm'den makâm-ı mahmûda erdirdin, server-i asfiyâ [hâlislerin/seçilmişlerin önderi] kıldın, hâtem-i enbiyâ [nebîlerin mührü/sonuncusu] kıldın, Muhammed Mustafâ kıldın. Salât u selâm, tahiyyât u ikrâm, her türlü ihtirâm o'na, o'nun âl u ashâb u etbâına[5] [tâbilerine] yâ Rabb!

---

1 •Bu *Mukaddime*'yi, Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır'ın *Hak Dîni Kur'ân Dili* isimli Meâl-Tefsîri'nin giriş kısmından (I/7-32), kısaltmak sûretiyle aldık. (E.Ö)

2 •Osmanlıca Yazma nüsha'da, *neş'eni* yerine *neşveni* yazılmıştır. (E.Ö)

3 •Osmanlıca Yazma nüsha'da burada, –Matbu nüsha'da bulunmayan– *Sen göstermezsen ben göremem, Sen bildirmezsen ben bilemem* ibâresi de vardır. (E.Ö)

4 •Osmanlıca Yazma nüsha'da, burada, –Matbu nüsha'da bulunmayan– *Sen istetmezsen ben isteyemem* ibâresi de bulunmaktadır. (E.Ö)

5 •Osmanlıca Yazma nüsha'da, *âl u ashâb u etbâına* yerine *bütün âl u ashâb u etbâına* yazılmıştır. (E.Ö)

Bu duyguları yaşayan bu cigay[6] [fakîr], sâbık [eski] müderrislerden Elmalılı Hâfız Muhammed Hamdi, babası Nu'mân, babası Muhammed, babası Hacı[7] Bekir, babası Hasan, babası Bedreddîn {Allâh onları ve mü'minleri mağfiret etsin ve hepsini nebîler, sıddîklar, şehîdler ve sâlihler ile berâber haşretsin}.[8]

Gördüm ki, gecesi-gündüzü ardı ardına[9] birbiriyle dövüşüp değişip giden[10] şu fânî hayâtta[11] bâkî kalmak için bî-çâre beşeriyyetin elinde hiçbir tutamak[12] yok.

Gördüm ki, O'nun [Allâh'ın] yerle gök arasında mâzîden istikbâle [geçmişten geleceğe] doğru kaynaşan, coşan, coşup

---

6 *Cigay, –Divân-ı Lügâti't-Türk*'te– "zengin" demek olan *bay*'ın mukâbili *fakîr* demektir. "Kırk yıla dek bay [zengin], cigay-düz [fakîr] olur" denirmiş. (I/7)
•Osmanlıca Yazma nüsha'da, *Bu duyguları yaşayan bu cigay* ibâresi yerine, *Emmâ ba'd. Bu bende-i nâ-tüvân* ibâresi yazılıdır. (E.Ö)

7 •Osmanlıca Yazma nüsha'da, *Hacı* kelimesi yoktur. (E.Ö)

8 •Meâl-Tefsîr'in orijinalinde, –parantez içinde tercümesini verdiğimiz bu ifâdenin aslı olan– غفر الله لهم وللمؤمنين وحشرهم مع النبيين والصديقين والشهداء واصالحين ibâresi bulunmaktadır. (E.Ö)

9 •Osmanlıca Yazma nüsha'da, *ardı ardına* yerine –aynı ma'nâya gelen– *mütevâliyen* kelimesi bulunmaktadır. (E.Ö)

10 •Osmanlıca Yazma nüsha'da, *giden* yerine *duran* yazılmıştır. (E.Ö)

11 •Osmanlıca Yazma nüsha'da, *hayâtta* kelimesi yerine *hayâtın ne zevkinde, ne âlâmında* [*elemlerinde*] ibâresi bulunmaktadır. (E.Ö)

12 •Osmanlıca Yazma nüsha'da, *tutamak* yerine *sened* yazılmıştır. (E.Ö)

coşup çarpışan dalgaları arasında her dem kendine çağırıp duran[13] ebedî hayâtın nidâ-ı da'veti [da'vet nidâsı/çağrısı] çınlıyor, her dem Hakk, "Bana gel!" diye çağırıyor.[14] İnsân kulak kısıyor, duymak istemiyor, sanki kaçınmak[15] için çırpınıyor,[16] fakat çırpınıp çırpınıp âkıbete teslîm olmaktan başka ne yapıyor?! Hâlbuki sevmediğine teslîm olmakla, sevdiğine teslîm olmak arasında ne büyük fark vardır!

Demek ki insân için hakkı sevmek, hakka hizmet etmek, âkıbet [sonunda/netîcede] cemâl-i hakka [hakkın güzelliğine/Hakk'ın cemâline] ermekten büyük bir hazz-ı saadet yoktur. Lâkin zevk-i hakkı duymayan [hakkın zevkini hissetmeyen/anlamayan] hayâline mahkûm, tahkîki bilmeyen taklîde zebûndur. Allâh'ı bilmeyen dünyâya sarılır, dünyâyı bilmeyen hülyâya sarılır, hülyâya sarılan hakîkate darılır, yiğidi görmeyen ismine bayılır, dilberi görmeyen resmine bayılır, önünü görmeyen sonunda ayılır, qânûnu[17] [yasayı, nizâmı, kâideyi-kuralı] tanımayan kânûn'da[18] [ateşte/cehennemde] ayılır, kitâ-

---

13 •Osmanlıca Yazma nüsha'da, *kendine çağırıp duran* ifâdesi yerine *kendine doğru çağırmakta bulunan* ibâresi yer almaktadır. (E.Ö)

14 •Osmanlıca Yazma nüsha'da, *çağırıyor* yerine *da'vet ediyor* yazılmıştır. (E.Ö)

15 •Osmanlıca Yazma nüsha'da, *kaçınmak* yerine *kaçmak* yazılmıştır. (E.Ö)

16 •Osmanlıca Yazma nüsha'da, *çırpınıyor* yerine *çırpınıyor çırpınıyor* yazılmıştır. (E.Ö)

17 •Osmanlıca Yazma nüsha'da, *qânûnu* yerine *qânûn* yazılmıştır. (E.Ö)

18 •*Qânûn* kelimesinin *qaf* [ق] ile, *kânûn* kelimesinin ise *kef* [ك] ile yazıldığına dikkat edilmelidir. قانون [*qânûn*] kelimesi, "nizâm,

bı tanımayan hesâbda uyanır,[19] Kur'ân'ı anlamayan da tercümesine dolanır.[20]

Bundan dolayı, memleketimizde *Kur'ân-ı Kerîm Tercümesi* nâmıyla şöyle-böyle[21] ba'zı[22] neşriyât görüldü, öyle ki içlerinde, aslından değil de yabancı[23] tercümanlardan tercüme edilenler bulundu.[24] Gerçi[25] bunu yapanların maksadları(nın) ne olduğunu Allâh bilir, şu kadar ki zâhire[26] nazaran en büyük sâik, –hissedilen bir ihtiyacı vesîle edinerek– ba'zı kitâbçıların ticâret sevdâsına düşmüş olmaları görülüyor. Bu da, bilerek-bilmeyerek *...Hem kendilerini ifnâ* [*helâk*] *etmek için, hem dînlerini ber-bâd edip şaşır(t)mak için...* (En'âm/137) vâdisinde yürümek oluyordu. Buna karşı Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından Diyânet İşleri Riyâseti'ne[27] bir vazîfe tahmîl

---

kâide, kural, yasa"; كانون [*kânûn*] kelimesi ise, "ocak/ateş yanan yer, soba, mangal" anlamına gelir. (E.Ö)

19 •Osmanlıca Yazma nüsha'da, *uyanır* yerine *ayılır* yazılmıştır. (E.Ö)

20 •Osmanlıca Yazma nüsha'da, *tercümesine dolanır* yerine *tercümesinden ayılır* yazılmıştır. (E.Ö)

21 •Osmanlıca Yazma nüsha'da, *şöyle-böyle* ibâresi yoktur. (E.Ö)

22 •Osmanlıca Yazma nüsha'da, *ba'zı* yerine *bir takım* yazılmıştır. (E.Ö)

23 •Osmanlıca Yazma nüsha'da, *yabancı* kelimesi yoktur. (E.Ö)

24 •Osmanlıca Yazma nüsha'da, *bulundu* yerine *var* yazılmıştır. (E.Ö)

25 •Osmanlıca Yazma nüsha'da, *gerçi* kelimesi yoktur. (E.Ö)

26 •Osmanlıca Yazma nüsha'da, *zâhire* yerine *zâhir-i hâle* yazılmıştır. (E.Ö)

27 •Osmanlıca Yazma nüsha'da, *riyâsetine* yerine *makâmına* yazılmıştır. (E.Ö)

edilmişti [yüklenmişti]. Bunun üzerine bir teveccüh eseri[28] olarak benden bir *Tefsîr* ve *Tercüme* yazmam istendi. Ben evvelemirde i'tizâr[29] ettim; çünkü Kur'ân-ı Kerîm'in hiçbir lisâna hakkıyla tercüme (edilme)si(nin) mümkün olmadığını bilmezlerden değildim. Fakat iktizâ-yı hâle binâen[30] mümkün olduğu kadar bir Tefsîr yazmaya çalışmam[31] ve buna hulâsa olarak bir[32] Meâl dercetmem için ısrâr edildi. Bunu[33] reddetmek yaraşmazdı. Bilakis, *Vaktiyle Allâh kendilerine Kitâb'ın verildiği kimselerin şöyle mîsâkını* [*taahhüdünü*] *aldı: Onu insânlara mutlaka anlatacaksınız* [*beyân edeceksiniz/bildireceksiniz/ilan edeceksiniz*] *ve onu ketmetmeyeceksiniz* [*gizlemeyeceksiniz*]![34] (Âl-i İmrân/187) medlûlünce [delâleti gereği], bu

---

28 •Osmanlıca Yazma nüsha'da, *teveccüh eseri* yerine *eser-i teveccüh* yazılmıştır. (E.Ö)

29 •*İ'tizâr etmek:* Kusurunu, eksiğini bilerek özür beyân etmek, kusurunu beyân ederek aff istemek. (E.Ö)

30 •*İktizâ-yı hâle binâen:* Durum öyle gerektirdiği için. (E.Ö)

31 •Osmanlıca Yazma nüsha'da, *yazmaya çalışmam* yerine *yazmam* şeklinde yazılmıştır. (E.Ö)

32 •Osmanlıca Yazma nüsha'da, *bir* yerine *bir de* yazılmıştır. (E.Ö)

33 •Osmanlıca Yazma nüsha'da, *bunu* yerine *bunu ise* yazılmıştır. (E.Ö)

34 •Eserin aslında, *Vaktiyle Allâh kendilerine Kitâb'ın verildiği kimselerin şöyle mîsâkını* [*taahhüdünü*] *aldı: Onu insânlara mutlaka beyân edeceksiniz* [*bildireceksiniz/ilan edeceksiniz*] *ve onu ketmetmeyeceksiniz* [*gizlemeyeceksiniz*] ibâresi yerine, ibârenin Arab harfleriyle yazılmış-dizilmiş orijinali bulunmaktadır. Ancak Matbu nüsha'da *le-tübeyyinennehu li'n-nâsi* şeklinde bir kısmı dizilmiş iken, Osmanlıca Yazma nüsha'da *ve iz ahazallâhu mîsâqallezîne ûtü'l-kitâbe le-tübeyyinennehu li'n-nâsi ve lâ tektumûneh* şeklinde tamâmı yazılmıştır. (E.Ö)

bir vazîfeydi; kalemim kırılmış, mürekkebim tükenmişken[35] avn-i Hudâ'ya [Allâh'ın yardımına] sığınarak ve vesîle-i rahmet ü mağfiret olmasını ümîd ederek Tefsîr'e[36] başladım, sonra[37] *mefhûm* tarzında bir *Meâl* yazmaya ibtidâr eyledim.[38] Hemen Cenâb-ı Hakk rızâsına karîn [yakın/nâil] ve hüsn-i hitâm [güzel son] ile mazhâr-ı tahsîn [şereflendirip beğeniyle kabûl] buyursun. Âmîn.[39]

Kur'ân-ı Kerîm'in tercümesi(nin) mümkün olup olamayacağı hakkında, biraz sonra Fâtiha'nın âyetlerini sayarken Fâsıla bahsinde bir ifâde gelecek ve[40] Sûre-i Bakara'da, Âl-i İmrân'da, Hûd'da, bahusûs İbrâhîm'de[41] ve münâsebet geldikce

---

35 •Osmanlıca Yazma nüsha'da, *tükenmişken* yerine *tükenmiş olduğu hâlde* yazılmıştır. (E.Ö)

36 •Osmanlıca Yazma nüsha'da, *Tefsîr'e* yerine *evvelâ Tefsîr'e* şeklinde yazılmıştır. (E.Ö)

37 •Osmanlıca Yazma nüsha'da, *sonra* yerine *sonra da* yazılmıştır. (E.Ö)

38 •*İbtidâr eylemek:* Bir işe hızla girişmek. (E.Ö)

39 Tefsîr'in, Sûre-i Furkân'a kadar geldiği sırada idi ki, Meâl'in tahririni deruhte etmiştim. Arzu ederdim ki bitmeden tab' olunmasın. (I/9)

•Bu dibnot, Osmanlıca Yazma nüsha'da şöyledir: *Tefsîr, Sûre-i Furkân'a geldikten sonra idi ki, Meâl'in tahririni deruhte etmiştim. Arzu ederdim ki bitmeden tab'a* [*baskıya*] *verilmesin. Lâkin hitâma* [*sona*] *ermeden basılmasında isti'câl* [*acele*] *edildi.* (E.Ö)

40 •Osmanlıca Yazma nüsha'da, *bir ifâde gelecek ve* ibâresi yoktur. (E.Ö)

41 •Osmanlıca Yazma nüsha'da, *Sûre-i Bakara'da, Âl-i İmrân'da, Hûd'da, bahusûs İbrâhîm'de* yerine *Sûre-i Bakara'da ve Âl-i İmrân'da, Hûd'da, İbrâhîm'de* yazılmıştır. (E.Ö)

daha diğer yerlerde de[42] îzâhat verilecek[43] ise de, burada da *tercüme, tefsîr, te'vîl* kelimeleri üzerinde ta'rîf ve teşrîh tarzında ba'zı îzâhatla Kur'ân'ın isimlerini ve isimlerinin ma'nâlarını beyân ile başlamak münâsib olacaktır.[44] Şöyle ki:

Tercüme, "bir kelâmın ma'nâsını, diğer bir lisânda dengi bir ta'bîrle aynen ifâde etmek"tir. Tercüme, aslın ma'nâsına tamâmen mutâbık olmak için sarâhatte-delâlette, icmâlde-tafsîlde, umûmda-husûsta, ıtlâkta-takyîdde, kuvvette-isâbette, hüsn-i edâda, uslûb-ı beyânda... hâsılı[45] ilmde, san'atta[46] asıldaki ifâdeye müsâvî [eşit/denk] olmak iktizâ eder. Yoksa tam bir tercüme değil, eksik bir anlatış olmuş olur.[47] Hâlbuki, muhtelif lisânlar beyninde [diller arasında] hutut-ı müştereke [müşterek

---

42 •Osmanlıca Yazma nüsha'da, *diğer yerlerde de* yerine *diğerlerinde* yazılmıştır. (E.Ö)

43 •Osmanlıca Yazma nüsha'da, *verilecek* yerine *gelecek* yazılmıştır. (E.Ö)

44 •Matbu nüsha'daki, "*Tercüme", "tefsîr", "te'vîl" kelimeleri üzerinde ta'rîf ve teşrih tarzında ba'zı izahatla Kur'ân'ın isimlerini ve isimlerinin ma'nâlarını beyân ile başlamak münâsib olacaktır* ifâdesi yerine, Osmanlıca Yazma nüsha'da şöyle yazılmıştır: *Ona dâir bir ifâde ve Kur'ân'ın isimleriyle "tefsîr" ve "te'vîl"e müteallık ba'zı ta'rîfât ile söze başlamak münâsib görülmüştür.* (E.Ö)

45 •Osmanlıca Yazma nüsha'da, *isâbette, hüsn-i edâda, uslûb-ı beyânda... hâsılı* yerine *isâbette... hâsılı hüsn-i edâda, uslûb-ı beyânda* yazılmıştır. (E.Ö)

46 •Osmanlıca Yazma nüsha'da, *san'atta* yerine *san'at ve belâğatta da* yazılmıştır. (E.Ö)

47 •Osmanlıca Yazma nüsha'da, *Yoksa tam bir tercüme değil, eksik bir anlatış olmuş olur* cümlesi yoktur. (E.Ö)

hatlar] ne kadar çok olursa olsun, her birini diğerinden ayıran birçok husûsiyyetler de vardır.

Onun için lisânî husûsiyyeti olmayıp sırf akıl ve mantığa hitâb eden kuru ve fennî [bilimsel] eserlerin, kâbiliyyet-i ilmiyesi terakkî etmiş olan lisânlara hakkıyla tercüme (edilme)si-(nin) kâbil olduğu (husûsu)nda söz yoksa da; hem akla, hem kalbe yâhûd yalnız zevk ve hissiyâta hitâb eden ve lisân nokta-i nazarından edebî kıymeti ve zevk-i san'atı hâiz bulunan canlı ve bedîî eserlerin tercümelerinde muvaffakiyyet görüldüğü nâdirdir. Bunları tanzîr etmek, tercüme etmekten daha kolay gelir. En basit bir misâl olarak[48] Türkçe'mizin şu beytini alalım:

Geh gözde geh gönülde hadengin mekân tutar
Her kanda olsa kanlıyı elbette kan tutar.

Şübhe yok ki, bu mazmûnda [ma'nâda] buna benzer ve belki daha güzel nazîreler söylenmiştir. Lâkin bu beyit, aynı letâfetle acaba başka bir lisâna tercüme edilebilir mi?! Hattâ şimdiki lehçemizle, *Her nerde olsa kanlıyı elbette kan tutar* denilse, mısraın bir cinâsı[49] ve telmîhi acaba[50] zâyi' edilmiş olmaz mı?! Böyle, her nerede olursa olsun kanlıyı iki kan arasında yakalayıp tutturmak hissini verecek mütecânis[51] üç kelimeyi cem' edip [toplayıp/bir araya getirip] bir mısraa dercedivermek kaç lisânda mümkün olabilir?!

---

48 •Osmanlıca Yazma nüsha'da, *olarak* kelimesi yoktur. (E.Ö)

49 •Osmanlıca Yazma nüsha'da, *cinâsı* yerine *cinâs* yazılmıştır. (E.Ö)

50 •Osmanlıca Yazma nüsha'da, *acaba* kelimesi yoktur. (E.Ö)

51 •Matbu nüsha'da, *mütecânis* yerine *mütecânisı* şeklinde tashihli dizilmiştir. (E.Ö)

Meşhûr Türk şâiri Fuzûlî merhûm, güzel sözleri yanlış yazı ile berbâd edenlere beddu'â ederek, *Dîvân*'ının dibâcesinde evvelâ şu Arabî kıt'ayı söylemiştir:

Tebbet yedâ kâtibin levlâhu mâ-haribet
Ma'mûratun ussiset bi'l-'ılmi ve'l-edeb
Erdâ mine'l-hamri fî-ifsâdi nushatihî
Testazhıru'l-'ayb'e tağyîran mine'l-'ıneb.

Bunun nesren meâli şu oluyor:

> Elleri kurusun ol kâtibin ki o olmasa idi, ilm u edeb ile te'sîs edilen hiçbir ma'mûre harâb olmazdı. Nüshasını ifsâd etmekte şarâbdan daha kötüdür. عنب/{*'ıneb*}den[52] bir tağyîr yaparak ortaya عيب {*'ayb*}[52] çıkarmak ister.

Görülüyor ki bu meâl, *harfiyyen tercüme* gibi göründüğü hâlde, aslının dengi olamıyor. Âheng-i nazmı olmadığı için, –aslı gibi– makâmına göre bir mesel[53a] hâlinde îrâd olunabilmekten [söylenebilmekten] uzaktır. Onun için, Fuzûlî bunu kendisi Türkçe'ye şu sûretle tercüme etmiş ve güzel bir yâdigâr bırakmıştır:

Kalem olsun eli ol kâtibi bed-tahrîrin
Ki fesâd-ı rakamı sûr'umuzu[53b] şûr[53c] eyler

---

52 • Osmanlıca yazıma göre, عنب [*'ıneb*] kelimesindeki ن [*nun*] harfinin, üstte olması gereken noktası, alta çift nokta olarak yazıldığında, عنب [*'ıneb=üzüm*] kelimesi, عيب [*'ayb=ayıb/ayıp*] kelimesine dönüşür. (E.Ö)

53a • Osmanlıca Yazma nüsha'da, *mesel* yerine *darb-ı mesel* yazılmıştır. (E.Ö)

53b • *Sûr:* Düğün. (E.Ö)

53c • *Şûr:* Gavga, gürültü. (E.Ö)

Gâh bir harf sukûtiyle kılar نادر/{nâdir}i نار {nâr}[54]
Gâh bir nokta kusûriyle كوز/{göz}ü كور {kör}[55] eyler.

İşte bu kıt'a, evvelki kıt'a mazmûnunun aynı değil, lâkin dengi bir ta'bîrle ifâdesidir. Ve binâenaleyh [dolayısıyla] edebî bir tercümedir. Asıl mazmûn itibâriyle kıymet-i edebiyyece onun yerine konabilir. Evvelkinden bıraktığı cihetleri diğer cihetten itmâm eylemiştir [tamâmlamıştır]. *'Ineb*'i [üzümü] *'ayb* [ayıb/ayıp] yapmakla *sûr*'u [düğün'ü] *şûr* [gavga, gürültü], *nâdir*'i *nâr* [ateş], *göz*'ü *kör* etmek,[56] hepsi aynı ifsâd u tağyîr [bozmak ve değiştirmek] mefhûmunun misâlleridir. Bununla berâber, *harfiyyen* değil, *tanzîren* bir tercümedir ve tanzîr olduğu içindir ki denk bir tercüme olabilmiştir. Edebî[57] eserlerin tercümesi için de[58] bundan başka yol[59] yoktur. Lâkin böyle edebî mâhiyette belîğ bir eser, şiirden ibâret olmayıp aynı zamânda ilmî, hukûkî ve sâir bir sûretle hükmü dahî hâvî bulunursa, o vakit bu yolda bir tercüme, tercüme değil, tahrîf

---

54 •Osmanlıca yazıma göre, نادر [*nâdir*] kelimesindeki د [*dal*] harfi kaldırıldığında, نادر [*nâdir*] kelimesi, نار [*nâr=ateş*] kelimesine dönüşür. (E.Ö)

55 •Osmanlıca yazıma göre, كوز [*göz*] kelimesindeki ز [*ze*] harfinin noktası kaldırıldığında, كوز [*göz*] kelimesi, كور [*kör*] kelimesine dönüşür. (E.Ö)

56 •Osmanlıca Yazma nüsha'da, *etmek* diye doğru yazılan bu kelime, Matbu nüsha'da *etmk* şeklinde tashihli dizilmiştir. (E.Ö)

57 •Osmanlıca Yazma nüsha'da, *edebî* yerine *ve edebî* yazılmıştır. (E.Ö)

58 •Osmanlıca Yazma nüsha'da, *de* kelimesi yoktur. (E.Ö)

59 •Osmanlıca Yazma nüsha'da, *yol* yerine *yol da* yazılmıştır. (E.Ö)

olur. Nitekim evvelki kıt'ada asıl maksûd, şarâbın haddini beyân etmek veyâ üzümü bozup şarâb yapmanın şer'an cezâsını anlatmak olsaydı, *göz*'ü *kör* etmek cinâyeti, onun hiçbir zamân tercümesi olamazdı. Çünkü vesîka-i hükmiyye mâhiyetinde bulunan kelâmların, qânûn/[gânûn-kânûn]ların, mukâvelelerin, muâhadelerin, vazîfeleri ta'yîn eden emirlerin, nehiylerin çerçeveleri nasslarıdır. Onun için hukûkî bir mukâvele veyâ muâhadenin hükmünde, ancak resmî metni mûteber olur; tercümesi, olsa olsa anlamak için bir vesîle olabilir, bir vesîka-i hukûkiyye[60] teşkîl etmez.

Bir de herhangi lisânda olursa olsun bir kelâm, vâki'deki en basit bir hakîkati haber verirken,[61] yerine göre muhtelif tarzlarda ifâde eder. Meselâ, Zeyd kıyâm etmiş [kalkmış], bu bir hâdise olmuştur. Bunu anlatmak için Arabca'da birtakım husûsiyyetler vardır: Evvelâ, kıyâma [kalkışa/kalkmaya] ehemmiyyet vererek anlatacağı zamân *Qâme zeydun* der, Zeyd'e ehemmiyyet vererek anlatacağı zamân *Zeydun qâme* der. Bir mütereddide karşı tahkîk mevki'inde anlatacağı zamân *Qad qâme zeydun* yâhûd *İnne zeyden qâme* der. Bir münkîre karşı anlatacağı zamân da, –inkârın derecesine göre– *İnne zeyden qad qâme* yâhûd *İnne zeyden le-qâme*[62] yâhûd *İnne zeyden le-qad qâme* yâhûd *Vallâhi inne zeyden qâme* yâhûd *Vallâhi inne zeyden le-qâme* yâhûd *Vallâhi inne zeyden le-qad qâme* der. İlh.

---

60 •Osmanlıca Yazma nüsha'da, *hukûkiyye* yerine *hükmiyye* yazılmıştır. (E.Ö)

61 •Osmanlıca Yazma nüsha'da, *verirken* yerine *verirken bile* yazılmıştır. (E.Ö)

62 •Osmanlıca Yazma nüsha'da, *le-qâme* yerine *le-qâime* yazılmıştır. (E.Ö)

Bu farkları, şerh [îzâh] ve tefsîr etmeksizin aynen her lisânda göstermek kâbil [mümkün] olmaz. Asıl vak'a ifâde edilirse de, sözün lâ-akal [en azından] nezâketi kaybolur ve[63] bundan da ma'kûs [ters-uğursuz] netîceler tahaddüs [zuhûr] edebilir. Meselâ, tercümeyi okuyan, hoşlanacağı bir noktada ürker, ürkeceği bir noktada hoşlanacak olur; sulh olacağı yerde i'lân-ı harbe, harbedeceği yerde musâlehaya [sulh/barış yapmaya] kalkışır ve o vakit –Fuzûlî'nin dediği gibi– *sûr* "şûr", *nâdir* "nâr", *göz* "kör" olur ve öyle mütercimlere *eli kurusun* denir. Hâlbuki Kur'ân'ın pek çok ulûm [ilimler] u ma'rife ve ahkâm [hükümler] u hikmete müteallık maksûd-i aslî olan me'ânisinden maada [ma'nâsından başka], bir de nazmının ehemmiyyet-i bedî'iyyesi vardır. Hem Kur'ân'a, "Kur'ân" isminin verilmesi, bilhassa nazmı itibâriyledir. Zîrâ kırâ'at olunan [okunan/tilâvet edilen] evvelen ve bizzât ma'nâ değil, ma'nâsını en belîğ sûrette ifâde eden nazmdır. Ve bundan dolayıdır ki, *Kur'ân Arabî*'dir: *Biz onu bir kur'ân* [*hitâbe*] *olmak üzere Arabî* [*dil ve kültür itibâriyle Arab'a hâss*] *olarak indirdik* (Yûsuf/2) buyurulmuştur. "Şu Arabca'dır", "Şu Türkçe'dir" denilen ise elfaz/[lafızlar]dır. Çünkü ma'nânın bir lisâna ihtisâsı yoktur. Ma'nâsı[64] itibâriyle *Kur'ân,* daha ziyâde[65] *Furkân,*[66] *Hudâ, Nûr, Rûh* gibi diğer isimlerle tesmiye edilmiş/[isimlendirilmiş]tir ve bunlar, *Arabî* olmakla tavsîf olunmamıştır. *el-Kitâb*

---

63 •Osmanlıca Yazma nüsha'da, *ve* kelimesi yoktur. (E.Ö)

64 •Osmanlıca Yazma nüsha'da, *ma'nâsı* yerine *ma'nâ* yazılmıştır. (E.Ö)

65 •Osmanlıca Yazma nüsha'da, *daha ziyâde* ibâresi yoktur. (E.Ö)

66 •Osmanlıca Yazma nüsha'da, *furkân* kelimesinden sonra, *zikr* kelimesi de bulunmaktadır. (E.Ö)

ve *Kitâb-ı Mübîn* isimleri de hem nazm, hem ma'nâ itibâriyledir. Nitekim, *...Öz Arabca bir kur'ân* [*hitâbe*] *olmak üzere âyetleri ayırdedilmiş bir kitâb...* (Fussılet/3) buyurulmuştur. Bunda, fazla olarak bir de yazılması haysiyyetine işâret vardır. Bu cihetle Kur'ân'ın yazısında[67] da bir husûsiyyeti gözetilegelmiştir. Sonra Kur'ân'ın bir ismi de *Hükm*'dür. Bu da hem nazm, hem ma'nâ itibâriyledir; onun için Sûre-i Hûd'da,[68] *(İşte Biz o Kur'ân'ı) Arabiyyen hâkim* [*bir hükm*] *olmak üzere (indirdik)...* (Ra'd/37) buyurulmuştur. Çünkü Kur'ân'dan ahkâm istinbâtında [hükümler çıkarmada] nazmının da ma'nâsı gibi bir ehemmiyyet-i mahsûsası [ayrı bir önemi] vardır. Bilhassa *Kur'ân, Hükm, Kitâb* isimlerinde *Arabî* vasfı(nın) tasrîh edilmesi, bu üç isimde nazmın ehemmiyyetini isbât eder. Kur'ân'ın *Arabî* olarak indirildiği mansûs [nass ile sâbit] olduğu için, *tenzîl* isminin de hem ma'nâ, hem nazm itibâriyle olduğunda şübhe kalmaz. *ez-Zikr* de böyledir.[69] Bütün bu isimlerin içinde ise en mümtâz ism-i hâss, *Kur'ân* ismidir ki, kırâ'at ve tilâvet bunun hükm-i hâssıdır. "Kur'ân metlûv'dur" denilmesi de bunun içindir ve bu Arabî'dir. Şübhesiz Arabî olan da nazmdır.[70] İşte bu Arabî nazmın diğer bir lisânda muâdilini [dengini] yapmak mümkün olsaydı, Kur'ân tercüme edilmiş olurdu; yalnız o tercüme, Arabî olmayacağı için "Kur'ân olmaz" da, "Kur'ân'ın tercümesi olur"du.

---

67 •Osmanlıca Yazma nüsha'da, *yazısında* yerine *yazısının* yazılmıştır. (E.Ö)

68 • *Sûre-i Ra'd'da* olmalıdır. (E.Ö)

69 •Osmanlıca Yazma nüsha'da, *ez-Zikr de böyledir* cümlesi yoktur. (E.Ö)

70 •Osmanlıca Yazma nüsha'da, *nazmdır* yerine *nazmıdır* yazılmıştır. (E.Ö)

Lâkin nazm-ı Kur'ân [Kur'ân'ın nazmı] nasıl bir nazmdır? Herkesin bildiği harflerin, seslerin en güzellerinden, yerine göre en güzel nağmelerinden, bütün Arab'ın bildiği ve dolayısıyla bütün insânların anlayabileceği kelimelerin en güzellerinden seçilerek, Allâh'tan başka kimsenin[71] yapamayacağı canlı bir nesc[72] ile dizilip dokunmuş; lafız ma'nânın, ma'nâ lafzın âyinesi hâlinde nâ-mütenâhî [sonsuz] iltimaat-ı beyân[73] ile parlatılmış, *Haydi bunun Allâh'tan indirildiğinde şübheniz varsa, Allâh'tan başka bütün güvendiklerinizi çağırarak ve hattâ ins(ânlar) ve cinn(ler) bir araya gelerek bunun, hattâ bir sûresinin mislini yapın, fakat imkânı yok yapamazsınız* (bkz. İsrâ/88 ve Bakara/23-24) diye bütün cihâna meydan okuyan gâyet basit bir teklîf ve gâibden kat'î bir ihbâr ile sâha-i şuhûda gelmiş, her âyeti bir sehl-i mümtenî[74] olan öyle *i'câzkâr*[75] nazmdır ki, hiç Arabî[76] bilmeyen bir kimseye bile okunduğu zamân tatlı ve güzel bir kelâm olduğunu duyurur [hissettirir]. Biraz Arabca bilen bir kimse, bir âyeti işittiği zamân derhal bir ma'nâ anlar ve[77] anladım zanneder; ben de

---

71 •Osmanlıca Yazma nüsha'da, *kimsenin* yerine *hiç kimsenin* yazılmıştır. (E.Ö)

72 •*Nesc:* Örgü, doku. (E.Ö)

73 •*İltimaat-ı beyân:* Parlak beyânlar. (E.Ö)

74 •*Sehl-i mümteni:* Hem kolay, hem güç ma'nâsına bir tâbirdir. Kolay ve sâde göründüğü hâlde, bulunup söylenmesi, benzeri yapılması güç, taklidi imkânsız olan demektir. (E.Ö)

75 •*İ'câz:* Acze düşürmek, âciz bırakmak, şaşırtmak. Söz itibâriyle, benzerini yapmada herkesi acze düşürmek. (E.Ö)

76 •Osmanlıca Yazma nüsha'da, *Arabî* yerine *Arabça* yazılmıştır. (E.Ö)

77 •Osmanlıca Yazma nüsha'da, *ve* kelimesi yoktur. (E.Ö)

söyleyivereceğim gibi tevehhüm eder [vehme kapılır]; bir de bakar ki anlamamıştır. Çünkü nazmının her noktasından birçok ma'nâlar fışkırmaya başlar. Taklîdine özendikçe yükselir, derinleşir,[78] ölçüsü-mikyâsı bulunamaz. Âyetten âyete terkîbine geçildikçe zevki[79] tezâuf eder [kat kat artar], sırr-ı hayât gibi nâ-mütenâhiye [sonsuza] giden esrârının ihâtası [kuşatılması] beşerî kudretin fevkin/[üstün]de kalır. Eğer öyle olmasaydı bu basit teklîfe karşı paralar sarfederek, silâhlar çekerek, ordular toplayarak asırlardan beri Kur'ân'ı kaldırmak için harbedip duran münkir beşeriyyet bu zahmetleri çekecek yerde, onun bir nazîrini [benzerini] yapıvermez miydi?! Fakat yapamamıştır ve yapamaz; Kur'ân'ın verdiği haberleri kimse yalancı[80] çıkaramaz.

Ne kadar yüksek olursa olsun haysiyyet-i edebiyye kazanmış herhangi bir şahsiyetin uslûb-ı ifâdesi, meşk edile edile az-çok taklîd ve tanzîr olunmuş[81] [ma'nâ ve şekil itibâriyle benzeri yapılmış] iken, Kur'ân'ın nüzûlü ânından beri bütün üdebâ [edîbler] ve büleğâ-yı Arab [belîğ söz söyleyen Arablar], belâğat-ı Kur'ân'ı, lisânına numûne ittihâz etmiş [örnek edinmiş] ve bu sâyede Arab, lisân ve edebiyât nokta-i nazarından yükselmiş olduğu hâlde, nazm-ı Kur'ân'ı taklîd ve tanzîre yanaşabilen kimse zuhûr etmemiştir [çıkmamıştır]. O hâlde, kendi lisânında bile taklîd ve tanzîri [ma'nâ ve şekil itibâriyle ben-

---

78 •Osmanlıca Yazma nüsha'da, *derinleşir* kelimesi yoktur. (E.Ö)

79 •Osmanlıca Yazma nüsha'da, *zevki* yerine *zevk* yazılmıştır. (E.Ö)

80 •Osmanlıca Yazma nüsha'da, *yalancı* yerine *yalan* yazılmıştır. (E.Ö)

81 •Osmanlıca Yazma nüsha'da, *olunmuş* yerine *edilmiş* yazılıdır. (E.Ö)

zerini yapmak] kâbil olamamış olan Kur'ân'ın nazm ve uslûbunu diğer bir lisânda taklîd veyâ tanzir etmek [ma'nâ ve şekil itibâriyle benzerini yapmak] elbette mümkün olamaz; olamayınca da *aynen tercüme edilemeyeceği*[82] gibi, *tanzir*[83] *sûretiyle hiç tercüme edilemez.* Çünkü tanzir edilemedikten [ma'nâ ve şekil itibâriyle benzeri yapılamadıktan] başka, ilmî haysiyyetinden *tağyîr* ve *tahrîf* de edilmiş, Kur'ân'da olmayan şeyler Kur'ân'a katılmış olur.

Gerçi Kur'ân'da ma'nâsı bulunmayacak hiçbir[84] kelime yoktur. Fakat ma'nâsı pek derin olan kelimeler bulunduğu gibi, bir kelime etrâfında birçok ma'nâların tezâhum ettiği [toplandığı] ve ba'zı ifâdelerin[85] hepsi de sahîh olmak üzere müteaddid vecihlerin, ihtimallerin ictimâ ettiği [bir araya geldiği] yerler de çoktur, ki bunlar tefsîr ve te'vîle tevakkuf eder ve ba'zılarını doğrudan doğruya[86] tercüme (etmek) mümkün olsa bile, hepsini bütün vücûhu [yönleri] ile tercümeye sığdırmak mümkün olmaz. Bunları aynen almak veyâ ma'nâ-yı edebîsi fedâ edilerek te'vîl ve tefsîr tarzında ifâde etmek lâzım gelir ve bu cihetten Kur'ân'ı anlamakta, yalnız dirâyet-i lisâniyye

---

82 •Osmanlıca Yazma nüsha'da, *edilemeyeceği* yerine *edilemediği* yazılmıştır. (E.Ö)

83 •*Tanzir:* Benzetmek. Bir manzumenin, anlamca, şekilce benzerini meydana getirmek. (E.Ö)

84 •Osmanlıca Yazma nüsha'da, *gerçi Kur'ân'da ma'nâsı bulunmayan hiçbir* ibâresi yerine, *Bir de şu noktaları tasrih etmeliyiz: Gerçi Kur'ân'da ma'nâsız* şeklinde yazılmıştır. (E.Ö)

85 •Osmanlıca Yazma nüsha'da, *ifâdelerin* yerine *ifâdelerde* yazılmıştır. (E.Ö)

86 •Osmanlıca Yazma nüsha'da, *doğrudan doğruya* yerine *doğrudan doğru* yazılmıştır. (E.Ö)

kâfi gelmez, sâhibinden rivâyete veyâ hâdisâtın inkişâfına tevakkuf eder. Onun için ba'zan bir hâdise karşısında Kur'ân'ın âyetlerinden o vakte kadar hissetmediğiniz bir ma'nâ anlarsınız ve o ânda o âyet o hâdise için nâzil olmuş sanırsınız ki bu da garâib-i Kur'ân'dandır [Kur'ân'ın hayret verici/şaşırtıcı özelliklerindendir]. Tercümede bunlar ihâta edilemeyeceğinden zâyi olur. Bu cümleden olmak üzere Sûre-i Âl-i İmrân'ın baş tarafında geleceği vechile âyetlerin bir *muhkemâtı,* bir de *müteşâbihâtı* vardır. Bir âyette hem muhkem, hem müteşâbih cihetlerin ictimâı [bir araya geldiği/toplandığı] da bulunur. Müteşâbihât ise, *Hâlbuki onun te'vîlini ancak Allâh bilir* (Âl-i İmrân/7) olduğundan bunda, tercüme ta'yîn edilemeyeceği gibi, tefsîr ve te'vîl de ta'yîn edilemez ve binâenaleyh bunlar için bir meâl de gösterilemez. Olsa olsa aynı lafızların muhâfazasıyla, duyulabildiği [hissedilebildiği] kadar mübhem bir mefhûma işâret olunabilir ki bu nokta çok tehlikelidir. Onun için, *Meâl* tâbirimiz bile mahzûrdan sâlim denemez.

Şimdi insâfla düşünelim. Bu şerâit [şartlar] altında, *Kur'ân'ı tercüme ettim* veyâ *ederim* diyenler, yalan söylemiş olmaz da ne olur?! Doğrusu Kur'ân'ı cidden anlamak, tedkik etmek isteyenlerin[87] onu usûliyle Arabî yolundan ve tefâsir-i merviyyesinden [rivâyet edilen tefsîrlerinden] anlamaya çalışmaları zarûrîdir. *Kur'ân'ın falan tercümesinde şöyle demiş* diyerek ahkâm istinbâtına [hükümler çıkarmaya], mes'ele münâkaşasına kalkışmamalıdır; bunu, îmânı olanlar yapmaz, kendini bilen ehl-i insâf da yapmaz. Kur'ân'dan bahsetmek isteyenler [Kur'ân hakkında konuşacak olanlar], onu, hiç olmazsa harekesiz olarak yüzünden okuyabilmelidir. Maamâfih [bununla berâ-

87 •Osmanlıca Yazma nüsha'da, *isteyenlerin* yerine *isteyenler* yazılmıştır. (E.Ö)

ber] öyle kimseler görüyoruz ki, Kur'ân'ı[88] harekesiz olarak[89] şöyle dursun, harekesiyle bile (doğru)-dürüst okuyamadığı hâlde, onun ahkâm ve me'ânisinden ictihâda[90] kalkışıyor. Öylelerini görüyoruz ki, Kur'ân'ı anlamıyor ve *tefsîrlere, müfessirlerin te'vîlleri karışmıştır* diye onları da ka'le almak istemiyor da, eline geçirdiği *tercümeleri okumakla,* Kur'ân'ı tedkik etmiş olacağını iddiâ ediyor; düşünmüyor ki, okuduğu tercümeye âlim müfessirlerin te'vîli değilse, câhil mütercimin re'y'i ve te'vîli, hatâsı (ve) noksanı karışmıştır.[91] Ba'zılarını da duyuyoruz ki, *Kur'ân tercümesi* demekle iktifâ[92] etmiyor da, *Türkçe Kur'ân* demeye kadar gidiyor.

Türkçe Kur'ân'mı var behey şaşkın?![93]

---

88 •Osmanlıca Yazma nüsha'da, *Kur'ân'ı* kelimesi yoktur. (E.Ö)

89 •Osmanlıca Yazma nüsha'da, *olarak* yerine *okumak* yazılmıştır. (E.Ö)

90 •Osmanlıca Yazma nüsha'da, *ictihâda* yerine *bahse* yazılmıştır. (E.Ö)

91 •Osmanlıca Yazma nüsha'da, *karışmıştır* kelimesinden sonra cümle, *Cehâleti ileri gidenlerden ba'zılarını...* şeklinde devâm etmektedir. (E.Ö)

92 •Osmanlıca Yazma nüsha'da, *demekle iktifâ* yerine *demekle dahi iktifâ* yazılmıştır. (E.Ö)

93 •Osmanlıca Yazma nüsha'da bu kısım şöyledir: "Hattâ bundan dolayı mebuslardan birisi yazdığı bir manzumede, *Türkçe Kur'ân mı var behey şaşkın? Oynamaktır bu dîn u îmânla* demiştir. Filvâki öyledir." (E.Ö)

•Elmalılı M. Hamdi Yazır'ın bahsettiği bu mebus [milletvekili], Mustafa Fehmi Gerçeker'dir. *Meydan Larousse*'nin *Gerçeker* maddesinde hakkında şu bilgileri buluyoruz:

Mustafa Fehmi Gerçeker, Türk dîn ve siyâset adamı (Bursa,

Kur'ân Arabî'dir.[94] Zîrâ, *Biz onu Arabî* [*dil ve kültür itibâriyle Arab'a hâss*] *bir hitâbe olarak indirdik* (Yûsuf/2) mansûstur [nassı/âyeti ile sâbittir]. Düşünmeli ki, Kur'ân'ı tefsîr etmek üzere Peygamber'in îrâd buyurduğu Hadîs'e bile Kur'ân denemez, denirse küfr olur. Hâsılı, *tercüme,* Kur'ân'dan mütercimin anlayabildiği kadar ba'zı şeyleri anlatabilirse de hakkıyla anlatamaz, anlattığı şeylerde de Kur'ân hüküm ve kıymetini hâiz olamaz.

Karacabey 1868, Ankara 1950). İlk ve orta öğrenimini Karacabey'de yaptıktan sonra yüksek öğrenimini İstanbul'da tamâmladı. Karacabey'de kaymakamlık ve hâkim vekilliği yaptı; kendi adına kurulan medresede ders verdi, sonra müftü oldu. İttihad ve Terakki Fırkası'nın kuruluşuna katıldığı için görevlerinden uzaklaştırıldı (1919). Karacabey'de Müdâfaa-yı Hukûk Cemiyeti'nin şûbesini kurdu ve başkanlığına seçildi. I. Büyük Millet Meclisi'ne Bursa milletvekili olarak girdi ve Meclis'te seçilen ilk İcrâ Vekilleri Heyeti'nde, sâdece bir devre devâm eden Umûr-ı Şer'iyye vekili oldu (13 Mayıs 1920). Bu arada 1921 yılında iki defâ ve 1922'de de bir defâ Vekiller Heyeti başkanlığına getirildi. Milletvekilliği ölümüne kadar devâm etti. Şark ilmlerinde, özellikle fıkıh, tefsîr ve kelâm alanlarında ihtisas sâhibiydi. *Hilye-i Fahr-i Âlem* (1944) adlı manzum bir eseri vardır.

•Bu şiirin bulunduğu eseri ise; bir kısmı mensur, bir kısmı manzum olan mektub şeklindeki çeşitli yazılarından meydana gelmiş olup *Karacabey'den Ankara'ya* (Ankara 1982) adını taşımaktadır, ki oğlu –Diyânet İşleri eski başkanlarından– Mehmet Tevfik Gerçeker tarafından derlenerek Latin harflerine aktarılmış ve torunu Mustafa Gerçeker tarafından neşredilmiştir. (E.Ö)

94 •Osmanlıca Yazma nüsha'da, *Kur'ân Arabî'dir* ibâresi yoktur. (E.Ö)

Maamâfih [bununla berâber], şunu da unutmamalıdır ki, Kur'ân anlaşılmaz bir kitâb değildir. Hattâ, *Doğrusu Biz Kur'ân'ı öğüd alınması için (Arab diliyle indirmek sûretiyle) kolaylaştırdık; öğüd alan yok mudur?* (Kamer/17) buyurulduğu üzere, ma'nâsını en kolay ve açık bir sûrette anlatan ve tekellüfsüz, tasannûsuz su gibi akan, nûr gibi parlayan bir Kitâb-ı mübîndir. O kendisini bütün insânlığa duyurmak ve anlatmak için nâzil olmuş ve duyurmuştur. Ancak onun me'ânisi[95] ihâta olunup bitirilemez; bir ma'nâsı inkişâf ederken, arkasından bir ma'nâ daha, arkasından bir ma'nâ daha ilh... yüz gösterir. Nûrunun şâşaa-i vuzûhu içinde hafâ [gizlilik] zuhûr eder, mü'mine hitâb ederken kâfire bir inzâr fırlatır, kâfiri inzâr ederken mü'mine bir tebşîr nüktesi uzatır, avama hitâb ederken havassı düşündürür, âlime söylerken câhile dinletir, câhile söylerken âlime dokundurur, geçmişten bahsederken geleceği gösterir, bugünü tasvir ederken yarını anlatır, en sâde müşâhedelerden en yüksek hakîkatlere götürür, mü'minlere ğaybı anlatırken kâfirleri hâl'den bîzâr eder ve bütün bunları hâle, makâma, mekâna, zamâna, mevzûa göre en uygun, en ra'nâ [güzel, hoş, latîf] kelimelerle ifâde eder. Meselâ, taşın çatlayıp su çıkardığını anlatırken, *yenşaqqu* veyâhûd *yenşaqqaqu* demekle iktifâ etmez de, *le-mâ yeşşaqqaqu* diyerek çatlayışın, akışın bütün fışırtısını, şakırtısını, takırtısını duyurur.[96] Böyle tabii delâletlerle müterâfık olan elfâz-ı hâssı, âmmı, müştereki, hakîkati, mecâzı, sarîhi, kinâyesi, zâhiri, nassı, müfesseri, muhkemi, hâfisi, müşkili, mücmeli, müteşâbihi, ibâresi, işâreti, de-

---

95 •Osmanlıca Yazma nüsha'da, *me'ânisi* yerine *ma'nâsı* yazılmıştır; ki aynı ma'nâyadır. (E.Ö)

96 •Osmanlıca Yazma nüsha'da, *takırtısını duyurur* yerine *takırtısını dahi duyurur* yazılmıştır. (E.Ö)

lâleti, iktizâsı, mutâbakatı, tazammunu, iltizâmı gibi birçok vücûh ile ayrı ayrı ma'nâları bir yere[97] toplayıp anlatıverir. Sonra bunları muhtelif haysiyyetlerden îzâh ve tafsîl de eder. *Bir kitâb ki âyetleri ihkâm edilmiş, sonra da tafsîl olunmuş* (Hûd/1). Sonra[98] bunları, anlayanların anlamayanlara beyân etmesini de vazîfe kılmıştır. Bu beyân vazîfesi, tebliğ ve tefsîr vazîfesini teşkil eder. Güzel[99] Arabca bilenler dahî bu tefsîr ihtiyacından vâreste kalamazlar,[100] kalamadıklarındandır ki[101] ilk evvel tefsîr, Arabca bilenler için Arabî olarak[102] yapılmıştır. Ve bu tebliğ ve tefsîr vazîfesini evvelâ bütün usûliyle ihtiyaca göre Peygamber îfâ etmiş ve ihtilâf-ı elsineye [farklı/çeşitli lisânlara-dillere] göre onun neşr ve tamîmini ümmetine[103] emreylemiştir.

İşte[104] bu vazîfenin teveccühü dolayısıyla ben de dilimin

---

97 •Osmanlıca Yazma nüsha'da, *yere* yerine *vecizeye* yazılmıştır. (E.Ö)

98 •Osmanlıca Yazma nüsha'da, *sonra* yerine *ve* yazılmıştır. (E.Ö)

99 •Osmanlıca Yazma nüsha'da, *güzel* yerine *ve güzel* yazılmıştır. (E.Ö)

100 •Osmanlıca Yazma nüsha'da, *kalamazlar* yerine *kalamaz* yazılmıştır. (E.Ö)

101 •Osmanlıca Yazma nüsha'da, *kalamadıklarındandır ki* ibâresi yoktur. (E.Ö)

102 •Osmanlıca Yazma nüsha'da, *Arabî olarak* ibâresi yoktur. (E.Ö)

103 •Osmanlıca Yazma nüsha'da, *tamimini ümmetine* yerine *tamimini de ümmetine de* yazılmıştır. (E.Ö)

104 •Osmanlıca Yazma nüsha'da, *işte* yerine *ve işte* yazılmıştır. (E.Ö)

dönebildiği kadar bir Tefsîr ve Meâl tarzında bu eseri yazmaya çalıştım, *Meâl*'in mümkün olduğu[105] kadar sâde ve vecîz olmasına gayret ettim. Bununla berâber, şimdiye kadar mukarrer olan, edebiyâtımızda kullanıla kullanıla lisânımızın öz malı olmuş kelimeleri, klişe hâline gelmiş ba'zı terkibleri veyâ cem'îleri [çoğulları] iktizâsına [yerine] göre kullanmakta taassuba sapmadım. Meselâ, *hamd*'e "hamd", *rahmet*'e "rahmet", *hidâyet*'e "hidâyet" dedim. *Zulmet*'e "karanlık" dedimse, *nûr* ve *ziyâ* yerine "aydınlık" ve "ışık" demek için ısrâr etmedim. *Gök* yerine *semâ*'yı tercih ettiğim mevkî[106] oldu. Ekseriyâ *gökler ve yer* dedimse, ba'zan da *semâvât u arz* demek daha hoşuma geldi. *Güneş ve ay* dedim, lâkin *güneşi ve ayı* diyemediğimden *şems u kameri* tercih ettim.[107] Bütün halk *rabbu'l-âlemîn*'i tanırken, *âlemlerin rabbi* demekte faydadan ziyâde zarâr gördüm. *Sırât-ı mustakîm* yerine, *mustakîm sırât* diyemedim. *Doğru yol* dediğim zamân da, *sırât*ın[108] nüktesiyle *istikâmet*'in zevkinden birşey zâyi olduğunu hissettim.[109]

---

105 •Osmanlıca Yazma nüsha'da, *olduğu* yerine *olabildiği* yazılmıştır. (E.Ö)

106 •Osmanlıca Yazma nüsha'da, *mevkî* yerine *makâm* yazılmıştır. (E.Ö)

107 •Osmanlıca Yazma nüsha'da, bu cümleden sonra şu bölüm de vardır: "İlmi, bilgiden ziyâde sevdiğim noktalar gördüm, pek mühim ve şâyi olan ilmî ıstılahları yenilemeye kalkışmadım. *İsm-i hass* gibi bir terkib kullanacağım zaman, *has isim* diyemedim." (E.Ö)

108 •Osmanlıca Yazma nüsha'da, *sırât'ın* yerine *sırât* yazılmıştır. (E.Ö)

109 •Osmanlıca Yazma nüsha'da bu parağraftan sonra şöyle bir parağraf daha vardır: "Mevlid dinlerken, *Yâ ilâhî! Kılma bizi*

Edebiyâtımızın[110] yüksek ve cemiyyetli numûne/[örnek]lerinden olan iktibâs, îrâd-ı mesel [bir fikri canlandırmak için söz arasında darb-ı mesel nakletme], mülemmâ [mısraları farklı dillerde yazılmış şiir] gibi güzel san'atlarından, –pek az olmakla berâber– makâmına göre tek-tük istifâde etmekten de hâli [geri] kalmadım. Hâsılı, nassın asıl ma'nâsından –mümkün mertebe– uzaklaşmamak için, esâsı Arabî ve Fârisî'den alınmış olan kelimeler kullandım ve fakat bunları Arab'ın ve Fürs'ün [Fars'ın] isti'mâline [kullanışına] göre değil, Türkçe'mizin malı olarak ve bizim kullandığımız ma'nâ ve tarz ile kullandım. Lisânımızda mukâbilini [karşılığını] bulamadığım[111] veyâ başka ma'nâ ifâde ettiğini gördüğüm[112] kelimeleri, tefsîrine mürâca-

---

dâllîn, bu du'âya cümleniz deyin âmin diye herkesin tanıdığı *dâllîn* cem'ini [çoğulunu] Tefsîr'de şerhetmek üzere Fâtiha'nın meâlinde aynen kullanmayıp da, nihâyetini *âmin*'e yaraşmaz kısa bir hece ile kesmeyi dilimizin lehinde değil, aleyhinde buldum. Çünkü *dalâlete düşenler* veyâ *yanlış gidenler* yâhûd *dâll olanlar* yâhûd *şaşkınlar, sapkınlar, kendini bitirenler, bitikler* denildiği zaman, bunların ukalâdan [akıllı kimselerden] oldukları hâlde dalâlete düştükleri anlatılmamakla berâber, dalâlete düşenlerin, sonundaki medîd [uzun/çok uzun süren] iniltileri de duyulmuyor. İmtidatlı bir sesle bitmesi lâzım gelen kelâm, tık-nefes oluveriyor. Mâhâza [bununla berâber] böyle cemîleri [çoğulları] nâdir kullandım." (E.Ö)

110 •Osmanlıca Yazma nüsha'da, *edebiyâtımızın* yerine *daha sonra edebiyâtımızın* yazılmıştır. (E.Ö)

111 •Osmanlıca Yazma nüsha'da, *mukâbilini bulamadığım* yerine *mukâbili bulunmayan* yazılmıştır. (E.Ö)

112 •Osmanlıca Yazma nüsha'da, *ettiğini gördüğüm* yerine *eden* yazılmıştır. (E.Ö)

at edilmek üzere aynen iktibas eyledim[113] [kullandım/olduğu gibi bıraktım]. Türkçe söylenen bir sözün şerh ü tefsîre değeri olmamak lâzım geleceği iddiâsında bulunmadım. Gökte bir yıldızı göstermek için, bütün içindekileri ortaya dökmek lâzım geleceği fikrini beslemedim.

Yerinde[114] "kurultay" dedim, yerinde de "ültimatom" demekten çekinmedim. Yazı lisânımızda pek şâyi [yaygın] olmayan bir takdîm [öne almak/öne geçirmek] ve te'hir [geriye almak/geriye bırakmak] yaptımsa, muhakkak muhâvere [konuşma] lisânımızda mevcûd olduğu için yapmışımdır. Eğer nâdir bir isti'mâl [kullanım] aldımsa, makâmın da nâdir olmasından dolayı almışımdır. Bir zamân olur, *Şu kuşa bak!* deriz; diğer bir zamân da olur, *Bak şu kuşa!* deriz. Sırası gelir, *Bahar geldi* deriz; bir sırası da gelir, *Geldi bahar* deriz. Fakat 'nesir [düz] yazılarımızda ekseriyâ evvelkileri yazarız' diye, lüzûmu hâlinde –nazmda [vezinli-kâfiyeli sözde] yaptığımız gibi–[115] ikinciyi ihtiyâr [tercih] ettiğimizden dolayı şive-i lisâna muhâlif zannedilmemeli de nüktesi aranmalıdır. *Çamlıca'nın manzarasına bayıldım* demeyip de, *Bayıldım manzarasına şu*[116] *Çamlıca'nın* dediğimiz zamân, hatâ etmiş değil, bir nükte sar-

---

113 •Osmanlıca Yazma nüsha'da, *eyledim* yerine *ettim* yazılmıştır. (E.Ö)

114 •Matbu nüsha'da, *Yerinde...* diye başlayan bu parağraf, Osmanlıca Yazma nüsha'da şöyle başlıyor: *"Dedi" diyecek yerde –ba'zı eski (Türkçe) tefsîrlerde görüldüğü üzere– "ayıttı" demeye kalkışmadım. Yerinde...* (E.Ö)

115 •Matbu nüsha'da, *lüzûmu hâlinde nazmda yaptığımız gibi* ifâdesi; Osmanlıca Yazma nüsha'da, *nazmda yaptığımız gibi lüzûmu hâlinde* şeklindedir. (E.Ö)

116 •Osmanlıca Yazma nüsha'da, *şu* kelimesi yoktur. (E.Ö)

fetmiş oluruz. Bu, ba'zı yerde belki iyi olmamıştır, lâkin âyetleri alt-üst ederek karıştırmayıp her âyetin meâlini kendi mevkîinde göstermek için birçok yerde[117] zarûrî olmuştur. Ba'zı (âyet) meâllerin(in) manzûm gibi rastgeldiği yerler vardır ki, iyi (ve dikkatli) okunursa belki hoşa gider.[118] Bütün bunlardan maksad, Kur'ân'ı biraz (olsun) duyurmaya [hissettirmeye/anlatmaya] çalışmaktır. Bir-iki âyetin ma'nâsına âid bir mefhûm [anlayış/ma'nâ] edindikten sonra Kur'ân'ı tekrâr okuyan şuûrlu bir kimse (için), kelâm-ı ilâhî ile kelâm-ı beşer arasındaki farkı duymamak [hissetmemek/anlamamak] kâbil değildir.

Ümîd ederim ki, yanlış bir ma'nâ yazmamışımdır, fakat eksiği çoktur; bir kelimede bir veyâ iki ma'nâyı[119] anlatabildim-

---

117 •Osmanlıca Yazma nüsha'da, *birçok yerde* ibâresi yoktur. (E.Ö)

118 •Mâhir İz, Elmalılı M. Hamdi Yazır'ın manzum tarzda yaptığı meâl bölümleriyle ilgili şu hâtırasını anlatıyor: "Bir gün kendisini [Elmalılı Hamdi Yazır'ı] ziyârete gitmiştim. Zannederim Rahmân sûre-i celîlesinde bir kısmı, yarı-manzum şekilde secili, âdeta –hâşâ– nazîre telakki edilebilecek şekilde kaleme almış ve beğendiği için bana da okumuştu. Ben birden bire kendimi alamayarak ve huzûr-ı fazîletinde olduğumu unutarak biraz tokça, 'Niçin böyle yaptınız?' dediğim zaman, güldü ve yüzüme baktı: 'Naîm Bey de böyle söyledi' dedi. O zaman ben yine Cenâb-ı Hakk'a şükrettim. Babanzâde Naîm Bey gibi üstâdın safında bulunduğum için iftihâr ettim. Hazretin canı(nın) sıkılacağından endişe etmiştim. İnsafı hoşuma gitti." (Mâhir İz, *Yılların İzi,* s. 358, Kitabevi, İstanbul 1990, II. baskı). (E.Ö)

119 •Osmanlıca Yazma nüsha'da, *ma'nâyı* yerine *ma'nâ* yazılmıştır. (E.Ö)

se, duyduğum [hissettiğim/anladığım] veyâ duymadığım [hissetmediğim/anlamadığım] birtakım ma'nâlar da anlatılamadan kalmıştır. Binâenaleyh [dolayısıyla], okuyanlardan tekrâr tekrâr ricâ ederim ki; Kur'ân'ı, bu yazdıklarımdan[120] ölçmeye kalkmasınlar.

ELMALILI M. HAMDİ YAZIR

---

120 •Osmanlıca Yazma nüsha'da, *yazdıklarımdan* yerine *yazdıklarımla* şeklinde yazılmıştır. (E.Ö)

KUR'ÂN ve KUR'ÂN TÂRİHİ

"KUR'ÂN" KELİMESİNİN MA'NÂSI

Qırâet [harfleri ve kelimeleri, tertîbli olarak birbirine eklemek] gibi, *qarae qırâeten* ve *qur'ânen*'den masdâr olan *qur'ân* kelimesi, ba'zı âlimlere [İmâm Şâfii, Ferrâ ve Eş'ârî'ye] göre hemzeli, ba'zılarına [Zeccâc ve Lihyânî'ye] göre hemzesizdir.

İmâm Şâfii, *el-Qur'ân* lafzının, hemzesiz olup başka bir kelimeden türemediğini; Resûlullâh'a (s.a) indirilen kelâm için özel isim olduğunu ifâde eder.

Ferrâ'ya göre *qur'ân* kelimesi, *qarîne* kelimesinin çoğulu olan *el-qarâin* kelimesinden –çünkü Kur'ân'ın âyetlerinin bir kısmı diğerine benzer; ba'zısı ba'zısına karinedir, ki bu durumda *qarâin* kelimesinin sonundaki *nun* harfi, *qur'ân* kelimesinin kök harflerinden olur–; İmâm Eş'ârî'ye göre *qur'ân* lafzı, *qarane* [bir şeyi diğer şeye yaklaştırıp bitiştirmek] fiilinden; Zeccâc'a göre *qur'ân* lafzı, *el-qur'*dan [toplayıp bir araya getirmek'ten]; Lihyânî'ye göre ise *qarae*'den [toplamak ve eklemek'ten] türemiştir.[1]

KUR'ÂN'IN TA'RÎFİ

Üzerinde ittifak edilen görüşe göre *Kur'ân,* "Allâh tarafından Muhammed'e (s.a) Arab diliyle indirilmiş-vahyedilmiş, mushaflarda yazılmış, mütevâtiren nakledilmiş olan ve tilâve-

---

1 Subhi es-Sâlih, *Kur'ân İlimleri;* Mennâ Halil el-Kattân, *Ulûmu'l-Qur'ân: Kur'ân İlimleri.*

tiyle ibâdet edilen Allâh'ın mu'ciz kelâmı"dır.[2] Dolayısıyla hiçbir tercüme Kur'ân olamaz, Kur'ân yerine konulamaz ve onunla ibâdet edilemez.[3]

Resûlullâh'ın (s.a) vahiy karşısındaki konumu, bir alıcı olmaktan öteye gitmez; o kendisine vahyedileni ne eksik ne fazla olduğu gibi almak/karşılamak, aktarmak/tebliğ etmek ve ona ittibâ etmek durumundadır:

> O, hiç şübhesiz kerîm bir Resûl'ün sözüdür ve o bir şâir sözü değildir –siz pek az îmân ediyorsunuz–, bir kâhin sözü de değildir –siz pek az düşünüyorsunuz–, o, rabbu'l-âlemînden [göklerin, yerin ve o ikisi arasındakilerin; doğunun, batının ve o ikisi arasındakilerin rabbinden] bir tenzîl/[indirme]dir. O (Resûl) Bize isnâden ba'zı laflar uydurmaya kalkışsaydı, elbette Biz o'nu –ondan dolayı– yemîniyle yakalardık [kuvvetle tutar hıncını alırdık], sonra da o'ndan şah/can damarını koparırdık, o vakit sizden hiç biriniz o'na siper de olamazdınız. (Hâkka/40-47)
>
> Böyle iken âyetlerimiz birer beyyine [açık delîl] olarak karşılarında tilâvet edildiği zamân, likâmızı [Bizimle karşılaşmayı] ümid etmeyenler, "Bundan başka bir kur'ân [hitâbe] getir veyâ bunu değiştir!" dediler. De ki: "Onu kendiliğim-

---

2 Zurkânî, *Menâhilu'l-İrfân fî Ulûmi'l-Qur'ân;* Mennâ Halil el-Kattân, *Ulûmu'l-Qur'ân: Kur'ân İlimleri;* Abdurrahman Çetin, *Kur'ân İlimleri ve Kur'ân-ı Kerîm Târihi.*

3 Bkz. Halil Altuntaş, *Kur'ân'ın Tercümesi ve Tercüme İle Namaz Mes'elesi;* Dücane Cündioğlu, *Bir Siyasî Proje Olarak Türkçe İbâdet I,* Dücane Cündioğlu, *Türkçe Kur'ân ve Cumhuriyet İdeolojisi,* Dücane Cündioğlu, *Kur'ân Dil ve Siyâset Üzerine Söyleşiler;* Şeyhü'l-İslâm Mustafa Sabri, *Kur'ân Tercümesi Mes'elesi.*

> den değiştirmekliğim, benim için olacak şey değildir. Ben ancak bana vahyolunana ittibâ ederim, ben Rabbime isyân edersem, şübhesiz büyük bir günün azâbın(a ma'rûz kalmak)dan korkarım." (Yûnus/15)

KUR'ÂN'IN NÜZÛLÜ ve NÜZÛL ZAMÂNI

Kur'ân-ı Kerîm, miladî 610 yılında, 40 yaşlarında bulunan Muhammed b. Abdullâh'a Mekke'de, Ramazân ayı'nda, mübârek bir gecede, kadr gecesi'nde indirilmeye başlanmış[4] ve yirmi küsur senede peyderpey tamâmlanmıştır:

> O Ramazân ayı ki, insânlar için bir hidâyet, hidâyet ve furkândan beyyineler olarak Kur'ân onda indirildi/indirilmeye başlandı. (Bakara/185)
>
> Elhak Biz onu [vahyi/Kur'ân'ı], bir mübârek gecede indirdik/indirmeye başladık. (Duhân/3)
>
> Doğrusu Biz onu [vahyi/Kur'ân'ı] kadr gecesinde indirdik/indirmeye başladık. (Kadr/1)

İNEN İLK ve SON ÂYETLER

Âlimler, Kur'ân'ın inen ilk ve son âyetleri konusunda ihtilâf etmişlerdir. İlk olarak inen âyetler hakkındaki görüşler:

A) 'Alâk/1-5 âyetleri,

B) Müddessir sûresi,

C) Fâtiha sûresi.

Âlimlerin ekseriyeti, Buhârî (*Bâbu Vahy, Kitâbu't-Ta'bîr*) ve Müslim'deki (*Kitâbu'l-Îmân*) rivâyetlere dayanarak birinci

---

4 Subhi es-Sâlih, *Kur'ân İlimleri*.

görüşü [‘Alâk sûresi'nin 1-5 âyetlerinin inen ilk vahy olduğunu] kabûl ediyorlar ise de, bu husûsta bir kesinlik yoktur.

Son inen âyetler hakkındaki görüşler:

A) Bakara/278 (*Ey îmân edenler! Allâh'a ittikâ edin ve ribâ hesâbından arta kalanı bırakın; eğer gerçekten mü'minlerseniz*) âyeti;

B) Bakara/281 (*Hem, ittikâ edin de öyle bir güne hazırlanın ki, döndürülüp o gün Allâh'a götürüleceksiniz; sonra, herkese yapıp ettiklerinin karşılığı tamâmıyla ödenecek ve hiçbir zulme ma‘rûz kalmayacaklar*) âyeti;

C) Bakara/282 (*Ey îmân edenler! Muayyen bir vâde ile borçlaştığınız vakit onu yazın*) âyeti;

D) Nisâ/176 (*Senden fetvâ istiyorlar. De ki: “Allâh size kelâle* [*babası ve çocuğu olmayan*] *hakkında şöyle fetvâ veriyor”*) âyeti;

E) Tevbe/128-129 (*Şânım hakkı için, size bir Resûl geldi ki kendi cinsinizden, gâyet izzetli, zorlanmanız o'na ağır geliyor, üstünüze hırs ile titriyor, mü'minlere raûftur, rahîmdir. Eğer aldırmazlarsa de ki: “Bana Allâh yetişir. O'ndan başka ilâh yoktur. Ben O'na güvenip dayanmaktayım ve O, o büyük arşın sâhibidir”*) âyeti;

F) Âl-i İmrân/195 (*Rabb'leri de onlara icâbet buyurdu: “Şübhesiz Ben, içinizden gerek erkek ve gerek dişi hiçbir hayr işleyenin işlediğini boşa gidermem; –hep birbirinizdensiniz– Benim için hicret edenlerin, yurdlarından çıkarılanların, Benim yolumda işkenceye uğrayanların, cihâd edenlerin ve katledilenlerin kabahatlerini taraflarından örteceğim, onları altından nehirler akan cennetlere koyacağım, tasavvur edemeyeceğiniz bir sevâb ile Allâh tarafından müsâb* [*mükâfâta nâ-*

il] *olacaklar. Sevâbın* [*mükâfâtın*] *da en güzeli Allâh yanında"*) âyeti;

G) Mâide sûresi;

H) Nisâ/93 (*Herkim de bir mü'mini kasden öldürürse, onun cezâsı cehennemde hulûddur* [*sürekli kalmaktır*]. *Allâh ona ğazab etmiş, la'net etmiş, azîm bir azâb hazırlamıştır*) âyeti;

I) Feth sûresi.

İlk inen âyet veyâ âyetler husûsunda olduğu gibi, son inen âyet veyâ âyetler husûsunda da bir kesinlik yoktur.

KUR'ÂN'IN TERTİBİ:
ÂYETLERİN ve SÛRELERİN TERTİBİ

İbâdet/namaz içinde ve ibâdet/namaz dışında tilâvet olunan [okunan] ve ezberlenen Kur'ân-ı Kerîm'in tertîbsiz bir şekilde ezberlenip okunduğunu tasavvur etmek imkânsızdır. Kur'ân-ı Kerîm'in Resûlullâh (s.a) zamânında bütünüyle ezberlendiği de târihî bir hakîkattir. Yalnız bu hakîkat bile, Kur'ân-ı Kerîm'in tertîbli olduğunu isbâta kâfîdir. Sûrelerin sûre olabilmesi için âyetlerin sıralanmış olması icab eder ve bunlar ancak âyetleri sıralandıktan sonra ezberlenebilir. Ezberlendiğine ve tilâvet edildiğine göre, sıralanmış/tertîb edilmiş olduklarını kabûl etmek gerekir. Aksi takdîrde ortaya, her okuyanın âyetleri keyfine göre sıraladığı gibi abes bir durum çıkar. Öyleyse Kur'ân'ın sûrelere taksîmi/bölünmesi ve her sûreye âid âyetlerin tertîbi, bizzât Resûlullâh (s.a) tarafından –ilâhî vahye tevfîkan– yapılmıştır.[5] Müslümanlar bu husûsta icmâ etmişler-

5 Ömer Rıza Doğrul, *Tanrı Buyruğu* "Giriş kısmı".

dir.[6] Resûlullâh (s.a), inen her âyetin, hangi sûrenin neresine konulacağını vahy kâtiblerine bildirir, ardından da –bir hatâ olup olmadığını kontrol için– kâtibden, yazdığını okumasını isterdi.[7] Kur'ân sûrelerinin Mushaf'taki sıralamasının da tevkîfî olduğu husûsunda görüşler varsa da, bu husûsta bir kesinlik yoktur. Zâten bu o kadar da önemli değildir:

> İbn Cüreyc haber verip dedi: Yûsuf b. Mâhek bana haber verip dedi: Ben mü'minlerin annesi Âişe'nin yanında idim. Bir Iraklı geldi ve dedi ki:
> — Kefenin hangisi hayrlıdır?
> Âişe dedi:
> — Yazık sana! Öldükten sonra hangi kefene sarılırsan sarıl, sana ne zarârı olacak?!
> Bu sefer Iraklı şöyle dedi:
> — Ey mü'minlerin annesi! Bana Mushafını gösterir misin?
> Âişe sordu:
> — Niçin?
> Adam cevâb verdi:
> — Kur'ân'ı senin Mushafına göre te'lif etmek için. Çünkü Kur'ân te'lifsiz [sûreleri sıralı olmaksızın] okunuyor.
> Âişe karşılık verdi:

---

6 İbn Teymiyye, *Fetevâ;* İbn Kesîr, *Fadâilu'l-Qur'ân*.

7 Muhammed Hamidullâh, *Kur'ân-ı Kerîm Târihi ve Türkçe Tefsîrler Bibliyoğrafyası*. Şah Veliyyullâh Dehlevî de bu husûsta şöyle diyor: "Peygamber zamânında her sûre ezberlenmiş ve bütün sûreler bir yere getirilmeksizin her sûre teker teker zabdedilip yazılmıştı. Sonra Ebû Bekr ve Ömer zamânında bütün sûreler özel bir sıralayışla bir cild içinde toplanıp sıralandı ve sûreler toplamı mecmuaya, 'Mushaf' adı verildi." (*el-Fevzu'l-Kebîr fî Usûli't-Tefsîr*)

— Hangi sûreyi önce okursan oku, sana ne zarârı olur ki?! Kur'ân'dan ilk nâzil olan Mufassal'dan, içinde cennet ve ateş zikrolunan bir sûredir. Nihâyet insânlar İslâm'a döndüklerinde, helâl ve harâma ilişkin âyet ve sûreler nâzil oldu. Eğer ilk başta "İçki içmeyin" denseydi, insânlar "Biz aslâ içkiyi bırakmayız" derlerdi. Şâyet ilk başta "Zinâ etmeyin" denseydi, insânlar "Hayır, zinâyı aslâ terketmeyiz" derlerdi. Yemînle söylüyorum ki, ben henüz oyun oynayan bir kız çocuğu iken Mekke'de Muhammed'e, *Daha doğrusu, onların asıl mev'idi* [*azâb vakitleri*] *o Sâ'at'tir* [*Kıyâmet'in kopma vaktidir*] *ve o Sâ'at daha acı ve daha belâ(lı) ve beterdir* (Kamer/46) âyeti indi. Bakara ve Nisâ sûreleri, ancak ben o'nun yanındayken indi.[8]

KUR'ÂN'IN RESÛLULLÂH DÖNEMİNDE CEM'İ ve YAZILIŞI

Resûlullâh (s.a), inen âyetleri kâtiblerine yazdırıyordu. Onlar da hurma dallarına, ince beyaz taşlara, derilere, tahtalara ve kürek kemiklerine yazıyorlardı. Böylece yazıyı hıfza ilâve ettiler. Vahy henüz tamâmlanmadığı için yazılanlar, Hz. Peygamber (s.a) zamânında bir mushafta toplanmamıştı. O yüzden de birinde bulunan vahiy parçası, diğerinde bulunmuyordu. Resûlullâh (s.a) vefât ettiğinde Kur'ân sadrlarda mahfûz [göğüslerde/hâfızalarda hıfzedilmiş] ve âyetleri-sûreleri sayfalarda dağınık veyâ sâdece âyetleri düzenlenmiş ve her sûre ayrı şekilde yazılı hâlde idi.

---

8 *Sahîh-i Buhârî* ("Kitâbu Fadâili'l-Qur'ân"); Abdurrezzâk, *el-Musannef.*

KUR'ÂN'IN EBÛ BEKR DÖNEMİNDE CEM'İ ve YAZILIŞI

Resûlullâh'ın (s.a) vefâtını müteâkib halîfe olan Ebû Bekr (r.a), irtidâd eden ve zekât vermeyi reddeden Arab kabîlelerivle savaşma karârı aldı. Bu savaşlarda kurrâdan [Kur'ân okuyucularından] pek çok kişinin katledilmesi üzerine endişeye kapılan Ömer (r.a) Halîfe'ye mürâcaat etti. Bundan sonrasını Resûlullâh'ın vahy kâtiblerinden olan Zeyd b. Sâbit'ten (r.a) dinleyelim:

> Ebû Bekr, Yemâme'de katledilenlerin ölümünü müteâkib haber gönderip beni çağırttı. Ömer b. el-Hattâb da onun yanında bulunuyordu. Ebû Bekr bana dedi ki:
>
> — Ömer bana gelerek, "Yemâme Günü'nün şiddetli hengâmında Kur'ân kurrâının bir çoğu katledildi, diğer harb sâhalarında da Kur'ân kurrâının katledilmesinden ve bu sebeble de Kur'ân'ın bir çoğunun zâyi' olmasından endişe ediyorum. Bu nedenle ben, Kur'ân'ın cem'ini emretmen gerektiği görüşündeyim" dedi. Ben Ömer'e, "Resûlullâh'ın yapmadığı bir işi nasıl yapayım?!" dedim. Ömer, "Vallâhi, bu hayrdır" dedi ve bana mürâcaatta devâm etti. Nihâyet Allâh benim göğsümü bu iş için açtı. Ben de Ömer'in fikrine iştirâk ettim.
>
> (Zeyd anlatımını şöyle sürdürdü:) Bu sözlerden sonra Ebû Bekr bana hitâben dedi ki:
>
> — Sen genç ve akıllı bir adamsın; seni kimse ithâm edemez. Sen Resûlullâh için vahyi yazıyordun. Binâenaleyh Kur'ân'ı tetebbu' ederek cem' et!
>
> Bana, bir dağı taşımayı teklîf etseler, bundan daha ağır gelmezdi. Dedim ki:

— Siz Resûlullâh'ın yapmadığı bir işi nasıl yaparsınız?!
Ebû Bekr karşılık verdi:
— Allâh'a yemin ederim ki bu hayrlı bir iştir.
Ardından da bana mürâcaatta devâm etti. Nihâyet Allâh, Ebû Bekr ile Ömer'in akıllarını yatırdığı ve göğüslerini ferahlandırdığı gibi, benim de aklımı yatırdı ve göğsümü ferahlandırdı. Ben de Kur'ân'ı tetebbu ettim ve yazılı bulunduğu aseblerden [yaprakları kesilmiş ve enli tarafına yazı yazılmış olan hurma dallarından], luhfelerden [ince beyaz taşlardan] ve ricâlin sudûrlarından [adamların göğüslerinden/ezberlerinden/hâfızalarından] cem' ettim. Cem' edilen bu sahîfeler –Allâh kendisini vefât ettirinceye kadar– Ebû Bekr'in yanında kaldı. Sonra hayâtı boyunca Ömer'in yanında kaldı. Sonra da Hafsa bt. Ömer'in yanında kaldı.[9]

Ömer'in (r.a) Kur'ân-ı Kerîm'in cem' edilmesi teklîfine karşılık Ebû Bekr'in (r.a), "Resûlullâh'ın yapmadığı bir işi ben nasıl yapayım?!" cevâbını vermesi, Ömer'in (r.a) teklîfinin, Kur'ân'ın sâde cem'ini değil, tahrîren cem'ini ifâde etmesi sebebiyledir. Zîrâ Kur'ân'ın bütün âyetleri tertîb olunmuş ve bu tertîb üzere okunup ezberlenmişti. Fakat Kur'ân'ın ayrı ayrı yazılı parçaları, bu tertîb üzere cem' edilip yazılmamıştı. Dâima ilâhî vahyi telakkî ettiğinden Resûlullâh (s.a) hayâtta iken bunu yapmaya da imkân yoktu. Onun için Resûlullâh (s.a) tarafından Kur'ân-ı Kerîm'in cem' edilmesi emrolunmamıştı. Ömer (r.a) ise Ebû Bekr'den (r.a), Resûlullâh (s.a) zamânında yazılan âyetlerin cem'ini taleb ediyordu. Bu ise, Resûlullâh tarafından yapılmamış bir işti. Bu nedenle Ebû Bekr (r.a), ilk başta Ömer'in (r.a) teklîfini kabûlden kaçınmıştı. Demek ki Zeyd b.

---

9 *Sahîh-i Buhârî* ("Kitâbu Fadâili'l-Qur'ân" ve "Kitâbu'l-Menâkıb").

Sâbit'in (r.a), Kur'ân'ın cem'iyle alâkalı olan bu beyânâtı bize, Resûlullâh (s.a) zamânında yazılan Kur'ân âyetlerinin ashâb tarafından tertîbli olarak okunup ezberlendiğini, fakat bu tertîbin sâdece hâfızalarda menkuş [nakşedilmiş] bulunduğunu ve aynı şekilde yazılmamış olmakla yazılmasının istendiğini anlatıyor.[10]

Zeyd b. Sâbit'in (r.a) bu işi çok müşkil görmesine ve bir dağı yerinden kaldırmanın bu işten daha kolay olduğunu söylemesine gelince: Maksad, Kur'ân'ı yalnız yazdırmak olsaydı, iş kolaylaşırdı; bir kaç hâfız bir araya gelir, onlar okur, Zeyd de yazardı. Hâlbuki böyle olmadı. Zeyd'den istenen, Resûlullâh'ın (s.a) huzûrunda yazılmış olan yazıları toplamak ve bunları Resûlullâh (s.a) ile ashâbın okuduğu tertîb üzere sıralamaktı. Onun için yazılı olarak getirilen her âyet, huzûr-ı nebevîde yazılıp yazılmadığı tahkîk edildikten sonra istinsâh ediliyordu. Ebû Bekr'in (r.a) Zeyd b. Sâbit'e (r.a), "Kur'ân'ı tetebbu' et ve topla!" demesinden maksad da buydu. Zeyd b. Sâbit'in, "Kur'ân'ı tetebbu' ettim ve yazılı bulunduğu aseblerden [yaprakları kesilmiş ve enli tarafına yazı yazılmış olan hurma dallarından], luhfelerden [ince beyaz taşlardan] ve ricâlin sudûrlarından [adamların göğüslerinden/ezberlerinden/hâfızalarından] cem' ettim" demesi de bunu îzâh ediyor. Zeyd b. Sâbit'in beyânından, onun iki işle meşğûl olduğu anlaşılıyor: A) Kur'ân'ın huzûr-ı nebevîde yazılan âyetlerini bulmak, B) Bunları bir cild hâlinde toplamak ve yerli yerine koymak. İşte bunun için Zeyd b. Sâbit, hâfızların hıfzına mürâcaat ediyordu. Zâten Ömer de, Kur'ân'ın cem'inde hâfızların hâfızasına mürâcaat edebilmek için bu işe bir ân evvel başlanmasını teklîf etmişti.

---

10 Ömer Rıza Doğrul, *Tanrı Buyruğu* "Giriş kısmı".

KUR'ÂN'IN OSMÂN DÖNEMİNDE CEM'İ ve YAZILIŞI

Zeyd b. Sâbit (r.a) tarafından cem' olunan Kur'ân-ı Kerîm nüshası, Ebû Bekr (r.a) tarafından muhâfaza olunmuş, onun vefâtını müteâkib Ömer'e (r.a) intikâl etmiş, sonra da Hafsa bt. Ömer'e (r.a) geçmişti. Osmân (r.a) zamânında zuhûr eden ba'zı hâl ve hâdiseler, Kur'ân-ı Kerîm'in resmen istinsâhını ve bu nüshaların merkezlere gönderilmesini, buna mukâbil kişisel nüshaların yakılarak ortadan kaldırılmasını îcâb ettirmiştir, ki şu rivâyet bunu îcâb ettiren şartları îzâh ediyor:

> Enes b. Mâlik (r.a) şöyle tahdîs etti: Ermenistan fethinde Sûriyeliler ile, Ezrebîcân [Azerbaycan] fethinde de Iraklılar ile birlikte harbeden ve Kur'ân'ı farklı farklı okumalarından müteessir olan Huzeyfe b. Yemân Osmân'a (r.a) gelip dedi ki:
>
> — Ey mü'minlerin emiri! Bu ümmet, yehûdî ve hristiyanların kitâblarını okumakta dûçâr oldukları ihtilâfa benzer bir ihtilâfa düşmeden evvel yetiş!
>
> Bunun üzerine Osmân (r.a), Hafsa'ya haber gönderip dedi ki:
>
> — Bize Kur'ân'ın yazılı olduğu sahîfeleri gönder de, sûreleri mushaflara nakledelim/istinsâh edelim. Sonra sahîfeleri sana iâde edelim.
>
> Bunun üzerine Hafsa (r.a), muhâfaza ettiği Kur'ân'ı Osmân'a (r.a) gönderdi. Osmân da Zeyd b. Sâbit (r.a), Abdullâh b. Zübeyr, Sa'îd b. Âs ve Abdurrahmân b. Hâris b. Hişâm'ı çağırtarak onlara Kur'ân'ı istinsâh etmelerini emretti. Onlar da asıl nüshadaki sûreleri mushaflara istinsâh edip naklettiler. Osmân (r.a), –Zeyd b. Sâbit'in (r.a) Medîneli ol-

>ması sebebiyle– Kureyşli olan diğer üç kişiye hitâben dedi ki:
> — Siz, Zeyd b. Sâbit ile Kur'ân'dan herhangi bir şeyde ihtilâf ettiğinizde, Kur'ân'ı Kureyş lisânı ile yazın. Çünkü o, Kureyş lisânı ile nâzil olmuştur.
> Onlar da böyle yaptılar. Nihâyet sahîfeleri Mushaflara istinsâh edip naklettiklerinde, Osmân asıl sahîfeleri Hafsa'ya iâde etti.
> Sonra her tarafa bu nüshalardan [istinsâh heyetinin istinsâh ettikleri Mushaflardan] birer tâne gönderdi. Bu gönderdiği Mushafların dışında kalan ve içinde Kur'ân yazılı bulunan her sahîfenin yâhûd Mushafın da yakılmasını emretti.[11]

Görüldüğü gibi, Osmân'ın (r.a) istinsâh ettirdiği Mushaflar, Ebû Bekr (r.a) döneminde cem' ve istinsâh edilen Mushaf'ın tıpkısı idi. Osmân (r.a), Kur'ân-ı Kerîm nüshalarını istinsâh ettirdikten sonra asıl nüshayı Hafsa'ya (r.a) iâde etti. Şâyet bu nüsha ile diğer nüshalar arasında –bilerek veyâ bilmeyerek yapılmış– en küçük bir fark bulunsaydı, Osmân (r.a) devrinde –ki ashâbın çoğu hayâtta idi– veyâ en azından Ali (r.a) döneminde mutlaka i'tirâz ve tenkîde sebeb olur, ortaya çıkarılırdı. Hâlbuki hiçbir i'tirâz sözkonusu olmamıştır, bilakis ashâb tarafından Osmân'ın (r.a) teşebbüsü gâyet olumlu karşılanmıştır.

Osmân (r.a) tarafından istinsâh ettirilen Mushaf sayısına gelince, en kuvvetli ve çoğunluk tarafından kabûl edilen görüşe göre bunların sayısı 4 idi; 1'i Medîne'de bırakıldı, diğer 3'ü ise Kûfe, Basra ve Şam'a gönderildi.[12]

---

11 *Sahîh-i Buhârî* ("Kitâbu Fadâili'l-Qur'ân").

12 Ebû Osman ed-Dânî, *el-Muknî fî Ma'rifeti Mersûmi'l-Mesâhi-fi'l-Emsâr.*

KUR'ÂN'DA HİÇBİR FAZLALIK ve EKSİKLİK YOKTUR

Birtakım zındıklar, Kur'ân-ı Kerîm hakkında kuşku uyandırmak için İbn Mes'ûd'un Mushafında Fâtiha sûresi'nin bulunmadığı ve yine onun Felâk ve Nâs sûrelerini Kur'ân'dan saymadığı yolunda rivâyetler uydurmuşlar[13] ve bu rivâyetler –ne yazık ki– önemli kabûl edilen birçok eserde de zikredilmiştir. Buna rağmen İslâm düşmanı Prof. Noldeke bile Osmân'ın (r.a) istinsâh ettirdiği Mushafların en sahîh nüshalar olduğunu i'tirâf etmiştir:

> Osmân'ın istinsâh ettirdiği nüshaya ciddiyetle muhâlefet eden yegâne zâtın İbn Mes'ûd olduğu anlaşılıyor. İbn Mes'ûd, ashâbın en eskilerinden olduğu gibi, Peygamber'in birçok husûsî hizmetlerini de görmüş, mütefekkir ve fakîh bir zâttı. Fakat onun muhâlefeti bir te'sîr icrâ etmemişti. Osmân'ın aczi dolayısıyla vukûbulan birtakım hareketlerinin derhal bütün müslümanlar tarafından itirâz ile karşılandığını düşünecek, Osmân devrinde Kur'ân'ı doğrudan doğruya

---

13 Nitekim İmâm Nevevî ve Fahruddîn er-Râzî, İbn Mes'ûd'un Fâtiha ve Felâk-Nâs sûrelerini Kur'ân'dan saymadığı yolundaki rivâyeti reddetmiş; bu haberin asılsız olduğunu söylemişlerdir (İzzet Derveze, *et-Tefsîru'l-Hadîs* ve *Qur'âni'l-Mecîd;* Suyûtî, *el-İtqân*). İbn Hazm ve Zerkeşî de, "Bu [Abdullâh b. Mes'ûd'un mezkur sûrelerin Kur'ân'dan olduğunu inkâr ettiğine dâir vârid olan rivâyetler], İbn Mes'ûd'a isnâd edilmiş bir yalandır ve uydurmadır" demişlerdir (Mennâ Halîl el-Kattân, *Ulûmu'l-Qur'ân: Kur'ân İlimleri;* Hüseyin Küçükkalay, *Abdullâh ibn Mes'ûd ve Tefsîr İlmindeki Yeri;* Zerkeşî, *el-Burhân*).

Muhammed'den öğrenen müslümanlar bulunduğunu dikkat gözünden uzak tutmayacak olursak, o zamân Osmân tarafından istinsâh ettirilen Kur'ân nüshalarının en sahîh nüsha olduğunu kabûle mecbûr oluruz. Çünkü hiçbir fırka, hattâ Ali'nin fırkası bile Osmân'ın hareketinde bir hatâ bulamamış yâhûd Osmân ile âilesinin en kuvvetli taraftarlarından biri olan Zeyd'in topladığı nüshayı reddetmemiştir.[14]

İbn Mes'ûd, Fâtihâ ve Muavvezeteyn'i [Felâk ve Nâs sûrelerini] Mushafında bulundurmamaktadır.[15]

Prof. Noldeke'nin, "Osmân'ın istinsâh ettirdiği nüshaya ciddiyetle muhâlefet eden yegâne zâtın İbn Mes'ûd olduğu anlaşılıyor" ve "İbn Mes'ûd, Fatihâ ve Muavvezeteyn'i [Felâk ve Nâs sûrelerini] Mushafında bulundurmamaktadır" şeklindeki iddiâsının, ciddî hiçbir mesnedi yoktur. Yukarıda da ifâde ettiğimiz üzere, bu husûstaki rivâyetler, zındıklar tarafından uydurulup İbn Mes'ûd'a (r.a) isnâd edilmiştir.[16] Nitekim İbn Nedîm *Fihrist*'inde, İbn Mes'ûd'a (r.a) âid olduğu iddiâ edilen bu Mushaflardan birkaçını gördüğünü, bunlar arasında birbirine mutâbık iki nüshanın bile mevcûd olmadığını; diğer taraftan, İbn Mes'ûd'a (r.a) isnâd edilen ve kendisinin de tedkîk ettiği 200 senelik bir nüshada da Fâtiha sûresi'nin –iddiâ edildiğinin aksine– mevcûd olduğunu ifâde eder.[17] Aynı hakîkat, İbn İs-

---

14 Ömer Rıza Doğrul, *Tanrı Buyruğu* "Giriş kısmı".

15 Ömer Rıza Doğrul, *Tanrı Buyruğu* "Giriş kısmı".

16 Bkz. İzzet Derveze, *et-Tefsîru'l-Hadîs* ve *Qur'âni'l-Mecîd;* Suyûtî, *el-İtqân;* Mennâ Halîl el-Kattân, *Ulûmu'l-Qur'ân: Kur'ân İlimleri;* Hüseyin Küçükkalay, *Abdullâh ibn Mes'ûd ve Tefsîr İlmindeki Yeri;* Zerkeşî, *el-Burhân.*

17 Tayyib Okiç, *Tefsîr ve Hadîs Usûlünün Ba'zı Mes'eleleri;* M. Abdullah Draz, *Kur'ân'ın Anlaşılmasına Doğru.*

hâk tarafından da ortaya konur: İbn İshâk (zikreden, Dr. Jeffery) zikri geçen Mushaf'ın pek çok nüshaları arasında, birbirinin aynı olan iki nüsha bile bulunmadığını bildirmektedir.[18] Yine, Zirr b. Hubeyş'ten (ö. 83 h.) gelen kırâ'atte İbn Mes'ûd Mushafında –iddiâ edildiğinin aksine– hem Fâtiha ve hem de Muavvazeteyn'in [Felâk ve Nâs sûrelerinin] mevcûd olduğu görülmektedir.[19]

Hakkında birtakım rivâyetler bulunan Ubey b. Ka'b'ın (r.a) Mushafına gelince: Bu husûsta Prof. Noldeke şöyle diyor:

> Ubey b. Ka'b mecmuası [nüshası], bugün elimizde bulunan nüshanın aynı idi. Ubey b. Ka'b bu nüshayı, Zeyd b. Sâbit'in asıl nüshasından nakletmiş olmalıdır. İbn Mes'ûd'un sûreleri sıralamasına âid fihrist de mevcûd olduğundan, onun mecmuası [nüshası] hakkında da aynı şeyi söyleyebiliriz. Anlaşılan uzun sûreleri başa geçirmek ve kısa sûrelere takdîm etmek, Zeyd'den fazla İbn Mes'ûd'un eseridir. İbn Mes'ûd, Fatihâ ve Muavvezeteyn'i [Felâk ve Nâs sûrelerini] Mushafında bulundurmamaktadır. Ubey ise Kur'ân mecmuasına [nüshasına], Muhammed tarafından söylenilen iki du'âyı [kunut du'âlarını] ilâve etmiştir. Bu gibi du'âların Kur'ân'a nisbeti üzerinde ihtilâf hâsıl olduğu istihrâc edilebilir. Bu mecmualardaki kırâ'at ihtilâfları da pâyidâr kalmıştır. Bu kırâ'atlerin bir kısmı meşhûr kırâ'atin mâdûnunda olduğu hâlde, ba'zıları onun seviyesindedir, az bir kısmı ise ona tercîhe şâyândır.[20]

---

18 M. Abdullah Draz, *Kur'ân'ın Anlaşılmasına Doğru*.

19 Hüseyin Küçükkalay, *Abdullâh ibn Mes'ûd ve Tefsîr İlmindeki Yeri;* Suyûtî, *el-İtqân;* Zerkeşî, *el-Burhân*.

20 Ömer Rıza Doğrul, *Tanrı Buyruğu* "Giriş kısmı" (Ansiklopediya Britanica'nın "Muhammedîlik" maddesinden naklen).

Prof. Noldeke'nin, "Ubey ise Kur'ân mecmuasına, Muhammed tarafından söylenilen iki du'âyı ilâve etmiştir. Bu gibi du'âların Kur'ân'a nisbeti üzerinde ihtilâf hâsıl olduğu istihrâc edilebilir [çıkarılabilir]" sözü de dayanaktan yoksundur. Evvelâ şunu belirtelim ki, Ubey b. Ka'b'ın Mushafının –eğer böyle bir Mushaf varsa– diğer Mushaflardan ayrı bir husûsiyyetinin veyâ fazlalığının olduğuna dâir sahîh hiçbir rivâyet yoktur. Geç dönemlere âid ba'zı eserlerde birtakım zayıf rivâyetler varsa da, bunlar, Buhârî gibi mutemed muhaddislerin rivâyetleri tarafından nakzedilmektedir. Aslında bu husûsta hiçbir delîle ihtiyaç olmadığı gibi, fazla söze de hâcet yoktur: Ubey b. Ka'b'ın, ashâbın tümüne muhâlefet ederek Mushafına iki du'â [kunut du'âlarını] eklemesinin ve bunların Kur'ân'dan olduğunu iddiâ etmesinin mümkün olmadığı âşikârdır.

Şiîler'den [Ca'ferîler'den/İmâmiyye'den] ba'zılarının Kur'ân-ı Kerîm'in tahrîf edildiğini iddiâ etmelerine gelince: Şiîlerin ekserisi bu iddiâyı reddeder. Şiîlerin önemli âlimlerinden ikisinden; Ebû Câfer Muhammed b. Ali ibn Bâbeveyh el-Kummî [Şeyh Sâduk] (ö. 381 h.) ile Molla Muhsin'den birer alıntı yapmakla yetinelim:

- İnancımız odur ki, Yüce Allâh'ın, Nebîsi Muhammed'e (s.a) indirdiği Kur'ân, iki kapak [deffeteyn] arasındadır; insânların ellerinde olandır ve bundan fazlası değildir. Bizim, Kur'ân'ın bundan [mevcûd hâlinden] fazla olduğunu söylediğimizi ileri süren, bir yalancıdır.[21]
- İçimizden ba'zı kimseler ve Haşvîler, Kur'ân'da tahrîf ve

---

21 Ebû Ca'fer Muhammed b. 'Alî ibn Bâbeveyh el-Kummî [Şeyh Sadûk], *Risâletu'l-İ'tikâdâdi'l-İmâmiyye* [*Şiî-İmâmiyye'nin İnanç Esâsları*].

noksan olduğunu söylüyorlar. Fakat dostlarımızın ve ekseriyetimizin itikâdı buna muhâliftir. Çünkü Kur'ân, Hz. Muhammed'in mu'cizesidir ve dîn ilmlerinin kaynağıdır. Müslümanlar bu kitâbı muhâfaza için hiçbir gayreti esirgememişler ve Kur'ân'ın herhangi bir tahrîfe uğramasına mâni olmuşlardır. Kur'ân, elimizde bulunan şekliyle Resûl-i Ekrem'in hayâtında toplanmış ve böylece sıralanmıştır.[22]

KUR'ÂN'IN İNDİRİLİŞ AMACI

Kur'ân-ı Kerîm, insânlar için bir hidâyet olması, âyetleri insânlar tarafından tedebbür ve tezekkür edilmesi, ittikâ edilmesi; îmân edenlerin îmânda sâbit kılınması ve müslümanlara, muttakîlere bir hidâyet ve müjde, ulü'l-elbâb için bir tezekkür olması için indirilmiştir:

İnsânlar için bir hidâyet, hidâyetten ve furkândan [hakk ile bâtılı ayırandan] beyyineler [apaçık delîller] olarak Kur'ân onda [Ramazân ayı'nda] indirilmeye başlandı. (Bakara/185)

Söyle onlara: "Onu [vahyi/Kur'ân'ı] Rabbinden hakk ile Rûhu'l-Kudüs [Cebrâîl] indirdi, ki îmân edenleri tesbît etmek [îmânda sâbit kılmak] ve müslümanlara [Allâh'a teslîm olanlara/kendilerini Allâh'a teslîm edenlere] bir hidâyet, bir müjde olmak için." (Nahl/102)

Elif-Lâm-Mîm. Şu o kitâb –ki onda [o kitâbda] rayb yoktur– muttakîler için bir hidâyettir. (Bakara/1-2)

Bir kitâb ki mübârek, âyetlerini tedebbür etsinler ve ulü'l-elbâb tezekkür etsin diye onu sana indirdik. (Sâd/29)

---

22 Ömer Rıza Doğrul, *Tanrı Buyruğu* "Giriş kısmı" (*Tefsîr-i Sâfî*'den naklen).

> Andolsun ki bu Kur'ân'da insânlar için her türlüsünden mesel darbettik ki tezekkür etsinler; hiçbir eğriliği bulunmayan Arabî bir hitâbe ki ittikâ etsinler. (Zümer/27-28)

Bu bakımdan, hastalar ve hastalıklar yâhûd ölmek üzere olanlar ve ölüler için okuyarak indiriliş amacına aykırı biçimde kullanmak veyâ mistik ve bâtınî çıkarımlarda bulunmak veyâ cifr ve ebced hesâblarına konu yapmak veyâ bilimsel îcâdları, keşfleri, modern bakış açılarını, kabûlleri, anlayış ve sistemleri onaylatmak üzere –murâdı hilâfına– yorumlamak Kur'ân'ı işlevsiz kılar.[23]

KUR'ÂN'IN PARÇA PARÇA İNDİRİLMESİNİN HİKMETİ

Allâh Teâlâ Kur'ân-ı Kerîm'i, Resûlullâh'ın (s.a) gönlüne iyice yerleştirmek ve müşriklerin getirdikleri mesellere karşılık hakkı ve tefsîrin/açıklamanın daha güzelini getirmek için yirmi küsur yılda peyderpey [lüzûm hâsıl oldukça parça parça] indirmiştir:

> O küfredenler dediler ki: "O Kur'ân o'na [Muhammed'e], cümlesi birden [toptan] indirilseydi ya!"
> Biz onu [o Kur'ân'ı] gönlüne iyi tesbît ed(ip yerleştir)elim diye böyle (ceste ceste/parça parça) indirdik ve fevkalâde bir tertîl ile tertîl eyledik. Hem, (Kur'ân'ın ceste ceste/par-

---

23 Özellikle son dönemlerin modası hâline gelen "bilimsel/bilimci tefsîr" husûsunda ayrıntılı bilgi için bkz. Dücane Cündioğlu, *Tefsîr'de Helenizm: "Bilimsel Tefsîr" Zaafı ve Eleştirisi* ("Bilgi Hikmet" Dergisi, 1993, sayı: 4) ve *Kur'ân ve Dile Dair* ve *Kur'ân Çevirilerinin Dünyâsı.*

ça parça indirilmesinin bir hikmeti de şudur ki) onlar [o küfredenler] sana herhangi bir mesel ile gelmezler ki, mutlaka Biz sana hakkı ve tefsîrin daha güzelini getirmiş olmayalım. (Furkân/32-33)

KUR'ÂN'IN KIRÂ'ATİ: YEDİ-ON KIRAAT ve YEDİ HARF [EL-AHRUFU'S-SEB'A]

YEDİ-ON KIRAAT

Abdullâh b. Âmir (ö. 118 h.), Abdullâh b. Kesîr (ö. 120 h.), Âsım b. Behdele (ö. 127 h.), Ebû Amr b. el-A'lâ el-Basrî (ö. 154 h.), Hamza b. Habîb (ö. 156 h.), Nâfi b. Abdirrahmân (ö. 169 h.) ve el-Kisâî (ö. 189 h.) kırâ'atlerinin –ki İbn Mücâhid (ö. 324 h.) tarafından belirlenip seçilmiştir– ve ba'zılarına göre de bunlara ilâve olarak Ebû Ca'fer Yezîd b. el-Ka'ka' (ö. 130/132 h.), Ya'kûb b. İshâk el-Hadramî (ö. 205 h.) ve Halef ibn Hişâm (ö. 229 h.) kıraatlerinin –ki Ebû Bekr b. Mihran en-Neysabûrî (ö. 381 h.) tarafından belirlenip seçilmiştir–[24] mü-

[24] Mustafa Öztürk, *Tefsîr Târihi Araştırmaları:* İbn Mücâhid (ö. 324 h.), *Kitâbu's-Seb'a fi'l-Qırâ'at* isimli eserinde kırâ'atleri ve kırâ'at imâmlarını yedi ile sınırlandırmış, bu da kabûl görmüştür. Oysa ki kırâ'atle ilgili ilk eserlerde "7 kırâ'at"ten hiç söz edilmemiş, aksine 20'den fazla kurrânın kırâ'atlerine yer verilmiştir. Nitekim Ebû Muhammed Mekkî şöyle diyor: "Kırâ'at ilminde imâm vasfını hâiz müellifler, eserlerinde bu 7 imâmdan çok daha üstün mertebede olan 70 küsur kurrânın ismini saydılar. Hattâ ba'zı âlimler eserlerinde bu 7 kurrâdan bir kısmını (meselâ, Ebû Hatim ve ba'zı müellifler; Hamza, Kisâî ve İbn Âmir'in isimlerini) hiç zikretmediler. (...) Kaldı ki Kisâî'nin 7 kırâ'at imâmının arasına katılması, İbn Mücâhid'in ma'rifetiyle Me'mûn döneminde, yani daha dün gerçekleşti."

tevâtir olduğu iddiâ edilmiştir. Ancak bu iddiâ –hakklı olarak– kuşkuyla karşılanmış; kırâ'atlerin ahad, hattâ kısmen ictihâdî oldukları ve şazlardan hâli olmadıkları ifâde edilmiş, kimi kurrâ, âlim ve gramerciler tarafından da bu kırâ'atlerden ba'zısı ve İbn Mücâhid'in kurrâ seçimi tenkîd edilmiştir.[25]

Öyleyse İbnu'l-Cezerî'nin (ö. 833 h.) de belirttiği gibi –ki İbn Miksem (ö. 354 h.), Ahmed b. Ammâr el-Mehdevî (ö. 430 h.), Mekkî b. Ebî Tâlib (ö. 437 h.), Ebû 'Amr ed-Dânî (ö. 444 h.) ve Ebû Şâme (ö. 665 h.) de aynı görüştedir–, Resm-i Osmânî'ye [Hz. Osmân tarafından cem' ve istinsâh ettirilen Mushafın yazısına] ve Arab diline uygun olup güvenilir yollarla nakledilmiş her kırâ'at dikkate alınabilir.[26] Ama sâdece dikkate alınabilir; daha öteye gidip bunların –birtakım rivâyetlere, nakillere ve kabûllere dayanılarak– Allâh'a, Cebrâîl'e ve Pey-

---

25 Zerkeşî, *el-Burhân;* Mehmet Ünal, *Kur'ân'ın Anlaşılmasında Kırâ'at Farklılıklarının Rolü;* Tabatabaî, *İslâm'da Kur'ân;* Abdurrahman Çetin, *Kırâ'atların Tefsîre Etkisi, Kur'ân'ın Farklı Yorumlarına Te'sir Eden Kırâ'atlar;* Mennâ Halil el-Kattân, *Ulûmu'l-Qur'ân: Kur'ân İlimleri;* Mustafa Öztürk, *Tefsîr Târihi Araştırmaları:* Nitekim Ebû Şâme el-Makdisî (ö. 665 h.) şöyle demektedir: "Biz, 'Sahîh kırâ'atler yedi kırâ'at imâmına nisbet edilen ve onlardan nakledilen kırâ'atlerdir' dediğimizde, 'yedi kırâ'at imâmından rivâyet edilen kırâ'atlerin tümü sahîhtir' fikrini savunmuş olmuyoruz. Bilakis, söz konusu imâmlardan nakledilen kırâ'atlerden ba'zıları, üç temel sıhhat şartından birini taşımaması hasebiyle zayıf ve şazdır."

26 Abdurrahman Çetin, *Kırâ'atların Tefsîre Etkisi, Kur'ân'ın Farklı Yorumlarına Te'sir Eden Kırâ'atlar;* Mehmet Ünal, *Kur'ân'ın Anlaşılmasında Kırâ'at Farklılıklarının Rolü;* Mustafa Öztürk, *Tefsir Târihi Araştırmaları.*

gamber'e âid kabûl edilmesi, Kur'ân'ın mevsûkiyyetine halel getirir.[27]

YEDİ HARF [EL-AHRUFU'S-SEB'A]

Resûlullâh'ın (s.a), "Cebrâîl bana bir harf üzere okuttu da, ona mürâcaat ettim ve yedi harfe ulaşıncaya kadar mürâcaatımı tekrârladım"[28] ve "Kur'ân yedi harf üzere nâzil oldu, ondan kolayınıza geleni okuyun"[29] dediği rivâyet edilmektedir. "Yedi harf" ile alâkalı bu rivâyetler sahîh olsa bile kimseye bir faydası yoktur; zîrâ "yedi harf" ile ne kasdedildiği belli değildir; o kadar belli değildir ki, herkes keyfine göre bir yakıştırmada bulunmuş ve bu husûstaki görüşler 60'a ulaşmıştır.[30a] Nitekim Ebû Bekr ibnu'l-Arabî de bu husûsa, "yedi harf"in ne ma'nâya geldiğine dâir bir nass ve bir eser bulunmadığını, bu sebeble de herkesin kendince bir şeyler söylediğini belirterek işâret etmiştir.[30b] Kur'ân târihinin ilk dönemlerinde "el-Ahru-

---

27 Bir misâlle yetinelim: Ebu'l-Leys es-Semerkandî diyor ki: "Eğer, 'Bir âyetin iki kırâ'at ile okunması durumunda, Allâh ikisiyle de mi buyurmuştur, yoksa sâdece biriyle mi buyurmuştur?' diye sorulursa, şöyle cevâb verilir: Kırâ'atlerden her birinin diğerinden ayrı bir anlamı varsa, Allâh her ikisiyle de buyurmuş demektir, ki bu durumda her iki kırâ'at de ayrı âyet mesâbesinde olur. İki kırâ'atin anlamının bir olması durumunda ise, Allâh biri ile buyurmuş, fakat her iki şekilde de okunmasına ruhsat vermiş demektir." (*Bahru'l-Ulûm*)

28 *Sahîh-i Buhârî.*

29 *Sahîh-i Buhârî* ve *Sahîh-i Müslim.*

30a Subhi es-Sâlih, *Kur'ân İlimleri.*

30b Abdurrahman Çetin, *Kur'ân-ı Kerîm'in İndirildiği Yedi Harf ve Kırâ'atlar.*

fu's-Seb'a" [yedi harf] adı altında yapılan tartışma ve ihtilâflar, –büyük ihtimâlle– Kur'ân'ın "sözlü bir metin" oluşundan kaynaklanmıştır.[31]

KUR'ÂN'IN İ'CÂZI/EŞSİZLİĞİ

Kur'ân-ı Kerîm'i tebliğ etmeye başlamasıyla birlikte Mekkeli müşrikler Muhammed'i (s.a) mecnûn [cinnlenmiş/cinnin te'siri altına girmiş], şâir, kâhin, sihrbaz-sihrlenmiş telakkî ettiler, fakat çok geçmeden işin ciddiyetini anlayarak îmân edenleri dînlerinden döndürmek için yapmadıklarını bırakmadılar; lâkin mü'minler Kur'ân sâyesinde öyle bir hâlet-i rûhiyeye bürünmüşlerdi ki her şeylerini fedâya hazırdılar. Kur'ân'ı, Muhammed (s.a) tarafından uydurulan, cinnler ve şeytânlar tarafından getirilen bir söz telakkî edenlere Kur'ân meydan okudu:

> Eğer insânlar ve cinnler bu Kur'ân'ın mislini/benzerini getirmek üzere toplansalar, birbirlerine destek de olsalar yine onun benzerini getiremezler. (İsrâ/88)
>
> Yine de, "Onu (Muhammed) uydurdu" diyorlar. "Öyle ise" de, "haydin onun gibi uydurma on sûre getirin, –Allâh'ın dûnundan [berisinden/aşağısından/altından] gücünüzün yettiklerini de çağırın– eğer sâdıklarsanız." (Hûd/13)
>
> Yine de, "Onu (Muhammed) uydurdu" diyorlar. De ki: "Öyle ise, haydi onun misli/benzeri bir sûre getirin ve Allâh'ın dûnundan [berisinden/aşağısından/altından] gücünüzün yettiklerini de çağırın, eğer (iddiânızda) doğru iseniz." (Yûnus/38)

---

31 Dücane Cündioğlu, *Sözlü Kültür'den Yazılı Kültür'e Anlamın Târihi*.

> Eğer kulumuza indirdiğimiz [Kur'ân] husûsunda rayb içinde iseniz, haydi onun ayarından bir sûre getirin, –Allâh'ın dûnundan [berisinden/aşağısından] gücünüzün yettiklerini de çağırın– eğer sâdıksanız. (Bakara/23)

Mü'minler, Kur'ân'ın irşâdı, aydınlatıcılığı, temizleyiciliği ve dönüştürücülüğü sâyesinde câhiliyye ve küfr pisliklerinden sıyrılıp tertemiz bir hayâta adım attılar. Öyle ki, yeryüzünde eşine az rastlanır fazîlet timsâli bir cemaat vücûda geldi. Bu hakîkat, İslâm ve Kur'ân düşmânları tarafından da i'tirâf edilmiştir:

> • En eski zamânlardan beri Mekke ve Arabistan yarımadası, rûhânî bir gerilik içinde idi. Hristiyanlık ve Yehûdîlik'in basit ve muvakkat te'siri yâhûd Arab kafasının felsefî düşünce taharrileri, sâkin bir gönlün sathı üzerindeki temevvaçler gibi idi. Fakat sathın altı sâkin ve hareketsizdi. Halk; cehâlet, zulm ve tecâvüz içinde yaşaya yaşaya ahlâksızlık gayyâlarına batmıştı. Onların dîni; en kaba putperestlik, îmânları; görülmeyen şeylere hurâfe-perestâne bir korku beslemekti... Hicretten 13 sene evvel Mekke bu müthiş gerilik içinde en sefil hayâtı sürdürüyordu. Fakat bu 10 sene ne muazzam bir inkılâba şâhid oldu!.. Yehûdîlik, Medîne halkının kulaklarında mütemâdiyen çınlayan bir dîndi. Fakat Arablar, ancak Muhammed'in rûhları titreten sesini duyduktan sonra uykularından uyandılar ve yepyeni, samîmi bir hayâta birden-bire kavuştular.[32]
>
> • Arablar derecesinde, birbirinden ayrı bir millet bulmak müşkildi. Fakat birdenbire bir mu'cize vukûbuldu. Şahsiye-

---

32 Ömer Rıza Doğrul, *Tanrı Buyruğu* "Giriş" kısmı (William Muir'in, *Muhammed'in Hayâtı* isimli eserinden naklen).

tine güvenen ve insânları Allâh yolunda irşâd da'vâsıyla ortaya çıkan bir adam [Muhammed], birden-bire imkânsız olan şeyi yaptı, yâni bu birbiriyle dövüşen, didişen insânları birleştirdi.[33]

• İster büyük mürşidin [Muhammed'in], ister en güzîde insânlardan olan ashâbının hayâtını yâhûd ister onların fethettikleri muhtelif memleketlerde tatbîk ettikleri hareket tarzını veyâ onların cesâret, fazîlet ve hissiyâtını nazar-ı i'tibâra alalım: İlk müslümanların hayâtında karşılaşacağımız hâdiseler derecesinde târihin iftihâr edeceği hâdiselerin bir eşine tesâdüf edemeyiz.[34]

• O [Kur'ân], Muhammed'in iddiâ ettiği yegâne mu'cize, "Dâimî mu'cize" dediği bir kitâb idi ve hakîkaten de o bir mu'cizedir.[35]

• Kur'ân, iknâ gücüne, belâğâtine ve hattâ terkibine erişilmez bir kitâbdır.[36]

• Arabların İslâm sâyesinde medenîleştikleri kadar hızlı medenîleşen başka bir toplum yoktur.[37]

---

33 Mevlânâ Muhammed Ali, *İslâm Dîni;* Ömer Rıza Doğrul, *Tanrı Buyruğu* (*The İns and Outs of Mesopotamia*'dan naklen).

34 Ömer Rıza Doğrul, *Tanrı Buyruğu* "Giriş" kısmı (Kont Boulainvelliers'in, *Muhammed'in Hayâtı* isimli eserinden naklen).

35 Mevlânâ Muhammed Ali, *İslâm Dîni* (Bosworth Bmith'in *Life of Mohammed* isimli eserinden naklen).

36 Mevlânâ Muhammed Ali, *İslâm Dîni* (Hirschfeld'in, *New Researches* isimli eserinden naklen).

37 Mevlânâ Muhammed Ali, *İslâm Dîni* (Hirschfeld'in, *New Researches* isimli eserinden naklen).

> • En güzîde Arab muharrirlerinin, Kur'ân değerinde birşey ortaya koymayı başaramamaları şaşılacak birşey değildir.[38]

Kur'ân'ın metni, ma'nâ yüklü lafızlardan, bu lafızlarla kâim ma'nâlardan ve lafızlarla ma'nâları bir araya getiren nazmdan meydana gelir. Kur'ân'ın lafızları, Kur'ân nâzil olmadan önce Arabların bildiği, konuştuğu lafızlar idi; bu lafızların ma'nâları da yine aynı şekilde onların bildikleri ma'nâlar idi. Allâh Teâlâ, onlara bilmedikleri lafız ve ma'nâlarla hitâb etmemiş, bilakis murâdını bu lafız ve ma'nâlar vâsıtasıyla onlara bildirmiştir. Ebû Süleymân el-Hattâbî (ö. 388 h.) *Beyânu İ'câzi'l-Qur'ân* adlı eserinde bu hakîkati şu şekilde dile getirmektedir:[39]

> Bir kelâm ancak şu üç unsurla kâim olur: Ma'nâyı taşıyan lafız, lafızla kâim bir ma'nâ ve bu ikisini birbirine bağlayan bir nazm.[40]

Hattâbî, bu üç unsurun da Kur'ân'da mükemmel bir sûrette bir araya geldiğini göreceklerini, Kur'ân'ın lafızlarından daha fasih, daha düzgün, daha hoş bir lafız, Kur'ân'ın ma'nâla-

---

38 Mevlânâ Muhammed Ali, *İslâm Dîni* (Palmer'in, *to Translation of Qur'ân* isimli eserinden naklen).

39 Dücane Cündioğlu, *Sözlü Kültür'den Yazılı Kültür'e Anlam'ın Târihi*. İbn Cerîr et-Taberî de aynı hakîkate başka bir açıdan dikkat çekmektedir: "Allâh Teâlâ Arablara hitâb ederken, onlara maksadını anlatmak ve Arabların kendi aralarında birbirlerine hitâb ederken kasdettikleri anlamı bildirmek için hitâb etmiştir" (İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Qur'âni'l-'Azîm*).

40 Dücane Cündioğlu, *Sözlü Kültür'den Yazılı Kültür'e Anlam'ın Târihi* (Hattâbî'den naklen).

rından, konuları itibâriyle daha önde, özellikleri itibâriyle daha üstün bir ma'nâ, Kur'ân'ın nazmından te'lif bakımından daha güzel, uyum ve şekil bakımından daha kuvvetli bir nazm bulamayacaklarını söyler. Ona göre bu üç unsur da diğer sözlerde ayrı ayrı bulunabilir; ancak hepsi bir arada alîm ve kadîr olan Allâh'ın Kelâmı'ndan başka bir kelâmda bulunamaz. Râğıb el-İsfehânî ise (ö. 425? h.) –*Câmîu't-Tefâsîr* adlı eserinin mukaddimesinde yazdığı üzere– lafız ve ma'nâ'nın Kur'ân'ın unsuru olduğu ve fakat nazm'ın Kur'ân'ın unsuru değil, sûreti olduğu kanaatindedir. O, Kur'ân'ın zâtına taalluk eden i'câzın, onun lafzıyla ve ma'nâsıyla alâkalı olmadığını düşünmektedir. Râğıb el-İsfehânî'nin bu görüşlerini şimdi kendi kaleminden okuyalım:[41]

> Kur'ân'ın i'câzı, "Kur'ân'ın fesâhetine taalluk eden i'câz" ve "insânları ona muâraza etmekten/benzerini getirmekten alıkoyan i'câz [*sarfe*]" olmak üzere iki açıdan ele alınabilir. Kur'ân'ın fesâhetine taalluk eden i'câz, Kur'ân'ın lafız ve ma'nâdan mürekkeb olan unsuruyla alâkalı değildir; zîrâ *Arabca bir metin olarak...* (Yûsuf/2) veyâ *Arab diliyle...* (Şu'arâ/195) âyetlerinde olduğu gibi, Kur'ân'ın lafızları, Arabların lafızlarıdır. Allâh Teâlâ, *Elif-Lâm-Mîm. Şu o kitâb –ki...* (Bakara/1-2) şeklinde bir ifâde kullanmakla, Kur'ân'ın da tıpkı bunlar gibi kelâmın maddesini teşkil eden harflerden mürekkeb bir söz olduğunu îmâ etmiştir. Kur'ân'ın fesâhetine taalluk eden i'câz, onun ma'nâlarıyla da alâkalı değildir; zîrâ, *Muhakkak ki bu* [*Kur'ân'ın anlattıkları*] *önceki Kitâblarda da vardır* (Şu'arâ/196) veyâ *Onlara, önceki sahîfelerde olanların açıklaması gelmedimi?!*

---

41 Dücane Cündioğlu, *Sözlü Kültür'den Yazılı Kültür'e Anlam'ın Târihi*.

(Tâ-Hâ/133) âyetlerinde olduğu gibi, Kur'ân'ın ma'nâlarından bir çoğu semâvî Kitâblarda mevcuddur; dolayısıyla Kur'ân'ın i'câzı "maarif-i ilâhiyye, mebde ve meâd'ın beyânı, ihbâr-ı ğayb" gibi ma'nâ cihetinden bir mu'cize de değildir. Çünkü Kur'ân'ın i'câzı, Kur'ân'a, onun salt Kur'ân olması haysiyyetiyle râci değildir; bilakis bütün bunlar, önceden ta'lîm ve taallüm olmaksızın husûle gelmiştir. Meselâ ğaybî ihbar, ister bu nazmla veyâ bir başkasıyla, ister Arabca'yla, ister Farsça'yla veyâ başka bir dille, ister ibâreyle veyâ işâretle vârid olsun, en nihâyet muğayyeb'i ihbardan ibârettir. Kur'ân, kendisine mahsûs nazmı sebebiyle Kur'ân'dır; tıpkı şiir'in kendisine mahsûs nazmıyla şiir, hutbe'nin kendine mahsûs nazmıyla hutbe olması gibi. Nazmı, Kur'ân'ın sûreti, lafız ve ma'nâsı ise onun unsurudur. Sûretlerin değişmesiyle, bir şeyin sâdece hükmü ve ismi değişir, unsuru değişmez. Meselâ yüzük, küpe ve bilezik gibi zînet eşyâlarının sûretlerinin değişmesiyle isimleri değişir ve fakat altın veyâ gümüş olan unsuru değişmez. Nitekim altından, gümüşten veyâ demirden yapılan yüzüğe –unsuru farklı da olsa– yine "yüzük" adı verilir. Buna mukâbil sâdece altından yapılmış zînet eşyâlarının sûretleri değişirse –unsuru aynı olsa bile– isimleri de değişir. Bu husûs iyice anlaşıldığında, Kur'ân'a mahsûs olan i'câzın, yine Kur'ân'a mahsûs bir nazmla alâkalı olduğu hemen anlaşılır.[42]

Bütün zamânlarda kendi doğruluğunun yaşayan bir delîli olan; ferdde, âilede, toplumda büyük bir dönüşüm; maddî-ma'nevî, aklî-rûhî bir uyanış meydana getiren Kur'ân-ı Kerîm

---

42 Dücane Cündioğlu, *Sözlü Kültür'den Yazılı Kültür'e Anlam'ın Târihi* (Râğıb el-İsfehânî'den naklen).

eşsiz bir mu'cizedir. Dolayısıyla Kur'ân'ın i'câzı/eşsizliği, taklid edilemezliği ve benzerinin getirilemezliği; onun fesâhet ve belâgatinden ziyâde hidâyetinde aranmalıdır.[43] Nitekim Allâh Teâlâ buyuruyor ki:

> Şimdi onlara indimizden o hakk [Kur'ân] gelince, "Niçin Mûsâ'ya verilenin misli verilmedi" dediler. Önceden Mûsâ'ya verilene de küfretmedilermi?! "İki sihir tezâhür etti" dediler ve "Doğrusu biz hepsine kâfirleriz" dediler. De ki: "O hâlde Allâh indinden bu ikisinden [Tevrât'la Kur'ân'dan] daha hidâyetkâr bir kitâb getirin de ben ona tâbi olayım, eğer sâdıksanız". (Kasas/48-49)

MUSHAFLARIN HAREKELENMESİ ve NOKTALANMASI

Osmân'ın (r.a) istinsâh ettirdiği mushaflarda nokta, hareke ve şekiller mevcud değildi. Arablar fıtrî melekeleriyle bunların arasını ayırabiliyor; doğru okuyabilmek için şekil, hareke ve noktalamaya ihtiyaç duymuyorlardı. Ebû Ahmed el-Askerî'nin (ö. 382 h.) de belirttiği gibi, halk, Abdulmelik b. Mervân'ın hilâfetine kadar 40 küsur sene Osmân (r.a) Mushaflarını bu şekilde okumaya devam etti.[44] Ğayr-i Arablarla karışma nedeniyle Arab dilinde baş-gösteren bozulma, –doğru okunmasını sağlamak için– Kur'ân'ın noktalanmasını ve harekelenmesini gerekli kıldı. Başlangıçta hareke, noktalardan ibâret olup tedrîcen gelişerek hicrî 3. asırda zirveye ulaştı. Kur'ân'ı ilk nokta-

---

43 Fahruddîn er-Râzî, *Tefsîr-i Kebîr;* W.M. Montgomery Watt, *Muhammed'in Mekkesi.*

44 Subhi es-Sâlih, *Kur'ân İlimleri.*

layanın, noktalamaya ilk başlayanın kim olduğu husûsu ihtilâflıdır. Bu konuda üç isim öne çıkmaktadır: Ebu'l-Esved ed-Düelî, Yahyâ b. Ya'mer (ö. 120 h.) ve Nasr b. Âsım el-Leysî (ö. 89 h.). Ba'zılarına göre Kur'ân-ı Kerîm'i –Ziyâd'ın veyâ Abdulmelik b. Mervân'ın emriyle– ilk defâ noktalayan kişi Ebû Esved ed-Düelî olup fetha/üstün için harfin üzerine bir nokta, kesra/esre için harfin altına bir nokta, ötre için harfin kısımları arasına bir nokta ve sükûn için de iki nokta koydu.[45] Ba'zılarına göre de Kur'ân-ı Kerîm'i noktalayan ilk kişi Yahyâ b. Ya'mer'dir (–ki, Ebû Esved ed-Düelî'nin öğrencisidir–). İbn Hallikan'ın ifâdesine göre İbn Sîrin'in (ö. 110 h.) noktalanmış bir mushafı vardı; bunu da Yahyâ b. Ya'mer noktalamıştı.[46] Diğer ba'zılarına göre ise, Kur'ân'ı noktalayan ilk kimse Nasr b. Âsım el-Leysî'dir[47] (–ki hem Ebû Esved ed-Düelî'den, hem de Yahyâ b. Ya'mer'den ders almıştır–). Her ne kadar Kur'ân'ı ilk olarak noktalayanın kim olduğunu belirleyecek kesin bir delîl olmasa da, zikri geçen kimselerin bu konuda bir payları bulunduğu rahatlıkla söylenebilir. Bu alanda, Ubeydullâh b. Ziyâd'ın (ö. 67 h.), özellikle de Haccâc b. Yûsuf es-Sekafî'nin (ö. 95 h.) büyük hizmetlerinin geçtiği de kesindir.[48] Hattâ Haccâc b. Yûsuf için, "Onbir yerde Kur'ân yazısını ıslah etti. Onun yaptığı bu ıslahat ile Kur'ân yazısı en açık ve en kolay okunur yazı oldu"[49] denilir. Sonra Halîl (ö. 175 h.), fetha'yı harfin üzerine bir çizgi, kesra'yı harfin altına bir çizgi, ötreyi harfin üstün-

---

45 ez-Zerkânî, *Menâhilu'l-İrfân.*

46 İbn Hallikan, *Vefâyâtu'l-A'yân.*

47 Zerkeşî, *el-Burhân.*

48 Subhi es-Sâlih, *Kur'ân İlimleri.*

49 İbn Ebî Dâvûd, *Kitâbu'l-Mesâhif.*

de küçük bir vav, tenvin'i de benzerlerini ziyâde ederek (yani, iki üstün, iki esre, iki ötre ile) gösterdi.[50] Ayrıca hemze'yi, şedde'yi, revm'i ve işmâm'ı da ilk vaz‘ eden odur.[51]

Hazfedilen ا [*elif*] ve ondan bedel kılınan harf yerine kırmızı işâret konuyor ve hazfedilen hemze de, harfsiz olarak kırmızı hemze ile yazılıyordu. ب [*be*] harfinden önceki tenvin ve ن [*nun*] üzerine kırmızı ıklâb işâreti ve boğaz harflerinden önce de sükûn konuyordu. Sükûn, idğâm ve ıhfâ'da okunurdu. Her sâkin harfe sükûn konulur, idgâm edilen harften ise sükûn kaldırılırdı. ت/[*te*]den önceki ط [*tı*] harfi hâriç, sonraki harf şeddelenirdi. فَرَطْت kelimesinde olduğu gibi, ت/[*te*]den önce ط [*tı*] gelirse, ط [*tı*] harfine sükûn konurdu.

Sonra hicrî III. asırda Mushaf'ın yazısı daha da gelişip güzelleşti. İnsânlar güzel yazılar seçmek ve ayırd edici alâmetler icad etmekte birbirleriyle yarıştılar. Şeddeli harf için yay gibi bir işâret, vasl *elif*'i için de –kendisinden önceki harfin harekesinin üstün, esre ve ötre olmasına göre üstüne, altına, ortasına– bir cerre işâreti koydular.

Sonra insânlar, sûrelerin isimlerini ve âyetlerin sayısını, âyet başlarını belirten işâretleri/durakları; durulması lâzım olan yer için م [*mim*], durulmaması gereken yer için لا [*lam*], durulması ya da durulmaması câiz olan yer için ج [*cim*], vaslı evlâ olmakla berâber durulması câiz olan yer için صلى, durulması evlâ olmakla berâber geçilmesi câiz olan yer için قلى, iki yerden biri üzerinde durulduğu zamân diğeri üzerinde durulması câiz olmayan yer için **..** **..** alâmetleri; cüz‘, hizib ve bun-

---

50 Mennâ Halil el-Kattân, *Ulûmu'l-Qur'ân: Kur'ân İlimleri.*

51 Subhi es-Sâlih, *Kur'ân İlimleri;* Ebû ‘Amr ed-Dânî, *Kitâbu'n-Nukat;* Suyûtî, *el-İtqân.*

lara benzer kolaylaştırma ve güzelleştirme vecihleri koymada derece derece ilerlediler.

KUR'ÂN'IN KORUNMUŞLUĞU

Âlimlerin çoğunluğu, *Doğrusu Biz, Biz indirdik o zikri* [*vahyi*] *ve doğrusu Biz onun için muhâfızız* (Hicr: 9) âyetine dayanarak, –üzerine aldığı taahhüd gereği– Allâh'ın Kur'ân'ı her türlü tahrîften, eksiklik ve fazlalıktan Kıyâmet'e kadar koruyacağını ileri sürmüşlerdir. Kur'ân'ın günümüze kadar korunduğu doğrudur. Öyle ki, öküzün altında buzağı arayan İslâm ve Kur'ân düşmanı müsteşrikler dahî bu hakîkati i'tirâf ediyorlar:

- Çağımızda Kur'ân araştırmaları, aslında, Kur'ân'ın sahîhliği konusunda ortaya hiçbir ciddî şübhe çıkarmamıştır. Bu çalışmalarda uslûb değişir, ancak çoğunlukla şübheden âridir. Bütün olarak, yeknasaklık etiketi öylesine âşikârdır ki, Kur'ân'ın sahîhliği konusunda şübhelerin ortaya çıkması pek mümkün değildir.[52]

- Şu husûsun da önemle belirtilmesi gerekir ki, farklı okuyuş [kırâ'at] şekillerinden hiç biri Kur'ân'ın ortaya attığı esâsları –önemli denebilecek ölçüde– etkilememektedir. Arthur Jeffery'nin eserinde [*Materials for the History of the Text of the Qur'ân*] verilen listeye bir göz atılacak olursa, aynı durumun Osmân Mushafından önceki mushaflar için de doğru olduğu görülür.[53]

Kur'ân-ı Kerîm'in lafzen korunduğu doğru olmakla birlikte âlimlerin ekserisinin –vâkı'ayı da arkalarına alarak– Kur'ân'ı

---

52 W.M. Montgomery Watt, *Kur'ân'a Giriş.*

53 W.M. Montgomery Watt, *Modern Dünyâda İslâm Vahyi.*

Allâh'ın koruduğuna, korumayı üzerine aldığına ve bu korumanın da Kıyâmet'e kadar süreceğine delîl olarak zikrettikleri âyet [Hicr/9 âyeti], bu ma'nâyı ifâde etmez. Allâh'ın korumaya yönelik taahhüdü, Allâh ile O'nun Resûlü arasındaki süreç içindir.[54] Zîrâ müşrikler, vahyin Resûlullâh'a (s.a) şeytânlar ve cinnler tarafından indirildiğini iddiâ ediyorlardı. Buna mukâbil Allâh Teâlâ, *Onu şeytânlar indirmedi; bu onlara hem yaraşmaz, hem de (onların buna) güçleri yetmez. Onlar (vahyi) işitmekten kesinlikle azledilmişlerdir* (Şu'arâ/210-212) ve *Doğrusu Biz, Biz indirdik o zikri* [*vahyi*] *ve doğrusu Biz onun için muhâfızız* (Hicr/9) buyurdu, ki bu ma'nâda koruma, aynıyla diğer ilâhî vahiyler/Kitâblar için de sözkonusudur. Resûller tarafından tebliğ edilmesinin ardından vahyi/Kitâbı koruma görevi, onun izleyicilerine âiddir. Nitekim, *Doğrusu Tevrât'ı Biz indirdik; onda bir hidâyet ve bir nûr vardı. Teslîm olan nebîler ile rabbânîler ve ahbâr da –Allâh'ın Kitâbından muhâfazasına me'mûr edilmiş olmaları ve üzerine şâhid bulunmaları hasebiyle– yehûdîlere onunla hükmederlerdi* (Mâide/44) âyeti de buna işâret etmektedir.

Ancak şunu da belirtelim ki, yehûdî ve hristiyanların aksine müslümanların, Kur'ân'ı lafzen tahrîf ve tebdîlden korumak için gösterdikleri gayret –ki bu sâyede Kur'ân, lafzen tahrîf ve tebdîlden korunmuş olarak bize kadar gelebilmiştir– her türlü takdîrin üstünde olmakla birlikte, aynı şeyi Kur'ân'ın ma'nâsı/tefsîri husûsunda ne yazık ki söyleyemiyoruz. Her ne kadar ekseriyeti iyi niyetli olsalar da, istisnâsız her grubdan, her fırka ve mezhebden âlimler –şu veyâ bu yolla, şu veyâ bu sebeble, bilerek veyâ bilmeyerek, az veyâ çok– Kur'ân'ın ma'-

---

54 Hasan Elik, *Kur'ân'ın Korunmuşluğu Üzerine;* Dücane Cündioğlu, *Anlamın Buharlaşması ve Kur'ân.*

nen tahrîfinde pay sâhibidirler. Nitekim birçok âlim, Kur'ân'ın ma'nâ yönünden tahrîfinden yakınmıştır:

• Onlar mezheblerini asıl, Kur'ân-ı Kerîm'i de ona göre yorumlanan fer' yaptılar.[55]

• Daha sonra gelen müfessirlerden bir kısmı, önce bir şeye inandılar, sonra onun üzerine Kur'ân'ın lafzlarını hamlettiler.[56]

• Yorum yolu ile yapılan tahrîflerin örnekleri çoktur ve bu ümmetin birçok zümreleri bu hastalığın zebûnudur.[57]

• Şu insânların çoğunun "Tefsîr" adını verdikleri kitâblarda, selef hakkında uydurulmuş ve tefsîr olarak ileri sürülmüş pekçok nakiller vardır. (...) Bilindiği gibi, Tefsîr kitâblarında İbn Abbâs'tan (r.a) nakledildiği iddiâ edilen pek çok yalan vardır. Özellikle Kelbî, Ebû Sâlih ve başkalarının rivâyetlerinde bu tür yalanlar oldukça boldur.[58]

• Çoğu zamân müfessirler, Kur'ân'ın kelimelerini hicrî ilk üç asırdan sonra meydana gelen terimlerle tefsîr etmektedirler.[59]

• Her türlü bid'at ve hevânın aslı, ahad haberlerin Kur'ân ve meşhûr Sünnet'e arzını terketmekten neş'et etmiştir. Ba'zıları, Resûlullâh'a (s.a) ulaşıp ulaşmadıkları şübheli oldukları hâlde ve kesin bilgi ifâde etmemelerine rağmen bu tür Hadîsleri asıl kabûl ettiler, sonra da Kur'ân ve meşhûr Sün-

---

55 Reşid Rızâ, *el-Menar* (İbn Teymiyye'den naklen).

56 İsmail Cerrahoğlu, *Tefsîr Usûlü* (İbn Teymiyye'den naklen).

57 İbn Teymiyye, *Sırât-ı Mustakîm.*

58 İbn Teymiyye, *Risâle-i Tedmuriyye.*

59 Muhammed Abduh, *Fâtiha Tefsîri.*

net'i, bu asıllara göre yorumladılar. Böylece tâbi olması gerekeni metbû, kesinlik arzetmeyen bir şeyi de esâs kabûl ederek bid'at ve hevâya düştüler.[60]

Mu'tezile'nin ileri gelenlerinden Nazzâm (ö. 231 h.) da, muâsırları olan müfessirlerin rivâyetlere dayanmadan, nefslerinin meylettiği şekilde Kur'ân'ı tefsîr etmelerine karşı çıkarak şöyle der:

> Müfessirlerin bir çoğu, kendilerini halka tefsîr yapmakla vazîfeli saysalar bile, onlara güvenemeyiz. Çünkü onların çoğu ne bir esâsa ve ne de bir rivâyete dayanmaktadırlar. Müfessir ne kadar acâib ve garib şeyler söylerse, halkın o kadar hoşuna gider. İkrime, Kelbî, Süddî, Dahhâk, Mukâtil b. Süleymân, Ebû Bekr el-Esamm aynı yolda olan kimselerdir. Onların Tefsîrlerine nasıl güvenip doğruluğuna inanayım. Zîrâ onlar, *ve enne'l-mesâcide lillâhi* [*Ve doğrusu, mescidler Allâh içindir*] (Cinn/18) sözünün tefsîrinde, "Allâh bununla içinde namaz kıldığımız mescidleri kasdetmedi, onunla alınları ve üzerinde secde edilen el, ayak, burun, diz ve secde ettiği yeri kasdediyor" derler. Kezâ, *efelâ yanzurûne ile'l-ibili keyfe huliqat* [*Onlar devenin nasıl yaratıldığına bakmıyorlar mı?*] (Ğâşiye/17) ibâresinin tefsîrinde, Allâh'ın bu sözle [*ibil* kelimesiyle] "develer"i değil, "bulutlar"ı kasdettiğini söylerler. Vâkı'a/29'daki *talh* kelimesiyle, "muz" kasdedildiğini ileri sürerler.[61]

---

60 Mehmet Görmez, *Sünnet ve Hadisin Anlaşılması ve Yorumlanmasında Metodoloji Sorunu* (Serahsî'nin, *Usûl*'ünden naklen).

61 İsmail Cerrahoğlu, *Tefsîr Târihi* (Câhız'ın *el-Hayavân* isimli eserinden naklen).

Aynı durum, maalesef Kur'ân Tercümeleri'nin/Meâlleri'nin çoğu için de aynıyla geçerlidir. Kur'ân-ı Kerîm Meâlleri'ndeki/Tercümeleri'ndeki tahrîfler –her Kur'ân Meâli/Tercümesi de nihâyetinde bir tefsîr olmakla birlikte– Tefsîr'deki tahrîflerden çok daha tehlikelidir. Zîrâ Kur'ân-ı Kerîm Meâlleri'nde/Tercümeleri'nde –şu veyâ bu sebeble, bilerek veyâ bilmeyerek– yapılan tahrîfler, doğrudan doğruya Kur'ân'ın kendisine âidmiş gibi görünmekte veyâ öyle algılanmaktadır. Özellikle Türkçe Kur'ân Meâlleri/Tercümeleri –birkaçı hâriç, ehliyetsiz kimselerce çala-kalem hazırlanmış olmaları sebebiyle– diğerlerinden daha da problemlidir.

ERTUĞRUL ÖZALP

والحمدلله الذى لا إله الا هو
والصلاة وسلام على النبي
الأمي العربي الذى لا نبي بعده

Hamd, –Kendisi dışında ilâh bulunmayan– Allâh'a; salât ve selâm, –kendisi'nden sonra nebî gelmeyecek olan– Ümmî Arab Nebî'ye.

HAK DÎNİ KUR'ÂN DİLİ

KUR'ÂN-I KERÎM'in TÜRKÇE MEÂLİ